

Predmetna obrada i sadržajni pristup stripu

Ljubić, Josipa

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:387187>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-30**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za informacijske znanosti
Diplomski sveučilišni studij Informacijske znanosti

Josipa Ljubić

Predmetna obrada i sadržajni pristup stripu

Diplomski rad

Zadar, 2018.

Sveučilište u Zadru

Odjel za informacijske znanosti
Diplomski sveučilišni studij Informacijske znanosti

Predmetna obrada i sadržajni pristup stripu

Diplomski rad

Student/ica:

Josipa Ljubić

Mentor/ica:

Dr. sc. Drahomira Cupar, poslijedoktorand

Zadar, 2018.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Josipa Ljubić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Predmetna obrada i sadržajni pristup stripu** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 28. rujna 2018.

Sažetak

Stripovi su građa koji ima bogat kulturološki koncept i problematizira širok spektar tema, a zbog specifičnosti nositelja, privlačna je osobama svih uzrasta. Svaka narodna knjižnica sadrži zbirku stripova, od onih koje broje tek par desetaka naslova, sve do onih koje se sastoje od više tisuća jedinica i ističu svojom veličinom i kvalitetom. Međutim, prilikom stručne obrade javljaju se razne poteškoće, a poseban problem knjižničarima predstavlja sadržajna obrada. Sadržajna obrada sastoji se od niza procesa kojima se opisuje sadržaj neke publikacije, a svrha je toga omogućavanje sadržajnog pristupa informacijama za kojim se, u današnjem modernom dobu u kojem smo okruženi informacijama sa svih strana, javlja sve veća potreba. Predmetna obrada jedan je od tih procesa, a podrazumijeva označivanje dokumenta pojmovnim oznakama, te se ujedno smatra i najkompliciranijim zbog čega ga se knjižničari često ustručavaju raditi, naročito kada je u pitanju nekonvencionalna građa kakvi su stripovi. U ovom su radu stoga provedena dva istraživanja (prvo među knjižničarima, a drugo među korisnicima) kojima se nastojalo utvrditi sadašnje stanje predmetne obrade stripova u hrvatskim narodnim knjižnicama i korisnička percepcija opredmećivanja stripova sa svrhom ukazivanja na potrebu prilagodbe dosadašnjeg pristupa predmetnoj obradi stripova i omogućavanja boljeg sadržajnog pristupa u mrežnim katalozima.

Ključne riječi: strip, predmetna obrada, predmetnice, predmetne oznake, sadržajna obrada

Sadržaj

1. Uvod	8
2. Predmetna obrada	10
2.1. Priručnici i pomagala za predmetnu obradu	11
2.2. Načela predmetne obrade	13
2.3. Predmetni katalog	15
2.4. Predmetna odrednica	16
2.5. Predmetno pretraživanje	18
2.6. Zaključno o predmetnoj obradi.....	20
3. Nekonvencionalna građa	22
3.1. Formalna obrada nekonvencionalne građe	22
3.2. Predmetna obrada nekih vrsta nekonvencionalne građe u NSK.....	24
3.3. Zaključno o obradi nekonvencionalne građe	26
4. Problemi pri formalnoj i sadržajnoj obradi stripa	27
5. Strip	30
5.1. Definicije stripa i grafičkog romana	30
5.2. Povijest i razvoj stripa	32
5.3. Strip u Hrvatskoj.....	36
5.4. Žanrovi stripa.....	38
5.4.1. Adaptacije iz drugih medija	38
5.4.2. Kriminalistički stripovi	39
5.4.3. Edukacijski stripovi.....	40
5.4.4. Špijunski stripovi.....	40
5.4.5. Fantastični stripovi	40
5.4.6. Feministički stripovi.....	42
5.4.7. Stripovi sa smiješnim životinjama	42

5.4.8.	Horor stripovi	42
5.4.9.	Stripovi o džungli	43
5.4.10.	Manga	44
5.4.11.	Memoari i prikazi iz života.....	44
5.4.12.	Romantični stripovi	45
5.4.13.	Znanstvenofantastični stripovi.....	45
5.4.14.	Stripovi o superherojima	46
5.4.15.	Underground (alternativni) stripovi.....	47
5.4.16.	Ratni stripovi	47
5.4.17.	Vestern.....	48
5.5.	Zaključno o teorijskom dijelu.....	49
6.	Uvod u istraživački dio	51
6.1.	Istraživanje predmetne obrade stripova u hrvatskim narodnim knjižnicama	53
6.1.1.	Uvod u istraživanje.....	53
6.1.2.	Ciljevi istraživanja.....	54
6.1.3.	Metodologija istraživanja	54
6.1.4.	Prikaz i analiza rezultata	55
6.1.5.	Zaključno o istraživanju	61
6.2.	Istraživanje korisničke percepcije sadržajnog označivanja i predmetnog pretraživanja stripova u online katalogima knjižnica.....	62
6.2.1.	Uvod u istraživanje.....	62
6.2.2.	Ciljevi istraživanja.....	63
6.2.3.	Metodologija istraživanja	63
6.2.4.	Prikaz i analiza rezultata	65
6.2.5.	Zaključno o istraživanju	90
7.	Zaključak.....	93
8.	Popis literature.....	96

9. Prilozi	102
Prilog 1: Upitnik za knjižničare	102
Prilog 2: Odgovori knjižničara na postavljeni upitnik	104
Prilog 3: Anketni upitnik.....	110

Kazalo tablica

Tablica 1: Prikaz podataka o zbirkama stripova u istraživanim knjižnicama	56
Tablica 2: Upoznatost ispitanika sa zadanim stripovima	74
Tablica 3: Oznake koje su dodijelili korisnici (korisničke oznake)	78
Tablica 4: Broj oznaka koje su ispitanici samostalno dodijelili.....	80
Tablica 5: Usporedba žanrova stripa i korisničkih oznaka za žanr	83
Tablica 6: Usporedba korisničkih oznaka s predmetnicama iz kataloga Kongresne knjižnice na primjeru stripa Justice League adventures.....	89

Kazalo grafikona

Grafikon 1: Grafički prikaz dobi i spola ispitanika.....	66
Grafikon 2: Grafički prikaz stupnja obrazovanja ispitanika	66
Grafikon 3: Odgovori ispitanika na vlastitu procjenu poznavanja stripova.....	67
Grafikon 4: Načini na koje ispitanici dolaze do stripova	68
Grafikon 5: Razlozi zbog kojih ispitanici malo ili uopće ne koriste katalog	69
Grafikon 6:Učestalost pretraživanja kataloga po određenom kriteriju	70
Grafikon 7: Grafički prikaz broja ispitanika koji smatraju da je važno da svaki strip ima dodijeljene predmetne oznake	70
Grafikon 8: Odgovori ispitanika na važnost dodjele različitih vrsta oznaka stripovima	71
Grafikon 9: Prikaz procjene primjerenosti zadanih predmetnica.....	76
Grafikon 10: Korisnost ponuđenih predmetnica pri pretraživanju kataloga	77
Grafikon 11: Broj samostalno dodijeljenih oznaka u odnosu na procjenu važnosti pojedine kategorije.....	81

1. Uvod

U suvremenom dobu koje je obilježeno sve bržim ritmom života i povećanom potrebom za informacijama i znanjem, pred knjižničare i informacijske stručnjake postavljeni su novi zahtjevi i izazovi vezani uz osiguravanje pristupa informacijama. To se posebno odnosi na sadržajni pristup informacijama, odnosno knjižničnoj građi. Takav se pristup postiže postupcima predmetne obrade, iliti predmetnog označivanja, koji se odnose na niz procesa kojima se opisuje sadržaj neke publikacije. Ovaj rad bavi se analizom trenutne predmetne obrade građe u narodnim knjižnicama, a kao primjer su odabrani stripovi, dijelom zbog toga što je njihova obrada izrazito problematična i prilično zanemarena, a dijelom i zbog njihovog velikog kulturološkog i umjetničkog značaja. U stripovnom se obliku danas problematiziraju mnoge teme, njihova popularnost raste iz godine u godinu, te su se u svim vrstama knjižnice ustalili kao sastavni dio fonda. Narodne knjižnice su zbog svoje javne i otvorene prirode idealan prostor za promociju i popularizaciju navedene vrste građe, a omogućavanje sadržajnog pristupa jedan je od načina na koji se to može postići.

Teorijski dio ovog rada podijeljen je u četiri cjeline. Prva cjelina bavi se predmetnom obradom, pri čemu se daje pregled načela i postupaka predmetne obrade, kao i priručnika i pomagala koji se pri tome mogu koristiti. Objasňuje se i pojam predmetnog kataloga koji nastaje kao krajnji cilj predmetne obrade, vrste predmetnica od kojih je sačinjen, te važnost predmetnog pretraživanja koje je putem kataloga omogućeno. Druga cjelina bavi se obradom nekonvencionalne građe. Zbog posebnosti u formatu, nositelju i samom sadržaju, ta vrsta građe predstavlja poseban izazov kod predmetne obrade. U ovoj cjelini predstavljene su vrste građe koja se smatra nekonvencionalnom, te dodirne točke sa stripom. Ukratko je objašnjena i formalna obrada, a nakon toga predmetna obrada nekih vrsta nekonvencionalne građe na primjeru Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Sljedeća cjelina detaljno donosi probleme zbog kojih predmetna, ali i formalna, obrada stripova predstavlja izazov za knjižničare. Posljednja cjelina teorijskog dijela rada posvećena je stripovima i donosi definicije i objašnjenja stripa, prikazuje njegov povijesni razvoj te definira žanrove u kojima se pojavljuje.

Istraživački dio rada donosi rezultate dvaju istraživanja koja su provedena kako bi se stekao detaljan uvid u problematiku predmetne obrade stripova u narodnim knjižnicama. Istraživanjima se nastojalo:

1. istražiti kako predmetni stručnjaci u hrvatskim knjižnicama obrađuju stripove, te koje prakse koriste pri predmetnoj obradi;

2. ispitati postoji li među korisnicima potreba za sustavnijom predmetnom obradom stripova, kako iz perspektive knjižničara, tako i iz perspektive korisnika i čitatelja;
3. utvrditi u kojoj mjeri korisnici/čitatelji stripova koriste mrežne kataloge knjižnica kako bi pronašli stripove za čitanje te koriste li se pri tome predmetnim odrednicama;
4. istražiti jesu li predmetnice Kongresne knjižnice (LCSH) prihvatljive korisnicima prilikom predmetnog označivanja stripova te mogu li se koristiti kao glavni popis predmetnica i primjer dobre prakse u hrvatskim knjižnicama.

Prvo istraživanje provedeno je online intervjuom među knjižničarima u pet hrvatskih knjižnica: Knjižnice grada Zagreba, Gradska knjižnica Marko Marulić Split, Gradska knjižnica Rijeka, Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek i Gradska knjižnica Zadar, a cilj je bio utvrditi na koji način odabiru primjerenu predmetnu oznaku prilikom predmetne obrade i kojim se pomagalicama služe pri kreiranju i dodjeljivanju tih oznaka pojedinom naslovu.

Drugo istraživanje provedeno je pomoću anketnog upitnika na jednostavnom slučajnom uzorku koji predstavlja korisnike knjižnica i čitatelje stripova, s ciljem da se analizira korisnička percepcija predmetnog označivanja stripova te prihvaćenost ponuđenih oznaka za potencijalno predmetno pretraživanje.

Svrha je ovog rada istražiti prakse i probleme pri predmetnoj obradi stripova kako bi se ukazalo na potrebu prilagodbe tradicionalnog pristupa predmetnoj obradbi stripova u hrvatskim knjižnicama te unaprijedio sadržajni pristup građi putem mrežnih kataloga.

2. Predmetna obrada

U stručnoj i znanstvenoj literaturi postoji velik broj radova na temu predmetne obrade publikacija. Mnogi autori koriste i izraze predmetna katalogizacija ili predmetno označivanje, a ponegdje čak i indeksiranje ili, jednostavno, predmetizacija. Ti se pojmovi mogu koristiti kao sinonimi, no važno je ne miješati te termine sa sadržajnom obradom. Kao što navodi Katica Tadić, „sadržajna ili stvarna obrada knjižnične građe omogućuje i smještaj građe prema njezinu sadržaju, a služi i u izradbi bibliografija. Sadržajna obradba uključuje dva osnovna pristupa u prikazivanju sadržaja građe: klasifikaciju ili stručenje i predmetnu obradbu.“¹ Predmetna obrada je stoga dio sadržajne obrade kojim se utvrđuje predmet, odnosno tema određene publikacije. Najjednostavnije rečeno, predmetna obrada je „određivanje sadržaja dokumenta i njegovo označivanje pojmovnim oznakama.“²

Detaljniju definiciju daje Jadranka Lasić-Lazić. Prema njoj, predmetno označivanje je „iskazivanje osobina predmeta ili događaja korištenjem jezgrovitih deskriptora, pojmovnih oznaka, predmetnica ili indikatora. U predmetnom označivanju svaki pojam označuje predmet ili skupinu predmeta ili događaja na koje se taj predmet odnosi.“³ Iz ove definicije proizlazi da se svaki dokument može raščlaniti na više predmeta, odnosno tema, te da se, procesom predmetne obrade, svaki od tih predmeta može prikladno pojmovno označiti i time učiniti pretraživim i dostupnim korisnicima prilikom upotrebe kataloga. Mogućnost pronalaska dokumenta o određenom predmetu u knjižnici, a da prethodno nije poznat autor ili naslov dokumenta, temeljni je zadatak predmetne obrade i predmetnog kataloga.⁴

Postupak predmetne obrade najčešće se sastoji od dva koraka: u prvom koraku se pomoću analize sadržaja dokumenta određuju predmeti i teme od kojih se dokument sastoji, dok se u drugom koraku, jednostavnije nazvanim prijevod, identificiranim predmetima dodjeljuju predmetne oznake.⁵ Sadržajna analiza obuhvaća skup metoda kojima se sadržajno opisuje cijeli dokument. Provedba tog koraka sastoji se od utvrđivanja generalnog sadržaja dokumenta te pronalaska jednog ili više pojmova koji opisuju elemente od kojih se dokument sastoji. Broj

¹ Tadić, Katica. Rad u knjižnici. Opatija: Naklada Benja, 1994. URL: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/pog2.htm#5> (2018-09-28)

² Kolbas, Irena. Načela izrade jezika za predmetno označivanje. // *Suvremena lingvistika* 49-50, 1(2000), str.153.

³ Lasić-Lazić, J. Sadržajna obradba danas i pravci razvoja. // *Predmetna obradba – ishodišta i smjernice: zbornik radova / uredile Jadranka Lasić-Lazić...[et al.]*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1998. Str. 25.

⁴ Usp. Štrbac, Dušanka; Vujić, Mirjana. *Pravilnik za predmetni katalog*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, 2004. Str. 15.

⁵ Usp. Špiranec, Sonja. Subjektivna paradigma sadržajnog označivanja. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 57, 1/3(2014), str. 3.

elemenata, odnosno predmeta, nije ograničen. Ovisno o veličini, dokument može imati npr. desetak predmeta, a moguć je i samo jedan predmet. Nakon sadržajne analize, utvrđeni predmet prenosi se u jednostavnu predmetnu oznaku koja se zatim povezuje s drugim oznakama i time tvori predmetni niz, tj. složenu predmetnu odrednicu.⁶

Usprkos postojanju mnogih definicija predmetne obrade, njezina svrha kod svih autora i radova ostaje ista: pronaći način za što kvalitetnije i preciznije određivanje predmeta neke publikacije, te dodjeljivanje najpogodnijih predmetnih oznaka s ciljem da se korisniku što više olakša traženje željenog dokumenta. Kako je omogućavanje korištenja zabilježenog znanja jedna od glavnih zadaća knjižnica, logično slijedi da je predmetna obrada ključan način na koji se može postići njezino ostvarenje. Predmetna obrada omogućava korisniku da lako i brzo dođe do željene informacije, što je imperativ u današnjem svijetu u kojem smo 'bombardirani' informacijama sa svih strana. Povrh toga, korisnički zahtjevi u informacijskom su smislu veoma raznovrsni, a predmetna obrada građe ima potencijal da uspješno odgovori na njih i da efikasno ispuni korisničke potrebe. Iz tog bi razloga svaka knjižnica trebala povećati svoje napore na predmetnoj obradi građe i na taj način pospješiti ostvarivanje zadaće knjižnica, a kako bi predmetna obrada bila uspješna, važno je poštivati postojeća pravila i načela predmetne obrade te, kao pomagala, koristiti adekvatne priručnike i pravilnike.

2.1. Priručnici i pomagala za predmetnu obradu

Temeljni problem koji se danas javlja kod predmetne obrade građe jest nedostatak standardizacije koji proizlazi iz nepostojanja jedinstvenog pravilnika za predmetnu obradu koji bi se mogao koristiti na međunarodnoj razini. Unatoč tome, postoji mnogo nacionalnih i međunarodnih dokumenata, smjernica i priručnika za predmetnu obradu koji knjižničarima služe kao pomagala. U hrvatskim knjižnicama najbolje je prihvaćen i najviše korišten *Pravilnik za predmetni katalog* autorica D. Štrbac i M. Vujić, a od međunarodnih pomagala bitni su *Principles Underlying Subject Heading Languages (SHLs)* i *Library of Congress Subject Headings (LCSH)*.

Pravilnik za predmetni katalog nastao je kao rezultat dugogodišnje prakse izrade predmetnog kataloga u Knjižnici Božidara Adžije. Namijenjen je prvenstveno diplomiranim knjižničarima, a može se primijeniti na i na opće i specijalne fondove i zbirke, te za sve vrste građe. Pravilnikom su određena opća pravila predmetne obrade i glavni koraci predmetne

⁶ Usp. Štrbac, Dušanka; Vujić, Mirjana. Op. cit, str. 16.

analize sadržaja dokumenata, te kategorije predmetnih oznaka. Pored toga, sadrži i upute za izradu predmetnog sustava u formatu UNIMARC.

Principles Underlying Subject Heading Languages (SHLs) jedan od temeljnih dokumenata u izdanju IFLA-e koji se bave predmetnom katalogizacijom.⁷ Njegov nastanak proizlazi iz spoznaje da je predmetnim informacijama teško pristupiti izvan sustava u kojem su nastale, stoga je primarni cilj dokumenta olakšati pristup toj vrsti informacijama između različitih sustava i na međunarodnoj razini. Osim toga, temeljni su zadaci SHLs-a razvijanje jezika predmetnih odrednica, razumijevanje različitih jezika predmetnih odrednica te određenje univerzalnih pravila za oblikovanje i primjenu jezika predmetne odrednice.

Library of Congress Subject Headings (LCSH) je međunarodno prihvaćeno pomagalo za predmetnu obradu prvenstveno namijenjeno korištenju na engleskom i španjolskom govornom području. To je kontrolirani rječnik u kojem su okupljene sve predmetne odrednice koje su uspostavljene u Kongresnoj knjižnici od 1898. godine. LCSH pokriva širok raspon područja i disciplina, uključujući povijest, politiku, pravo, ekonomiju, genealogiju itd.⁸ Kako bi se olakšala njegova upotreba i omogućilo njegovo korištenje i među ljudima koji nisu stručnjaci za katalogizaciju, razvijen je FAST (*Faceted Application of Subject Terminology*). FAST je nastao izravno od LCSH-a i jednostavniji je za korištenje i primjenu, a predstavlja shemu koju odlikuje jednostavna sintaksa i mogućnost obrade velike količine materijala uz manje troškova i napora.⁹

Iako se u hrvatskim knjižnicama ne koriste, među pomagalima za predmetnu obradu i sustavima za opis sadržaja dokumenata važno je spomenuti i tezauruse. Tezaurus je najjednostavnije definiran kao "rječnik koji sadrži skup naziva (termina) posebno izabranih iz prirodnoga jezika za označivanje pojmova koji se javljaju u specifičnom području (ili rjeđe u nekoliko srodnih područja) znanja."¹⁰ Ti su termini semantički i generički povezani, a također je prikazana njihova međusobna povezanost kako bi se knjižničarima i stručnjacima koji se bave predmetnom obradom omogućilo detaljno označivanje dokumenata. Glavna funkcija tezaurusa je terminološka kontrola pri prevođenju prirodnog jezika nekog dokumenta u sustavni

⁷ Usp. *Principles underlying subject heading languages* / edited by Maria Ines Lopes and Julianne Beall. München: K. G. Saur, 1999.

⁸ Usp. LCSH Introduction. URL:

<https://www.loc.gov/aba/publications/FreeLCSH/LCSH40%20Main%20intro.pdf> (2018-09-07)

⁹ Usp. Mixer, J; Childress E. R. FAST (Faceted Application of Subject Terminology) users: summary and case studies. Dublin, Ohio: OCLC Research, 2013. Str. 7.

¹⁰ Tezaurus. //Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=61094> (2018-09-12)

informativni jezik.¹¹ Tezaurusi se izrađuju za određeno područje znanosti te ne postoji jedan opći tezaurus koji bi se mogao primijeniti na sva polja znanosti. Najviše se tome približio LCSH, za koji nekolicina autora tvrdi da je stalnim nadogradnjama i promjenama posljednjih godina poprimio mnoge značajke tezaurusa, no službeno je i dalje definiran kao popis predmetnica.¹² Danas postoje tezaurusi za gotovo svako područje znanosti, a vjerojatno najpoznatiji je MeSH (Medical Subject Headings), rječnik koji gradi Nacionalna medicinska knjižnica Sjedinjenih Američkih Država i koji se koristi se za predmetnu obradu publikacija iz područja biomedicine i zdravstva. Neki od ostalih često korištenih primjera tezaurusa su ERIC Thesaurus za područje obrazovanja, Art & Architecture Thesaurus koji sadrži terminologiju iz područja američke umjetnosti i arhitekture od antike pa sve do danas, te UNESCO Thesaurus koji pokriva područje obrazovanja, prirodnih znanosti, kulture, društvenih i humanističkih znanosti, informacija i komunikacija, politike, prava i ekonomije.

Nužnost uporabe navedenih pomagala za predmetnu obradu neupitna je kako bi se postigao sustavan i kvalitetan predmetni pristup u katalozima, a posebno bi se trebalo usredotočiti na korištenje dostupnih tezaurusa i njihove prilagodbe hrvatskim knjižnicama jer ono nudi još neiskorištene i slabo istražene mogućnosti.

2.2. Načela predmetne obrade

Pravilnik za predmetni katalog temelji se na načelima određenim u dokumentu *Principles Underlying Subject Heading Languages (SHLs)*. Dokument se sastoji od jedanaest načela koja su podijeljena u dvije skupine: načela izgradnje i načela primjene.

Načela izgradnje služe za konstrukciju jezika predmetne odrednice i sadrže ukupno devet načela: načelo jedinstvene odrednice, načelo sinonimnosti, načelo homonimnosti, načelo imenovanja, semantičko načelo, sintaktičko načelo, načelo dosljednosti, načelo predloška i načelo korisnika.

Načelo jedinstvene odrednice nalaže da svaki identificirani predmet ili pojam koji je predmetno obrađen mora biti prikazan samo jednom odrednicom i samo u jednom obliku kako bi se osigurala smještenost predmeta na jedno mjesto u bibliografskom zapisu i olakšala kontrola sinonimije.¹³

¹¹ Usp. Urbanija, Jože. Metodologija izrade tezaurusa / [prevela Jelica Leščić]. Zagreb: Naklada Nedičko Dominović, 2005. Str.11.

¹² Usp. De Keyser, Pierre. Indexing: from thesauri to the semantic web. Oxford: Chandos, 2012. Str.23.

¹³ Usp. Kolbas, Irena. Op. cit., str. 55.

Načelo sinonimnosti okuplja sve podatke o određenom predmetu na jednom mjestu. S druge strane, načelo homonimnosti sprječava unošenje irelevantnih podataka na način da se kod pojmova koji imaju više značenja u zagradi navede oznaka koja preciznije označava osnovni pojam. Oba načela pod kontrolom su jezika za predmetno označivanje i služe za povećanje njegove preciznosti.¹⁴

Načelo imenovanja nalaže da sva osobna i obiteljska imena te nazivi mjesta, korporativnih tijela i naslovi dijela moraju biti u skladu s kataložnim pravilima kako bi im bilo lakše i efikasnije pristupiti.¹⁵

Semantičko načelo definira logičke odnose između predmetnih odrednica (istoznačnost, hijerarhija ili srodnost) s ciljem definiranja semantičke strukture jezika za predmetno označivanje. Srodno tome, sintaktičko načelo koristi se za izražavanje odnosa između složenih predmetnih odrednica i pododrednica kako bi se uspostavila gramatika predmetnog sustava i smanjila mogućnost dvosmislenosti i nejasnoće.¹⁶

Načelo dosljednosti naglašava da sve nove predmetne odrednice moraju biti u skladu s drugim odrednicama koje već postoje u jeziku za predmetno označivanje. To uključuje dosljednu uporabu velikih i malih slova, zagrada, kratica i ostalih interpunkcija te samo oblikovanja.¹⁷

Načelo predložka upućuje na dinamičko razvijanje jezika predmetne odrednice na osnovi predložka, odnosno građe koju knjižnica posjeduje, i integracija u već postojeće nazivlje. Ovo načelo služi kako bi se izrazio predmetni sadržaj dokumenta.¹⁸

Načelo korisnika jamči da će jezik za predmetno označivanje koristiti izraze i nazivlje koje koriste sami korisnici, a ne autori dokumenata ili katalogizatori. Ovo načelo temelji se na uvažavanju korisničkih potreba i osigurava da će pretraživanje indeksiranih pojmova korisnika sigurno dovesti do željenog pojma.¹⁹

Načela primjene, tj. druga skupina načela koja su navedena u IFLA-inom dokumentu, sastoje se od dva načela: načelo politike predmetnog indeksiranja i načelo odrednice.

¹⁴ Usp. Ibid.

¹⁵ Usp. Ibid.

¹⁶ Usp. Ibid.

¹⁷ Usp. Ibid.

¹⁸ Usp. Ibid.

¹⁹ Usp. Ibid.

Načelo politike predmetnog indeksiranja upućuje na potrebu razvoja jedinstvene politike indeksiranja i predmetne analize kako bi se osigurala ujednačena obrada dokumenta.²⁰

Načelo odrednice propisuje da predmetne odrednice trebaju biti oblikovane tako da svojim opsegom točno pokrivaju sadržaj dokumenta. Moraju biti onoliko specifične koliko je specifičan i sadržaj dokumenta na koji se odnose kako bi se osigurala preciznost predmetnog sustava.²¹

2.3. Predmetni katalog

Krajnji proizvod predmetne obrade je predmetni katalog. To je najmlađa vrsta kataloga koja se svrstava u skupinu stvarnih kataloga, odnosno kataloga u kojem su odrednice, kako navodi Katica Tadić, razvrstane po sadržaju publikacije i koje daju sažete informacije o vrsti, predmetu i obliku publikacije. Uz predmetni, među stvarne kataloge spada i stručni katalog u kojem su jedinice knjižnične građe raspoređene u osnovne skupine podijeljene po znanosti, djelatnosti i umjetnosti, te njima pripadajuće skupine i podskupine.²² Stvarni katalogi omogućuju pretraživanje građe prema stručnom području ili prema predmetu bez prethodnog poznavanja autora ili naslova dokumenta koji se traži, zbog čega raspolažu velikim potencijalom za uspješno ispunjavanje korisničkih potreba.

Iako početak razvoja predmetnih kataloga seže do početka 19. stoljeća (točnije do 1819. godine kada je njemački knjižničar Martin Schrettinger izradio katalog knjižnice u Münchenu u kojem je sva knjižnična građa bila raspoređena u predmetne skupine i podskupine²³), s praksom izrade predmetnih kataloga u hrvatskim knjižnicama započelo se relativno kasno, a i tada su se predmetni katalogi izrađivali tek kao dodatni katalogi pored stručnih. Međutim, od početka se sa svojim radom isticala Radnička biblioteka Božidar Adžija (danas u sastavu Knjižnica grada Zagreba), koja od 1951. godine sastavlja i održava najtemeljitiji i najkvalitetniji predmetni katalog u Hrvatskoj.²⁴ Na temelju te bogate i dugogodišnje prakse nastao je i *Pravilnik za predmetni katalog* koji se danas u hrvatskim knjižnicama koristi kao krovni dokument prilikom izrade predmetnih kataloga.

²⁰ Usp. Ibid., str. 156.

²¹ Usp. Ibid.

²² Usp. Tadić, Katica. Op. cit.

²³ Usp. Catalogs and Cataloging. // Encyclopedia of library and information science. 2nd ed. New York: Marcel Dekker, 2003. Vol.1, Abs-Dec. Str. 440.

²⁴ Usp. Mikačić, Mira. Teorijske osnove sustava za predmetno označivanje. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1996. Str. 166.

Za razliku od stručnog kataloga, u predmetnom katalogu građa je podijeljena po skupinama koje su određene na temelju predmeta označenim predmetnim odrednicama, a koje su poredane po abecednom redosljedju.²⁵ Autorice *Pravilnika za predmetni katalog*, Štrbac i Vujić, definiraju predmetni katalog kao „popis knjižnog fonda po određenim predmetima izraženim pomoću odrednica koje su iskazane prirodnim jezikom i sređene abecednim redom, a služi neposrednom pretraživanju literature.“²⁶ Iz ove definicije proizlazi i glavni zadatak predmetnog kataloga: omogućavanje pronalaska literature o određenoj temi, a da prethodno nije potrebno znati ime autora, naslov dokumenta ili skupinu kojoj on pripada. Nadalje, Pravilnik navodi da je primarna prednost predmetnog kataloga u tome što daje brz, pouzdan, detaljan i precizan odgovor na postavljeni upit, te što pomaže pri diseminaciji i prihvaćanju novih znanstvenih i stručnih termina u široj javnosti.²⁷

Sadržajno i opsežno, predmetni katalog okuplja sve vrste građe: knjižnu građu, periodična izdanja, posebnu knjižnu građu (npr. sitni tisak i službene publikacije), neknjižnu građu (rukopise, muzikalije, optičke diskove, kartografsku građu, audiovizualnu građu itd.) i elektroničku građu. Međutim, pravilo je da predmetni katalog obuhvaća samo građu stručnog i znanstvenog karaktera, što isključuje beletristiku, filozofska djela, opće enciklopedije, leksikone, rječnike i novine. Ta se građa predmetno ne obrađuje i stoga nije dostupna u predmetnim katalozima,²⁸ iako je nekolicina knjižnica posljednjih godina počela usmjeravati svoje napore prema predmetnoj obradi beletristike i djela iz književnosti.

2.4. Predmetna odrednica

Predmetna odrednica je glavni gradivni blok predmetnog kataloga. U Pravilniku je definirana kao „riječ ili izraz, odnosno riječi ili niz izraza, koja na sažet način iskazuje sadržaj dokumenta, a ima rednu i informativnu funkciju“.²⁹ Predmetne odrednice mogu se pojavljivati u jednostavnom (jedna riječ ili izraz) ili složenom obliku (riječ ili izraz s dodatnom odrednicom koja ju pobliže označuje). Kod oblikovanja predmetnih odrednica kreće se od glavnih izvora za otkrivanje predmeta sadržaja dokumenta, a to su sam sadržaj cijelog dokumenta, naslov, naslovi poglavlja, bilješka o piscu, kazalo, predgovor ili pogovor, sažetak te zaključak.³⁰ Pri dodjeljivanju predmetnih oznaka mogu se koristiti i već gotovi popisi pojmovnih oznaka ili već

²⁵ Usp. Ibid., str. 33.

²⁶ Štrbac, Dušanka; Vujić, Mirjana. Op. cit, str. 15.

²⁷ Usp. Ibid, str. 9.

²⁸ Usp. Ibid, str. 16.

²⁹ Usp. Ibid, str. 11.

³⁰ Usp. Ibid, str. 17.

oblikovane predmetne odrednice izrađene u nekoj knjižnici i omogućene za javnu upotrebu. Najpoznatiji i najpotpuniji takav popis je *Library of Congress Subject Headings* (LCSH), međunarodno prihvaćeno pomagalo za predmetnu obradu prvenstveno namijenjeno korištenju na engleskom i španjolskom govornom području. Od 2011. godine LCSH se koristi i u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu kao model za oblikovanje predmetnih odrednica, odnosno predmetne odrednice iz LCSH se prevode na hrvatski jezik i prilagođavaju knjižničnoj građi.³¹

Kako se predmetnim odrednicama mogu označiti različite vrste pojmova, *Pravilnik za predmetni katalog* definira ukupno sedam kategorija predmetnih oznaka.

Osobne predmetne oznake zastupaju individualna imena fizičkih osoba i nazive obitelji. Kada se ime neke osobe ili obitelji unese u predmetni katalog u jednom obliku, nastavlja se unositi u tom istom obliku, te se tada naziva jedinstvenom odrednicom. Osobne oznake uglavnom se izrađuju za autore djela, no primjenjuju se i za osobe koje to nisu, kao što su primjerice vladari, biblijska imena, obiteljska imena, sveci i sl.³²

Korporativne predmetne oznake dodjeljuju se korporativnim tijelima, tj. raznim udruženjima, organizacijama i ustanovama koje su ujedinjene pod jednim imenom i njime određene. Primjeri korporativnih tijela su organi političko-teritorijalnih jedinica, vojni organi, vjerske zajednice i sl. Korporativne oznake u predmetni se katalog unose kao jedinstvene odrednice, a za njih se koristi izvorni naziv korporativnog tijela.³³

Predmetne oznake za stvarni naslov izrađuju se za jedinstvene stvarne naslove publikacija čiji autor nije poznat ili dokumenata s kojima se postupa kao s anonimnima. Djela za koja se najčešće izrađuje ova vrsta odrednica su anonimna klasična djela te naslovi filmova, televizijskih ili radijskih emisija kod kojih je pitanje autorstva često upitno.³⁴

Geografske i etnografske predmetne oznake zastupaju nazive geografskih jedinica i etnografskih skupina. Geografske oznake dodjeljuju se imenima geografskih jedinica i unose se u onom obliku koji je uobičajen u hrvatskom jeziku. Etnografske oznake koriste se za imena

³¹ Usp. Sekne, Melanija. Predmetne odrednice području književnosti u Nacionalnoj i Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 57, 1/3(2014), str. 393.

³² Usp. Štrbac, Dušanka; Vujić, Mirjana. Op. cit, str. 58.

³³ Usp. Ibid, str. 69.

³⁴ Usp. Ibid, str. 84.

suvremenih i povijesnih naroda, nacionalnih manjina, rasa i plemena. Pišu se u množini i u skladu s hrvatskim jezikom.³⁵

Predmetne oznake za opći pojam dodjeljuju se nazivima različitih općih pojmova, te čine najbrojniju kategoriju oznaka u predmetnom katalogu. Ovom vrstom odrednica izražavaju se nazivi za predmete i proizvode, apstraktne pojmove, duhovne tvorevine, povijesne događaje i razdoblja itd. Opće oznake pišu se u skladu s hrvatskim jezikom, te su često oblikovane kao kombinacija riječi. Općim odrednicama mogu se dodati i tematske dodatne oznake kojima se iskazuje neka osobitost ili svojstvo glavne opće odrednice.³⁶

Vremenske predmetne oznake izrađuju se za određeno vremensko razdoblje na koje se odnosi predmet dokumenta. Najčešće su zapisuju arapskim brojkama, ali mogu se izraziti i riječima, uglavnom. u slučaju pretpovijesnih i povijesnih razdoblja.³⁷

Posljednja kategorija odrednica su predmetne oznake za oblik kojima se označava literarni ili fizički oblik nekog dokumenta. Mogu biti izražene s jednom ili više riječi, a glavno pravilo vezano uz njih jest da se uvijek pišu u množini.³⁸

Predmetna odrednica koja ima samo jednu oznaku naziva se jednostavnom složenom oznakom, no kombinacijom nekoliko njih dobiva se složena predmetna odrednica. U složenoj odrednici, prva oznaka uvijek je vodeća oznaka. Svaka od navedenih kategorija predmetnih oznaka može biti vodeća oznaka, a sve koje slijede nakon nje su dodatne oznake. *Pravilnik* dozvoljava dodjeljivanje maksimalno pet dodatnih oznaka jer bi se u suprotnom otežalo razumijevanje sadržaja.³⁹

Katalozi koji su strukturirani prema načelima izrade predmetnog kataloga i koji sadržavaju pravilno dodijeljene predmetne odrednice omogućuju kvalitetan sadržajni pristup koji se ostvaruje kroz predmetno pretraživanje.

2.5. Predmetno pretraživanje

Korisničke potrebe u današnjem se dobu temelje na postizanju brzog i jednostavnog pristupa informacijama. To se očekuje i od mrežnih knjižničnih kataloga, što od njih iziskuje čim bržu prilagodbu u vidu načina pretraživanja. Pretraživanje po autoru i naslovu i dalje čini

³⁵ Usp. Ibid, str. 86.

³⁶ Usp. Ibid, str. 96.

³⁷ Usp. Ibid, str. 104.

³⁸ Usp. Ibid, str. 107.

³⁹ Usp. Ibid, str. 50.

većinu svih upita, no često dolazi do slučaja kada korisnik ne posjeduje te informacije. U tom se slučaju korisnik najčešće okreće pretraživanju po ključnim riječima ili po predmetu. Iako i dalje nije u potpunosti prihvaćeno, predmetno pretraživanje posljednjih godina bilježi rast popularnosti, zbog čega orijentacija na predmetnu obradu jedinica građe postaje sve važnija.

Popularnost predmetnog pretraživanja počela je rasti usporedno s razvojem OPAC-a. Mrežni katalogi donijeli su niz prednosti nad tradicionalnim katalogima: prikaz raznih mogućnosti pretraživanja, prijedlozi i poveznice na druge jedinice građe koje odgovaraju unesenim kriterijima pretraživanja, kao i ispravljanje grešaka, no najviše mogućnosti pojavilo se za predmetno pretraživanje. Odjednom je postalo moguće pretraživati katalog po dodatnim pristupnicama i ključnim riječima raspoređenim po različitim poljima, a sami su se upiti mogli izraziti i kombinirati na mnogo novih načina (npr. korištenjem Booleovih operatora, kraćenjem ili istodobnim pretraživanjem po više polja zapisa).⁴⁰

Istodobno su postali očiti i nedostaci i problemi kod predmetnog pretraživanja. Istraživanja su pokazala da se pretraživanje po predmetu najčešće koristi, ali ima najmanju stopu uspješnosti.⁴¹ Razlozi tome su najčešće tehničke prirode (npr. greška u pisanju, kriva formulacija upita ili unos upita u krivo polje za pretraživanje), no nerijetko je problem i u samom sustavu koji bi često dao previše rezultata pretraživanja, a često nijedan. Najveći problem na koji korisnici nailaze prilikom pretraživanja jest nemogućnost prevođenja upita na jezik sustava. Ta je situacija u današnjim katalogima djelomično riješena na način da postoje razni popisi predmetnih kataložnih jedinica i uputnice koje korisnika upućuju na šire, uže i srodne termine željenog upita.⁴² Uz taj se problem veže činjenica da korisnici ne razumiju predmetne odrednice i ne znaju koje termine koristiti kao predmet pretraživanja. Drugim riječima, slabo su ili nisu uopće upoznati s ustaljenim popisima predmetnica i sličnim pomagalicama za predmetni pristup (npr. Popis predmetnica Kongresne knjižnice).⁴³ Gotovo isti problemi kod predmetnog pretraživanja aktualni su i danas, što navodi na zaključak da je njihovom rješavanju potrebno posvetiti više pažnje.

⁴⁰ Usp. Golub, Koraljka. Predmetno pretraživanje u knjižničnim katalogima s web-sučeljem: magistarski rad. Zagreb, 2003. Str. 13.

⁴¹ Usp. Tolle, J. E., Hah, S. Online search patterns: NLM CATLINE Database. // *Journal of the American Society for Information Science* 36, 2(1985), str. 83. Citirano prema: Yu, H., Young, M. The impact of web search engines on subject searching in OPAC. // *Information Technology & Libraries* 23, 4(2004), str. 169.

⁴² Usp. Golub, Koraljka. Op. cit., str. 69.

⁴³ Usp. Yu, H., Young, M. The impact of web search engines on subject searching in OPAC. // *Information Technology & Libraries* 23, 4(2004), str. 169.

Predmetni pristup u suvremenim mrežnim katalogima svakako je unaprijeđen u odnosu na svoj početak, no prostor za razvoj i poboljšanje i dalje postoji. Kako bi predmetno pretraživanje ostvarilo svoj pun potencijal, potrebno je postići konsenzus o korištenju kontroliranih rječnika i popisa predmetnih odrednica na međunarodnoj razini, te u svakom katalogu uspostaviti i sustav uputnica pomoću kojeg bi se korisnike uputilo na srodne pojmove. Povrh toga, potrebno je educirati i same korisnike, objasniti im da postoje kontrolirani rječnici u kojima mogu pronaći pojmove za pretraživanje te ih naučiti kako oblikovati upite i koristiti operatore i kraćenja. Kao dodatnu pomoć, svaki katalog trebao bi pružati i upute za predmetno pretraživanje za one korisnike koji se time nisu prije koristili.

Vodeći se tim smjernicama, poštivanjem načela predmetne obrade, korištenjem pravih priručnika te slijedeći pravila za oblikovanje predmetnica nastaju online katalogi koji omogućuju predmetno pretraživanje koje će zadovoljiti korisničke informacijske potrebe.

2.6. Zaključno o predmetnoj obradi

Danas se predmetna obrada u većoj ili manjoj mjeri provodi u svim vrstama knjižnica. Svi današnji mrežni knjižnični katalogi pružaju mogućnost sadržajnog pristupa građi, odnosno predmetnog pretraživanja, no postavlja se pitanje koliko je ta vrsta pretraživanja razvijena i usustavljena za uspješno odgovaranje na korisničke potrebe.

Osim nedostatka standardizacije, problem kod predmetne obrade je to što je to u suštini proces koji je subjektivan i sklon interpretaciji, zbog čega ga je teško standardizirati i zbog čega ga se mnogi knjižničari i predmetni stručnjaci ustručavaju raditi.⁴⁴ Pretpostavka je da će se sadržaj publikacije označivati neutralno i objektivno, no praksa pokazuje upravo suprotno: osoba koja provodi sadržajnu obradu obično sadržaj označava prema vlastitom subjektivnom osjećaju, što je često i rezultat nedovoljnog poznavanja stručnog ili znanstvenog područja iz kojeg publikacija potječe, kao i trenutnog raspoloženja osobe. Unatoč tome, i upravo zbog toga, potrebno je poticati rad na izradi standarda i pravilnika za predmetnu obradu, kao i tezaurusa s pojmovima za izradu predmetnih oznaka.

Učinkovita predmetna obrada građe vodi do učinkovitog predmetnog pretraživanja i zadovoljavajućeg sadržajnog pristupa u mrežnim katalogima knjižnica. Takav se pristup danas sve više koristi jer omogućava brz i jednostavan pristup informacijama, što je naročito važno mladima koji su, u svom ubrzanom stilu života, navikli da informacijama pristupaju na isti

⁴⁴ Usp. Špiranec, Sonja. Subjektivna paradigma sadržajnog označivanja. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 57, 1/3(2014), str. 2.

način na koji koriste internetske tražilice. Današnji mrežni knjižnični katalogi streme cilju da čim je više moguće oponašaju spomenute tražilice, a standardizacija predmetne obrade građe temeljni je korak u njegovu ostvarenju.

Mnoge su knjižnice prepoznale rastuće zahtjeve korisnika te, sukladno tome, i važnost predmetne obrade građe. To se prepoznavanje ne proteže samo na znanstvenu i stručnu literaturu, već se počinje zagovarati i naglašavati važnost predmetne obrade djela iz književnosti. Pored toga, knjižnice svoje napore usmjeruju i prema predmetnoj obradi nekonvencionalne građe, odnosno građe koja samim svojim oblikom predstavlja izazov i u formalnoj i u stručnoj obradi, čime se bavi sljedeće poglavlje.

3. Nekonvencionalna građa

U stručnoj i znanstvenoj literaturi nema mnogo autora koji se bave nekonvencionalnom građom, a još je manje onih koji se bave definiranjem iste. Sam pojam 'nekonvencionalno' označava nešto različito, neuobičajeno i koje se ne pokorava uobičajenim pravilima, stoga bi se moglo reći da je nekonvencionalna građa sva građa koja nije u tradicionalnom knjižnom obliku, bilo tiskanom ili umnoženom na neki drugi način. Katica Tadić u nekonvencionalnu građu smješta audiovizualne publikacije (ploče, kasete itd.), građu na magnetskim i optičkim podlogama (magnetofonske vrpce, filmske vrpce, mikro-filmovi, dijafilmovi, kompaktni i optički diskovi), razne oblike složenih publikacija, te čak i trodimenzionalne predmete kao što su dječje igračke.⁴⁵

Tom popisu nekonvencionalne građe može se dodati i građa koja, zajedno s tradicionalnom tiskanom knjižničnom građom, čini koncept koji autori u literaturi nazivaju hibridnom knjižnicom.⁴⁶ Glavna zadaća takve knjižnice je pružati usluge i osiguravati građu na različitim medijima i u različitim oblicima, stoga zbirke nekonvencionalne građe u takvoj knjižnici obuhvaćaju, između ostalog, kartografsku građu (karte i zemljovide), glazbenu građu u užem smislu (tiskane note, rukopisne note i zvučne snimke)⁴⁷ i različite vrste likovne građe (crteže, grafike, grafičke mape, plakati, razglednice, ovitke knjiga i ekslibrise).⁴⁸

Velik dio nekonvencionalne građe danas se odnosi na elektroničke i digitalne dokumente. U posljednjih nekoliko desetljeća, obilježenih značajnim tehnološkim napretkom, knjižnice se nalaze pod stalnim i konstantno rastućim priljevom elektroničkih i digitaliziranih dokumenata u najrazličitijim formatima. Ta je građa dinamična i nestabilna i pred knjižničare postavlja čitav niz problema vezanih uz prikupljanje, pohranu, očuvanje te stručnu i sadržajnu obradu.

3.1. Formalna obrada nekonvencionalne građe

Sve navedene vrste građe, prije smještaja na police, prolaze kroz formalnu obradu, tj. katalogizaciju. To je proces u kojem se evidentiraju bibliografski podaci bitni za identifikaciju

⁴⁵ Usp. Tadić, Katica. Op. cit.

⁴⁶ Usp. Willer, M.; Milinović, M. Prema trećoj generaciji knjižnično-informacijskih sustava: hibridna knjižnica za hibridne usluge. // 8. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture: zbornik radova / uredila Tinka Katić. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2005. Str. 39.

⁴⁷ Usp. Mihalić, T.; Keča, M. Sadržajna obrada glazbe: stanje i mogućnosti. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 57, 1/3(2014), str. 285.

⁴⁸ Usp. Vlašić Jurić, V.; Ilić Olujić, T. Važnost odrednice za vrstu i fizičko obilježje pri sadržajnoj analizi likovnih djela: na primjeru likovne građe iz Grafičke zbirke NSK u Zagrebu. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 57, 1/3(2014), str. 379.

određenog primjerka građe.⁴⁹ Čak i više od predmetne obrade, formalna obrada ovisi o pravilnicima i standardima i bez njih bi bila gotovo nemoguća. Glavni standard za izradu kataložnih zapisa je Međunarodni standardni bibliografski opis (*ISBD – International Standard bibliographic description*) u izdanju IFLA-e. Taj standard vuče korijen iz 1971. godine kada je, u obliku preporuka, objavljen ISBD(M) (Međunarodni standardni bibliografski opis monografskih publikacija). 1974. godine te su preporuke objavljene kao standardno izdanje, no kako je njime bio obuhvaćen samo opis monografskih publikacija, Radna skupina IFLA-e odlučila se za izradu posebnih standarda za opis neknjižne, odnosno nekonvencionalne građe.⁵⁰

IFLA uskoro započinje s objavljivanjem čitavog niza standarda za opis neknjižne građe. Prvi od njih bio je ISBD(CM), standard za opis kartografske građe, koji se prvenstveno bavi tekućim publikacijama u vizualnom obliku, npr. tiskanim kartama, mapama i globusima. Osim toga, sadrži i neke odredbe za opis starije kartografske građe i rukopisnih karata.⁵¹ Nakon njega slijedio je ISBD(NBM), standard za opis neknjižne građe. Od svih objavljenih ISBD-a za posebne vrste građe, ISBD(NBM) se ponajbolje može primijeniti na opis građe koju Katica Tadić svrstava pod nekonvencionalnu jer sadrži pravila za opis omeđenih neknjižnih jedinica koje prenose ideje, obavijesti ili estetske sadržaje, a koje su različite od onih koje opisuju drugi ISBD-i (npr. gramofonske ploče, dijapozitivi, mikrofilmovi, plakati, razglednice itd.).⁵² Slijedi ga ISBD(PM) koji sadrži propise za opis glazbenih publikacija. On obuhvaća publikacije koje su čitljive okom ili su ispučene i time prilagođene za uporabu slijepima, a uključuje i publikacije koje su izdane za ograničeno raspačavanje ili prodaju na zahtjev.⁵³ Posljednji u nizu specijaliziranih ISBD-a je ISBD(ER) koji određuje pravila za opis i identifikaciju elektroničke građe, tj. sve građe koja se može upotrebljavati samo uz upotrebu računala ili sličnih vanjskih elektroničkih uređaja. Ta se građa dijeli na podatke i računalne programe. ISBD(ER) opisuje dva načina za opis te vrste građe koja polaze od toga može li se jedinici građe pristupiti mjesno (postoji materijalni nositelj građe, kao što je disk ili kasete, koji se umeće u računalo i koji se

⁴⁹ Usp. Tadić, Katica. Op. cit.

⁵⁰ Usp. Ibid.

⁵¹ Usp. ISBD(CM): International Standard Bibliographic Description for Cartographic Materials / recommended by the Joint Working Group on the International Standard Bibliographic Description for Cartographic Materials set up by the IFLA Committee on Cataloguing and the IFLA Sub-section of Geography and Map Libraries. London: IFLA International Office for UBC, 1977. Str. 1.

⁵² Usp. ISBD(NBM): međunarodni standardni bibliografski opis neknjižne građe / s engleskog prevela, hrvatske primjere odabrala i izradila Vedrana Juričić. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1993. Str. 4.

⁵³ Usp. ISBD(PM): međunarodni standardni bibliografski opis tiskanih muzikalija / preporučila Projektna grupa za ISBD(PM) Međunarodne udruge glazbenih knjižnica, arhiva i dokumentacijskih centara (IAML) ; odobrili stalni odbori IFLA-inih sekcija za katalogizaciju i informacijsku tehnologiju. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006. Str. 10.

može opisati) ili daljinski (ne postoji materijalni nositelj, nego se do jedinice građe dolazi putem neke ulazno-izlazne jedinice koja se nalazi u računalnom sustavu).⁵⁴

Navedeni specijalizirani ISBD-i proglašeni su nevažećima 2011. godine izlaskom objedinjenog izdanja ISBD-a. Kao što samo ime kaže, to je izdanje spojilo sve specijalizirane ISBD-e te ih uskladilo sa suvremenim modelom za funkcionalnost bibliografskih zapisa (*FRBR - Functional requirements for bibliographic records*). Glavna novost objedinjenog izdanja je to uvođenje još jedne skupine opisa, čime ih sada postoji devet umjesto dosadašnjih osam. Ta skupina smještena je pod brojem 0 (nula), a sadrži podatke koji se odnose na oblik u kojem se iskazuje sadržaj jedinice građe i na vrstu nositelja za prijenos tog sadržaja.⁵⁵ Na taj se način već u početku formalne obrade građe i izrade kataložnog zapisa naglašava kojoj vrsti pripada određena jedinica građe.

3.2. Predmetna obrada nekih vrsta nekonvencionalne građe u NSK

Kao što je već navedeno, predmetna obrada nije ni približno toliko standardizirana kao formalna, a još je problematičnija kad su u pitanju nekonvencionalne vrste građe. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, kao krovna knjižničarska institucija u Hrvatskoj, posjeduje nekoliko zbirki s posebnim i nekonvencionalnim vrstama građe, te stoga valja sagledati i obratiti pozornost na praksu predmetne obrade u nekima od njih.

Kartografska građa u NSK nalazi se u Zbirci zemljopisnih karata i atlasa. Za određivanje geografskih imena koristi se sustav koji je osmislila i razvila NSK, u kombinaciji s predmetnim dodatnim odrednicama. Građa se predmetno obrađuje na ovaj način zbog nepostojanja nacionalnog pravilnika za predmetnu obradu. Prvi i najvažniji korak pri predmetnoj obradi kartografske građe je određivanje geografske odrednice. Prvi i najvažniji korak pri predmetnoj obradi kartografske građe je određivanje geografske odrednice, a to se obavlja u skladu s pravilima internog sustava⁵⁶ prema kojem se jedinstvene geografske odrednice uvijek vežu uz tematsko-formalne odrednice navedene u jednini.⁵⁷ Pri predmetnoj obradi kartografske građe

⁵⁴ Usp. ISBD(ER) : Međunarodni standardni bibliografski opis elektroničke građe: prerađeno izdanje ISBD(CF)-a: Međunarodnoga standardnoga bibliografskog opisa računalnih datoteka / preporučila Radna grupa za pregled ISBD(CF)-a. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 2001. Str. 11.

⁵⁵ Usp. ISBD: Međunarodni standardni bibliografski opis: objedinjeno izdanje / Preporučila Skupina za pregled ISBD-a; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014. Str. 37.

⁵⁶ Miletić Drder, M. et al. Geografska imena : upute za izradu i klasificiranje predmetnih preglednih zapisa u formatu MARC. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2012.

⁵⁷ Usp. Miletić Drder, M., Gošljević, N. Sadržajna obrada kartografske građe u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Vjesnik bibliotekara Hrvatske 57, 1-3(2014), str.304.

valja spomenuti LCSH sustav za predmetnu obradu knjižnične građe koji se, zbog svoje temeljite razrađenosti, primjenjivosti na sve vrste građe i omogućavanju brzog dolaska do informacija, koristi u većini zemalja engleskog govornog područja. Nažalost, neprilagođenost tog sustava našim lokalnim zemljopisnim nazivima je i razlog zašto se on na našem području ne koristi, unatoč njegovim prednostima.

Najbolji primjer neknjižne građe u NSK je Grafička zbirka koja sadrži neknjižnu likovno-umjetničku građu nastalu na papiru, a obuhvaća crteže, grafike, grafičke mape, plakate, razglednice, ovitke knjiga i ekslibrise. Predmetna i formalna obrada ove vrste građe posebno je zahtjevna zbog nedostatka izvora za otkrivanje predmeta sadržaja dokumenta: klasifikatori i predmetni knjižničari često pred sobom, osim samog crteža ili grafike, nemaju ništa drugo osim naslova, što ne govori puno o djelu. Iz tog razloga, predmetna obrada od knjižničara iziskuje dodatna znanja, a vrlo često je potrebno provesti i istraživački rad. Nakon što se dođe do svih informacija potrebnih za definiranje sadržaja prikaza, važno je definirati i fizičko obilježje građe, te vrstu prikaza kako bi se dobio što kvalitetniji verbalni prikaz vizualnog umjetničkog dijela. Predmetne odrednice dodjeljuju se za svako fizičko obilježje (npr. Grafike, Crteži, Serigrafije itd.), a zatim se pobliže određuju pododrednicama za mjesto nastanka djela te vremensko razdoblje u kojem je djelo nastalo. To omogućuje lakše, brže i detaljnije pretraživanje kataloga, kao i dobivanje preciznijeg odgovora. Od ključne važnosti pri kvalitetnoj predmetnoj obradi vizualne građe je upotreba nadziranog rječnika. Takav strukturirani rječnik namijenjen korištenju na nacionalnoj razini ne postoji, stoga se u NSK koristi *Thesaurus for Graphic Material* koji je izradila Kongresna knjižnica i koji je namijenjen specifično za likovnu građu, te služi kao glavno polazište za sadržajnu obradu.⁵⁸

Specifičnost predmetne obrade vidljiva je i u glazbenoj građi koja se nalazi u Zbirci muzikalija i audiomaterijala. Osim literature o glazbi, ta zbirka sadrži tiskane i rukopisne note, glazbene izvore, te glazbenu građu objavljenu na različitim medijima za pohranu. Slično kao i sa vizualnom građom, kod glazbenih djela potrebno je, osim samog sadržaja, definirati i oblik ili formu, kao i informacije o izvodilačkom sastavu, glazbenom razdoblju, opusu, obliku partiture itd.⁵⁹ Predmetna obrada polazi od slobodnog oblikovanja predmetnih odrednica. To

⁵⁸Usp. Vlašić Jurić, V.; Ilić Olujić, T. Op. cit, str. 379-383.

⁵⁹Usp. Brezak-Lugarić, Đ. Predmetna obrada tiskanih i rukopisnih muzikalija i zvučnih glazbenih snimaka u Zbirci muzikalija i zvučnih glazbenih zapisa Nacionalne i sveučilišne knjižnice. // Predmetna obradba –ishodišta i smjernice: zbornik radova / uredile Jadranka Lasić-Lazić...[et al.] Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1998. Str. 198.

znači da ne postoji nadzirani rječnik iz kojeg se uzimaju predmetne odrednice, već ih predmetni knjižničar određuje samostalno. Iako se zbog toga javlja mogućnost manje dosljednosti, ovaj način omogućava neovisno i ravnopravno imenovanje kategorija po kojima korisnici u mrežnim katalozima pretražuju glazbenu građu. Unatoč tome što je odabir predmetnica slobodan, pri dodjeljivanju se treba voditi prema značajnoj glazbenoj referentnoj literaturi.

Navedene zbirke nisu jedine specijalne zbirke koje se nalaze u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, već su samo primjeri kod kojih je predmetna obrada najbolje razvijena u pogledu nekonvencionalnih vrsta građe. Nekonvencionalnoj se građi posljednjih godina pridaje sve više pažnje, naročito u području predmetne obrade, no ta razvijenost i dalje nije na razini na kojoj bi trebala biti kako bi u većoj mjeri zadovoljila raznolike korisničke potrebe.

3.3. Zaključno o obradi nekonvencionalne građe

Nekonvencionalna građa sve više pritječe u knjižnice, a njezina je glavna karakteristika posebnost u formatu, nositelju i samom sadržaju, što pred knjižničare i stručnjake za sadržajnu obradu stavlja nove probleme i izazove. Standardizacije kod formalne obrade tih vrsta građe ne nedostaje, posebice s objavom objedinjenog izdanja ISBD-a, no kod predmetne obrade standardizacija je u ozbiljnom zaostatku. Nekonvencionalni i nestandardni oblik te građe problem je sam po sebi jer se sadržajna obrada uglavnom usredotočuje na oblik sadržaja i nositelja, a ne na sam predmet. Povrh toga, nekonvencionalna građa pokriva razna stručna područja (npr. muzikalije, grafika, audiovizualna građa itd.) pa je predmetna obrada otežana jer bi knjižničar koji se bavi predmetizacijom, osim znanja o predmetnoj obradi, trebao imati i dodatno znanje o specifičnom području kojeg obrađuje.

Iako službeno ne slovi kao nekonvencionalna građa, kao problematična vrsta trebaju se spomenuti i stripovi koji, u usporedbi sa specijalnim vrstama građe i zbirkama istih, dobivaju najmanje pozornosti u vidu predmetne obrade. Smatra li se strip književnim ili umjetničkim dijelom, označava li 'strip' žanr ili format, na temelju čega odrediti temu stripa...samo su neka od pitanja i problema s kojima se knjižničari susreću tijekom obrade. Unatoč postojećim standardima, tezaursima i praksama, katalozi hrvatskih knjižnica pokazuju da je predmetna obrada stripova znatno zanemarena.

4. Problemi pri formalnoj i sadržajnoj obradi stripa

Opisani postupci predmetne obrade nekonvencionalnih vrsta građe i problema koji se pritom javljaju vode do pitanja obrade stripova. Stripovi se službeno ne uvrštavaju pod nekonvencionalnu građu, no zbog specifičnosti nositelja i njihova sadržaja, očita su neka obilježja i dodirne točke s domenom nekonvencionalne građe. Neke od poteškoća obrade stripova koje se često navode u stručnoj i znanstvenoj literaturi su odluka o tome je li određeni strip monografija ili serijska publikacija, koju informaciju koristiti kao naslov, koje podatke koristiti kao predmetne odrednice, pitanje označava li riječ 'strip' žanr ili format itd. Ovi, i mnogi drugi problemi, čine formalnu i predmetnu obradu stripova velikim izazovom za knjižničare.

Čest problem koji se javlja pri obradi stripova jest uvjerenje da je strip žanr. Ta zabluda potječe još iz početnog razdoblja dolaska stripova i grafičkih romana na police knjižnica. Tadašnji knjižničari, ali i izdavači, tretirali su stripove kao žanr. Iako je razumijevanje stripova iz knjižničarske perspektive danas nemjerljivo napredovalo, to prvo početno uvjerenje i dalje se ponegdje zadržalo.⁶⁰ Određenje stripa kao žanra je preširoko; to implicira da se baš svi stripovi mogu staviti u jednu kategoriju, što je, s obzirom na dugačku povijest, raznolikost i pokrivenost tema, nemoguće. Umjesto toga, strip se u knjižnicama treba odrediti kao format ili nositelj jer se preko njega prenosi drugi intelektualni sadržaj u obliku kombinacije slika i teksta.

Na ovaj se problem nadovezuje i rasprava o tome je li strip književno ili umjetničko djelo. S obzirom da strip prenosi narativ putem niza slika, ima obilježja i jednog i drugog, stoga je razumljivo zašto dolazi do ove dvojbe. Unatoč tome što se priča odvija primarno pomoću slika, stripovi sadrže i nemalu količinu teksta. Također, prodaju se u knjižarama (često pod nazivom 'grafički roman'), koriste se u obrazovanju kao sredstvo za poučavanje i literatura za čitanje, a ponekad se i recenziraju u časopisima pod rubrikama namijenjenim recenzijama knjiga. To su razlozi koji idu u prilog stripu kao književnom djelu, no s druge strane postoje i očiti primjeri stripova koji se ne mogu smatrati književnim dijelom (npr. stripovi sastavljeni od 3-4 sličice koji izlaze u dnevnim novinama). Povrh toga, mnogi autori se slažu da bi određivanje stripa kao književnog dijela umanjilo ili čak zanemarilo njegov karakteristični vizualni element.⁶¹ Također, kad bi se došlo do općeg shvaćanja stripa kao književnog dijela, predmetna obrada (barem u hrvatskim knjižnicama) time ne bi bila nimalo olakšana jer se opet javlja jedan od

⁶⁰ Usp. Goldsmith, Francisca. What's in a name: nomenclature and libraries. // *Graphic novels and comics in libraries and archives: essays on readers, research, history and cataloging* / edited by Robert G. Weiner. North Carolina: McFarland Publishing Company, 2010. Str. 185-191.

⁶¹ Usp. Meskin, Aaron. Comics as Literature? // *British Journal of Aesthetics* 49, 3(2009), str. 219-239.

glavnih problema: književna djela se predmetno ne obrađuju. U ovoj raspravi izjasnila se i Kongresna knjižnica, te odlučila da su stripovi i grafički romani vezani uz crteže, tj. umjetnost, te se kao takvi ne mogu smatrati književnim djelom.⁶² Unatoč tome, međunarodni konsenzus i dalje ne postoji, no mnogi autori i teoretičari zalažu se za to da se strip proglasi jedinstvenom i unikatnom hibridnom vrstom koja ima obilježja i umjetnosti i književnosti.⁶³

Većina ostalih problema pri obradi stripova vezana je uz katalogizaciju. Ovdje se postavlja nekoliko važnih pitanja.

Je li za strip primarno odgovoran crtač/ilustrator ili osoba koja je napisala tekst i tko se od njih može navesti kao autor? Korisnici se ne zabrinjavaju ovim pitanjem, no ono predstavlja problem za katalogizatore. Američke knjižnice poštuju Angloamerička kataložna pravila (AACR) koja navode da, ukoliko su ilustrator i autor teksta surađivali na stvaranju djela, ime osobe koja je prva navedena na naslovnoj stranici bilježi se kao prvi podatak o odgovornosti, dok se za drugo ime stvara uputnica. Ovaj je način izvrstan za održavanje konzistentnosti, ali otvara mogućnost da ošteti nekog od autora po pitanju odgovornosti i umanju njegov doprinos.⁶⁴

Kako odrediti je li neki strip omeđena publikacija, serijska publikacija ili oboje? Strip može biti objavljen samo u jednom svesku, a može se nastavljati i u više njih, no ako je očito da su svi svesci jedna priča ili radnja, tretira se kao omeđena publikacija, čak i u slučaju da svesci imaju različite naslove. Ako je neki strip serijal, to je najčešće očito: dijelovi serijala objavljuju se u uzastopnim izdanjima s istaknutim brojem ili nekom drugom kronološkom oznakom. Međutim, u nekim slučajevima priča se može nalaziti samo u jednom svesku, a ipak biti tretirana kao serijska publikacija jer se sastoji od više zasebnih radnji koje tvore jednu priču. Pri tome, kao i pri omeđenim i serijskim publikacijama, važno je pridržavati se važećih kataložnih pravila kako bi se izbjegle bilo kakve greške i nedosljednosti.⁶⁵

Kako postupiti kad korisnici traže da se stripovi odvoje prema izdavačima, a ne prema serijalu? Iako je knjižničarima i katalogizatorima jasno zašto je ovo korisno pri pregledavanju i pretraživanju stripova, teško je izjednačiti već postojeće kataložne prakse s novim korisničkim

⁶² Usp. Goldsmith, Francisca. Op. cit, str.188.

⁶³ Usp. Meskin, Aaron. Op. cit, str.234.

⁶⁴ Usp. Fagan, B.D.; Fagan J.C. Comic book collections for libraries. Santa Barbara ; Denver ; Oxford: Libraries Unlimited, 2011. Str. 75.

⁶⁵ Ibid, str. 71.

potrebama jer bi mijenjanje ustaljenih procedura moglo rezultirati greškama i, naposljetku, lošijem pristupom građi.⁶⁶

Na stripove se danas više ne može gledati kao na novu vrstu građe, niti se zbirke stripova u knjižnicama mogu smatrati novitetima ili prolaznim trendom. Postalo je jasno da su se stripovi duboko ukorijenili u knjižnični okoliš i time počeli stavljati nove izazove pred ustaljene prakse. Gore navedeni problemi samo su neki od njih, a kako bi se napravili koraci potrebni prema njihovom rješavanju, potrebno je razumjeti što je zapravo strip, te njegov povijesni i kulturološki razvoj.

⁶⁶ Usp. Tarulli, Laurel. *Cataloging and problems with Dewey: creativity, collaboration and compromise.* // *Graphic novels and comics in libraries and archives: essays on readers, research, history and cataloging* / edited by Robert G. Weiner. North Carolina: McFarland Publishing Company, 2010. Str. 213.

5. Strip

U posljednjih nekoliko desetljeća stripovi su postali toliko masovna pojava da gotovo i ne postoji osoba koja nije barem čula za taj termin. Toliko su se ukorijenili u umjetnost, književnost i sveukupnu kulturu da ih neki autori nazivaju i devetom umjetnošću.⁶⁷ Većina bi ljudi rekla da je strip, unatoč tome što je to složen fenomen s dugom poviješću, lako odrediti i definirati. Naposljetku, čak i osobe koje ne čitaju stripove znaju da su oni jednostavno priča ispričana kroz niz sličica. Međutim, razvojem cjelokupnog područja stripova, pokrivanjem sve većeg raspona tema, povećanjem duljine priča ispričane kroz strip, pojavom novih termina i općenito njegovom rastućom kulturološkom vrijednošću, definiranje stripa postalo je mnogo složenije, te se za strip više ne može reći da je samo priča u slikama.

5.1. Definicije stripa i grafičkog romana

Poteškoće kod definiranja stripa polaze od njegove kompleksnosti kao formata koji je istovremeno i vizualan i narativan. Za ovaj oblik priče ispričane putem niza slika kroz povijest se javljalo (a većina ih se zadržala i danas) mnogo naziva: strip (prvotni i danas još uvijek najzastupljeniji naziv koji u svojoj originalnoj engleskoj inačici *comics* upućuje na žanr bez ikakve umjetničke vrijednosti prvenstveno namijenjen zabavi), *les bandes dessinées* (francuski naziv), *fumetti* (talijanski naziv koji proizlazi od imena malenih oblačića s tekstom i time se usredotočuje na važnost narativne strane stripa), *historieta* (španjolski naziv koji označava kratku priču) i mnogi drugi.⁶⁸ Svi ovi nazivi i kratka određenja polaze od prvotnog oblika stripova, a to su bile kratke karikature sastavljene od tek nekoliko povezanih sličica koje su najčešće prenosile samo jedan kraći događaj ili anegdodu, a izlazile su u dnevnim novinama s ciljem kratkotrajne zabave širokih masa. Polazeći od te činjenice, danas se strip može definirati kao „slijed crteža što obično prikazuje neku priču, najčešće popraćen tekstom u oblačićima na crtežima, a katkad u podnaslovima ispod crteža u kvadratu. Strip mora imati barem dva crteža: njihovo logičko i kognitivno, uzročno-posljedično povezivanje u svijesti čitatelja formira priču.“⁶⁹

Mnogi autori dali su složenije i detaljnije definicije, pa je tako strip, prema Ranku Munitiću, jednom od najpoznatijih filmskih kritičara na području Hrvatske i okolnih zemalja bivše

⁶⁷ Munitić, Ranko. Strip, deveta umjetnost. Zagreb: Udruga za popularizaciju hrvatskog stripa ART 9, 2010.

⁶⁸ Usp. Labio, Catherine. What's in a name? The academic study of comics and the "graphic novel". // Cinema Journal 50, 3(2011), str. 123.

⁶⁹ Strip. // Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58410#top> (2018-05-19)

Jugoslavije, sustav koji se služi izravnim prikazivanjem motiva, likova i situacija preko slike nastojeći pritom istovremeno obuhvatiti i prostornu i vremensku dimenziju događaja.⁷⁰ Munitić navodi i da se strip nalazi na granici slikarstva i književnosti, te da od svakog područja 'posuđuje' par značajki: pripovijedanje i njegov logični vremenski tok obilježja su književnosti, a vizualna reprezentacija svakog dijela radnje preuzeta je iz slikarstva. Time se nadovezuje na postojeću raspravu o tome je li strip književno i umjetničko djelo, te iako on sam strip naziva devetom umjetnošću, ne dajući konačni zaključak, već jednostavno prihvaća specifičnost i posebnost stripa kao formata.

Trend čija popularnost raste posljednjih godina i koji je unio pomutnju u definiranje je grafički roman, pojam koji su nakladnici, teoretičari i autori objeručke prihvatili i koji malo pomalo preuzima monopol u terminologiji. Grafički roman se najjednostavnije može definirati kao izvorna priča duljine knjige ispričana u obliku stripa. Taj se format počeo razvijati 60-ih godina prošlog stoljeća paralelno sa stripovima, no namjera tadašnjih autora grafičkih romana bila je adresirati ozbiljnije i odrasle teme u stripovnom obliku.⁷¹ Poveznica između stripova i grafičkih romana je očita: te dvije forme su međusobno srodne jer se obje sastoje od slika popraćenih tekstem, no grafički roman je samostalna priča koja kombinira tekst i umjetnost kako bi se artikulirao zaplet.⁷²

Pojmovi strip i grafički roman među širom publikom često se koriste kao sinonimi, no teoretičari i stručnjaci jasno ih odvajaju, iako naglašavaju da razlika nije toliko velika. Andreas Platthaus, njemački novinar i stručnjak za stripove, ukazuje na važnost dva aspekta pri distinkciji. Prvi se odnosi na format, koji kod grafičkog romana nije strogo određen. Ne postoje pisana pravila o dimenzijama i autor grafičkog romana ima potpunu slobodu u veličini i broju stranica. Drugo, kvantiteta također nije zadana, pa tako veličina romana može varirati od 20 stranica pa i do nekoliko stotina. Ove se razlike odnose na tehničku prirodu, no što se tiče intelektualnog sadržaja i narativa, razlike zapravo i nema.⁷³ Suprotno tome, teoretičar Michael R. Lavin tvrdi da se grafički romani ipak bave ozbiljnijim temama nego stripovi. Dok su stripovi

⁷⁰ Usp. Munitić, Ranko. Op. cit, str. 21.

⁷¹ Usp. Lavin, Michael R. Comic books and graphic novels for libraries: what to buy. // *Serials Review* 24, Issue 2(1998), str. 32.

⁷² Usp. DeCandido, Keith R.A. Picture this: graphic novels in libraries. // *Library Journal* 115, 5(1990), str. 50-55.

⁷³ Usp. Bogatstvo stripa, 07.09.2011. URL: <http://www.dw.com/hr/bogatstvo-stripa/a-15367754> (2018-05-19)

tipično povezani sa superjunacima, grafički romani prenose priče o običnim ljudima i životnim problemima, te problematiziraju ozbiljna društvena pitanja.⁷⁴

Neki autori izražavaju zabrinutost oko toga da 'grafički roman' postane ustaljeni pojam i istisne 'strip' iz korištenja. Grafički roman implicira da su stripovi djela koja nisu vrijedna kritičke procjene zbog svoje humoristične prirode i namijenjenosti širokim masama.⁷⁵ S druge strane, na grafički roman bi se zapravo moglo gledati kao na prvi korak prema određivanju stripa kao jedinstvene kombinacije umjetničkog i književnog djela jer se pojmom 'grafički' označava vizualni i slikovni karakter stripa, dok 'roman' naglašava njegov književni aspekt. Bez obzira na sličnost formata i zaista male razlike između njih, znanstvena i stručna zajednica slaže se da su grafički romani i stripovi dva različita formata. Nisu svi stripovi grafički romani, niti se za sve grafičke romane može reći da su stripovi, no između njih postoji sivo područje na kojem se to dvoje sudara.

Može se zaključiti da jedinstvena definicija stripa ne postoji, kako zbog njegove složenosti kao žanra i oblika, tako i zbog toga što svaki stručnjak i poznavatelj na strip gleda sa posebnog subjektivnog gledišta. Iako je u suštini koncept stripa razumljiv gotovo svakom korisniku, pri njegovu objašnjenju u obzir treba uzeti i složenu povijest i put razvoja kojim je strip poprimio oblik kakvog danas poznajemo.

5.2. Povijest i razvoj stripa

Početak stripa seže u 19. stoljeće kada su se, zajedno s dnevnim novinama i sličnom efemernom građom, objavljivali sveščići koji su sadržavali serije kratkih priča u slikama popraćenih kratkim tekstom. Najčešće su prepričavali kratke zgode i anegdote iz rata, povijesti, svakodnevnog života građana i seljaka i religije. Neki su se bavili i aktualnim političkim temama (ženevski profesor Rodolphe Töpffer u svojim *Pričama u slikama* kroz niz karikatura ismijava političku i građansku preokupaciju), no velik dio njih pisan je i objavljivan u obrazovne svrhe (slikovnica *Maks i Moric* Wilhelma Buscha). Do prekretnice dolazi 1895. godine kada je Richard Felton Outcault u novinama New York World objavio strip *Žuti dječak* i uvrstio likove čiji je govor prikazan u malenim balončićima s tekstom, formirajući time jedno od najprepoznatljivijih obilježja stripa.⁷⁶ Time je započeo rapidni razvoj stripova koji se može

⁷⁴ Usp. Lavin, Michael R. Op. cit.

⁷⁵ Usp. Labio, Catherine. Op. cit.

⁷⁶ Usp. Munitić, Ranko. Op. cit, str. 17-18.

podijeliti na tri velike tradicije određene tržištem i umjetničkim izričajem: angloameričku (u SAD-u i velikoj Britaniji), europsku i japansku.

Američka tradicija važna je, pa čak i zaslužna, za sam početak stripa. Nakon Žutog dječaka, nastavlja se razvoj dnevnih stripova (tzv. *syndicate comics*). Ističu se *Little Nemo* Winsora McCaya, koji je već tad bio u obliku kakvog poznajemo danas, i *The Katzenjammer Kids* (kod nas poznatiji kao *Bim i Bum*) Rudolpha Dirksa, koji izlazi i danas te slovi za najdulje objavljivan strip u svijetu. Tijekom 1930-ih godina, iz te su se vrste stripova razvili žanrovski serijali crtani realističkim stilom, a najčešće su pokrivali kriminalističke, pustolovne i znanstvenofantastične teme (poznatiji stripovi iz ovih skupina su *Flash Gordon* i *Rip Kirby* autora Alexa Raymonda).⁷⁷ Oko razdoblja 2. svjetskog rata, u SAD-u se uzdižu dvije izdavačke kuće, Marvel Comics i DC Comics, koje su pokrenule masovnu industriju stripa s likovima superjunaka. Razvoj te industrije dijeli se na četiri razdoblja. Zlatno doba započinje pojavom Supermana sredinom 1930-ih godina, a nakon njega se u stripovima pojavljuju Wonder Woman, Kapetan Amerika, Nick Fury, Green Lantern i mnogi drugi. Ovaj nagli porast broja i popularnosti superheroja rezultat je ratnog patriotizma i antinacističke propagande.⁷⁸ Srebrno doba započinje nakon osnivanja udruge Comics Code Authority. Udruga je nastala nakon javne rasprave izazvane knjigom *Zavođenje nevinih (Seduction of the Innocent)* psihijatra Fredrica Werthama koji je tvrdio da stripovi promiču maloljetničku delinkvenciju i zagovaraju nasilje i neprihvatljivo ponašanje. Kao rezultat toga, CCA je objavila niz pravila kojima je u stripovima zabranjeno prikazivanje nasilja, horor scena i strašnih i neprihvatljivih likova. U tom okružju razvija se pokret nazvan *comix*, odnosno tzv. *underground* stripovi, koji je okupljen oko časopisa koji su objavljivali djela autora koji su smatrali da ih pravila CCA-a ograničavaju pri umjetničkom izražavanju.⁷⁹ Pored njih, superjunaci doživljavaju novi rast popularnosti prvenstveno zahvaljujući novim Marvelovim talentiranim scenaristima i crtačima koji su do danas stekli značajnu autorsku i umjetničku prepoznatljivost: Stan Lee, Jack Kirby i Alan Moore.⁸⁰ Brončano doba započinje u 70-im godinama i traje do sredine 80-ih, a obilježeno je prelaskom umjetnika Jacka Kirbyja iz Marvela u DC Comics, te uvođenjem tamnijih elemenata

⁷⁷ Usp. Strip. // Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58410> (2018-05-22)

⁷⁸ Usp. Booker, M. Keith. *Encyclopedia of comic books and graphic novels*. Santa Barbara, CA and Oxford: Greenwood Press, 2010. Str. 12.

⁷⁹ Usp. Holston, Alicia. *A librarian's guide to the history of graphic novels. // Graphic novels and comics in libraries and archives: essays on readers, research, history and cataloging / edited by Robert G. Weiner*. North Carolina: McFarland Publishing Company, 2010. Str. 11.

⁸⁰ Usp. Strip. // Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58410> (2018-05-23)

i pesimističnih radnji. CCA je ublažila neke restrikcije, te je tako u stripovima dopušten prikaz droge, kao i čudovišta, duhova, vampira itd., što je utjecalo na ponovnu pojavu i rast popularnosti horor stripova.⁸¹ Ovo tamnije razdoblje postavilo je temelj za moderno doba stripova. Početak tog doba, poznato i pod nazivom dijamantno ili željezno doba, predstavljaju objave dvaju važnih stripova: *Batman: Povratak mračnog viteza* umjetnika Franka Millera i *Čuvari* (originalno ime *Watchmen*) Alana Moorea. Glavno obilježje stripova ovog razdoblja su moralne i strukturno kompleksne priče u čijem su središtu superjunaci koji su, unatoč svojim moćima, i fizički i moralno ranjivi i nesavršeni. Osim tradicionalnih stripovima o superjunacima, u ovom se razdoblju javljaju i stripovi koji se bave puno zahtjevnijim, zrelijim i kompliciranijim temama, a posebno se ističe *Maus* kanadskog autora Arta Spiegelmana koji obrađuje temu Holokausta. Te zrelije i kompleksnije teme zahtijevaju i veću dužinu publikacije, stoga se počinju razvijati grafički romani, što dovodi do evolucije i afirmacije stripa kao umjetničkog izražaja.⁸²

Europski strip (osim britanskog koji se razvijao u skladu s američkom tradicijom) razvijao se po uzoru na francuski i belgijski *bande dessinée*, tj. u prijevodu crtanu vrpcu, koja se sastojala od humorističnih karikatura s pustolovnim pripovijetkama i herojima i koje su početkom 20. stoljeća izlazile u ilustriranim časopisima, a kasnije i u dnevnim novinama.⁸³ Bitna razlika od američkih stripova jest razdvojenost teksta i slika: govor likova nije prikazan i balončićima, već se tekst nalazio ispod svake sličice. Međutim, američki utjecaj nije se mogao zaustaviti te su se tako balončići s tekstom pojavili još i prije 2. svjetskog rata, a nakon rata moderan amerikaniziran izgled stripova doživio je pravi procvat. Smanjio se uvoz stripova iz SAD-a i došlo je do pojave mnogih europskih autohtonih autora koji su započeli časopise namijenjene isključivo stripovima. Dominantne vrste koje su prevladavale među europskim stripovima su avanturistički i znanstvenofantastični stripovi, te humoristični pustolovni stripovi u karikaturnom stilu. Poznatiji europski stripovi su *Asterix* umjetnika Renéa Goscinnyja i Alberta Uderzoa, *Blake and Mortimer* belgijskog autora Edgara Jacobsa te Hergeov *Tintin* koji je i međunarodno distribuiran i popularan. S prolaskom 20. stoljeća, stripovi su se povećavali i količinski i u kvaliteti, te se u društvu počela stvarati izrazito pozitivna percepcija stripova.

⁸¹ Usp. Holston, Alicia. Op. cit.

⁸² Usp. Booker, M. Keith. Op. cit, str. 13-14.

⁸³ Usp. Strip. // Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58410> (2018-05-23)

Unatoč tome, europski stripovi su i dalje uglavnom lokalna pojava vezana uz određenu zemlju, te nema mnogo onih koji su prevedeni i međunarodno prepoznati.⁸⁴

Japanska tradicija stripova po svojim je karakteristikama jedinstvena u svijetu i od ostalih se razlikuje po formatu, sadržaju i unikatnom umjetničkom stilu. Japanski su stripovi poznati pod nazivom manga (u prijevodu: hirovite ili improvizirane slike), a njihov začetak seže u 18. stoljeće kada su umjetnici, inspirirani tradicionalnim prikazima svakodnevnog života, krajolika i herojskih pothvata u drvu i svitcima, stvarali priče u slikama.⁸⁵ Oblik mange kakav danas poznajemo oblikovao se sredinom 20. stoljeća pod utjecajem američkih i francuskih humorističnih časopisa i novinama, te su suvremene mange danas iscrpni i sveobuhvatni serijali čiji se svesci sastoje od prosječno dvjestotinjak stranica, tiskani u velikim nakladama.⁸⁶ Prije toga, mange su bile popularne prvenstveno na tržištu namijenjenom dječjim časopisima. Prvi dječji časopis koji je koristio stil koji do tada u Japanu još nije viđen je *The Adventures of Shochan* autora Kabashima Katsuichija i Oda Shoseija, te je ujedno i prvi strip koji je objavljen kao zasebna publikacija. Najpopularnija dječja manga tog razdoblja bila je *Norakuro*, priča o psu lutalici koji se pridružio vojsci.⁸⁷ Nakon 2. svjetskog rata popularnost dječjih mangi još više raste. U tom su razdoblju nastala neka od najpopularnijih djela koja su kasnije adaptirana i u popularne animirane filmove: *New Treasure Island*, *Metropolis* i *Astro Boy* autora Osame Tezuke, *Ninja Bugeicho* Sanpeija Shiratoa, *Kozure Ōkami* (poznat i kao *Lone Wolf and Cub*) autora Gosekija Kojime i *Doragon Bōru* (u prijevodu na engleski *Dragon Ball*) Akire Toriyame. Osim samih stripova, svjetsku popularnost i prepoznatljivost stekli su njihovi autori, a s ovog se popisa posebno izdvaja Osamu Tezuka koji se vodi kao osnivač suvremene japanske mange i čiji su stripovi imali izravan utjecaj na gotovo sve poslijeratne autore mangi.⁸⁸ U 50-im i 60-im godinama 20. stoljeća započinje trend objave serijala mangi u mnogim tinejdžerskim časopisima, časopisima namijenjenoj ozbiljnoj publici, pa čak i u obrazovnim časopisima. To je uzrokovalo kontinuiran rast popularnosti mangi koji je vrhunac doživio u 80-im godinama kad su mange ostvarile potpunu afirmaciju i kao umjetnost i kao oblik zabave. Taj se trend

⁸⁴ Usp. Booker, M. Keith. Op. cit, str. 186-189.

⁸⁵ Usp. Ibid, str. 378

⁸⁶ Usp. Strip. // Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58410> (2018-05-24)

⁸⁷ Usp. Hopkins, David. Manga in Japanese libraries: a historical overview. // Graphic novels and comics in libraries and archives: essays on readers, research, history and cataloging / edited by Robert G. Weiner. North Carolina: McFarland Publishing Company, 2010. Str. 20.

⁸⁸ Usp. Ito, Kinko. A history of manga in the context of Japanese culture and society. // The Journal of Popular Culture 38, 3(2005), str. 466.

nastavio do danas, a u međuvremenu su se mange razvile književno, žanrovski i sadržajno te postale planetarno popularne i utjecajne.

5.3. Strip u Hrvatskoj

U skladu s razvojem stripa u ostatku svijeta, i u Hrvatskoj je strip u početku razvoja, tj. u prvoj polovici 20. stoljeća, bio vezan uz dnevne novine u kojima su se objavljivale kratke karikature. Prvim konkretnom 'pričom u slikama', te prvim hrvatskim stripom, smatra se *Vjerenica mača* crtača Andrije Maurovića, tiskan 1935. godine u zagrebačkom dnevnome listu *Novosti*.⁸⁹ Glavna obilježja Maurovićeva stila su jaki slikarski potezi, no napravljeni izuzetnom lakoćom, sivkasti polutonovi i kontrast, izražena ekspresija likova te promjena planova i perspektiva po uzoru na film. Maurović je objavio pozamašan broj stripova koji su stekli svjetsku slavu, zbog čega se smatra prvim profesionalnim hrvatskim crtačem stripa i ocem hrvatskog stripa. Njegovi značajni naslovi su znanstvenofantastična djela *Podzemna carica* i *Ljubavnica s Marsa*, vestern serijal koji se sastoji od naslova *Trojica u mraku*, *Sedma žrtva*, *Gospodar Zlatnih bregova*, *Sablasi zelenih močvara* i *Jahač Usamljene zvijezde*, *Seoba Hrvata* i *Opsada* koji se bave temama iz hrvatske povijesti, te *Grička Vještica*, *Zlatarovo zlato* i *Meksikanac*, djela koja su nastala na temelju predložaka iz književnosti.⁹⁰

Pored Maurovića, značajno je djelovanje braće Neugebauer. Norbert je izravno surađivao s Maurovićem kao jedan od njegovih najvažnijih scenarista, no Walter je smatran „umjetnikom stripa s velikim U“.⁹¹ Poznat je po svojoj vještini korištenja boje te po postavljanju visokih estetskih standarda u hrvatskoj produkciji stripa. 1940-ih godina Walter je aktivno radio na *Zabavniku*, časopisu koji se u potpunosti sastojao od stripova. Sam je Walter u *Zabavniku* objavljivao svoja djela svaki dan, bez izuzetaka, stoga njegov opus broji više stotina stripova, što je brojka kojom se može pohvaliti izuzetno malo crtača stripova. Od karikaturalnih stripova najvažniji su *Patuljak Nosko*, *Gladni kralj*, *Tarzanovim stopama* i *Kraljeva miljenica*, dok se među realističnim ističu *Prvi ljudi na Mjeseću*, *40.000 milja pod morem* i *Morski đavo*.⁹²

Nakon 2. svjetskog rata pojavljuje se nova generacija hrvatskih crtača stripova okupljenih oko časopisa *Plavi vjesnik*, tjednika za mlade koji je objavljivao samo izvorne domaće stripove. Uz Maurovića i Neugebauera, značajni umjetnici tog razdoblja su Žarko Beker i Borivoj

⁸⁹ Usp. Strip. // Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58410> (2018-05-24)

⁹⁰ Usp. Velikani Hrvatskog stripa. // Matica hrvatska. URL: <http://www.matica.hr/vijenac/436/velikani-hrvatskog-stripa-1398/> (2018-05-24)

⁹¹ Usp. Ibid.

⁹² Usp. Ibid.

Dovniković. Beker se ostvario u realističkom stilu i u mnogim žanrovima. Njegov opus smatra se najplodonosnijim u hrvatskom stripu nakon 2. svjetskog rata. Značajna su mu djela *Pavel Biri*, *Demonja*, *Tajna mini-aviona*, *Špiljko*, *Mak Manić*, povijesnopustolovni strip *Zaviša* te omladinski suvremeni strip *Neven*, *Koraljka* i *Bobo*. Beker je aktivan i danas te u raznim dnevnim novinama objavljuje uglavnom satirične stripove. Njegov suvremenik Borivoj Dovniković je najdugovječniji crtač stripova ne samo u Hrvatskoj, već i u svijetu. Njegovi stripovi, koje crta od svoje petnaeste godine, objavljuvani su u mnogim tadašnjim časopisima, a Plavi vjesnik (u kojem je 60-ih godina objavljivao djela suvremene tematike čija je radnja bila smještena u domaće okruženje i čiji su glavni junaci bili domaći likovi) velik dio svog uspjeha može zahvaliti upravo njemu. Poznati stripove te tematike su *Mendo Mendović* i nogometna trilogija *Novi centarfor*, *Čudesni tim* i *U zemlji lijepog nogometa*. Osim njih, Dovniković se istaknuo i u realističnim stripovima (*Emil i detektivi*, *Tragom izgubljenog krda*, *Afrička ogrlica* itd.), kao i u stripovima karikaturalnog stripa (*Velika utakmica*, *Tri dabra* itd.), a krunskim draguljem njegova opusa smatraju se *Susreti treće vrste* koji predstavljaju vrhunac hrvatskog satiričkog stripa.⁹³

Uz Bekera i Dovnikovića, najvažniji crtač poslijeratnog razdoblja je Julio Radilović koji je u javnosti postao poznat svojim debitantskim radom na *Neznancu*, stripu koji je Maurović započeo, ali zbog bolesti nije završio. Nakon toga, njegovi uspjesi su se samo nizali: povijesni strip *Kroz minula stoljeća*, groteska *Izviđačke pustolovine*, partizanski vestern *Kapetan Leši*, serijal *Partizani* te strip verziju kriminalističkog romana *Sherlock Holmes*. Karakteristike Radilovićevih stripova su pedantnost, detaljnost i privlačne grafičke kompozicije, a njegovo majstorstvo i u realističnim i karikaturalnim stripovima osiguralo mu je prijevode i objavu na mnogim stranim tržištima.⁹⁴

Treća generacija hrvatskih crtača stripova pojavila se 1970-ih godina, a okupili su se oko studentskog časopisa *Polet*. Ti umjetnici inspiraciju su nalazili u europskim umjetničkim stripovima, a kako ih je istovremeno djelovao velik broj, pokrivali su raznolike žanrove i vrste: karikaturalne geg-stripove, grafičke stripove, parodije, opsežne serijale povijesne i znanstvenofantastične tematike i umjetničke stripove dnevničke i lirske prirode.⁹⁵ Značajni crtači stripova ovog razdoblja su Dubravko Mataković, autor stripa *Crvenkapica* i prepoznatljiv po svom po svom crnom humoru, i Danijel Žeželj, autor čiji je poznati strip *Sophia* prepun

⁹³ Usp. Ibid.

⁹⁴ Usp. Ibid.

⁹⁵ Usp. Ibid.

neočekivanih obrata koji čitatelja cijelo vrijeme 'drže na rubu'. Važno je spomenuti i Igora Kordeja i Edvina Biukovića, talentirane hrvatske crtače koji su svoj međunarodni uspjeh ostvarili u SAD-u i Francuskoj radeći za poznate izdavače stripova kao što je Marvel i time pridonijeli prepoznatljivosti Hrvatske u bogatoj tradiciji stripa.⁹⁶

Novije razdoblje hrvatskog stripa obilježili su Darko Macan, poznat po stripovima objavljuvanima u školskim časopisima (*Borovnica*, *Bočko* i *Pirati*); Goran Sudžuka koji je surađivao s Macanom i objavio serijale *Albert Butler*, *Saša* i *Svebor*, te Stjepan Štef Bartolić, crtač stripova namijenjenih dječjem uzrastu, najpoznatiji po djelu *Gluhe laste*.⁹⁷

5.4. Žanrovi stripa

Od samog početka razvoja i rasta popularnosti, stripovi se bave različitim temama te se stoga pojavljuju u mnogim žanrovima prikladnim za sve uzraste i sve skupine čitatelja. Zbog postojanja mnogih specijaliziranih nakladnika stripova, te običnih nakladnika koji objavljuju stripove uz svoj stalni opus, danas je broj žanrova veći i raznovrsniji nego ikad prije, a nerijetka je pojava i da se međusobno preklapaju. U nastavku poglavlja opisani su najvažniji i najzastupljeniji žanrovi stripova i njihove karakteristike, a kao temelj opisa korištena je Bookerova *Encyclopedia of comic books and graphic novels*.

5.4.1. Adaptacije iz drugih medija

Literarna djela, filmovi i televizijski programi nerijetko se objavljuju u stripovnom obliku. Adaptacije literarnih djela bile su popularne od samih začetaka razvoja stripa, a u 1940-im postojala je čak i cijela izdavačka kuća posvećena isključivo njima, nazvana Classics Illustrated. Čak je i planetarno popularni Marvel imao posebnu granu, Marvel Classics Illustrated, koja se bavila stripovnom adaptacijom klasičnih djela kao što su *Tri mušketira*, *Gulliverova putovanja*, *Ilijada* itd. Moderne adaptacije fokusirane su na djela iz područja fantastike, znanstvene fantastike i horora (zbog njihove velike popularnosti među čitateljima), a uz njih se kontinuirano objavljuju klasici, poput Shakespearevih djela i Biblije.⁹⁸

Zbog veće prikladnosti i kratkoće sadržaja, filmovi se češće pretvaraju u stripove nego televizijski programi i emisije. Neke su adaptacije napravljene kao potpuno ilustrirani stripovi, dok se druge sastoje od snimljenih filmskih fotografija koje su pretvorene u stripovne sličice i kojima su dodani balončići s tekstom. Danas je i sve je popularniji trend objave stripova koji

⁹⁶ Usp. Strip. // Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58410> (2018-05-24)

⁹⁷ Usp. Ibid.

⁹⁸ Usp. Booker, M. Keith. Op. cit, str. 3-6.

se mogu kategorizirati kao 'sestrinski projekti' filmova. Sadrže likove iz originalnog filmova, ali ne prikazuju originalnu priču, već radnju koja prethodi filmskoj radnji ili nastavak iste, a nerijetko se objavljuju i spin-off stripovi čija se radnja može izravno uplesti u radnju filma. Kao i s literarnim djelima, Marvel je imao i odjel koji se bavio filmskim adaptacijama i koji je u stripovnom obliku objavio mnoge značajne naslove, među kojima su i *Otimači izgubljenog kovčega*, *Bliski susreti treće vrste* i *Battlestar Galactica*.⁹⁹

Adaptacije televizijskih emisija mnogo su rjeđa pojava, a najčešće se adaptiraju samo značajne epizode (prva, posljednja ili specijalna). Slično kao i sa filmovima, stripovi temeljeni na televizijskim emisijama često prikazuju dodatne avanture glavnih likova ili nastavljaju priču i raspliću neriješene krajeve u slučaju da je serija otkazana. Najpopularnija adaptirana televizijska emisija su *Zvezdane staze*, koja se u stripovnom obliku kontinuirano objavljuje već 40 godina.¹⁰⁰

5.4.2. Kriminalistički stripovi

Uz stripove o superjunacima, kriminalistički stripovi smatraju se najdosljednijim i najustrajnijim žanrom, te jedinim koji se s njime može mjeriti po broju popularnih i prodanih naslova. Kriminalistički žanr prilično je široko definiran, a priče u tom žanru često su povezane s drugim oblicima popularne kulture, uključujući filmove i televiziju, literarnu fikciju, pulp časopise i radio.

Tri su glavne teme koje se neprekidno obrađuju: tradicionalne britanske detektivske priče koje je usavršila Agatha Christie i u kojima se krivac pojavljuje tek na samom kraju, teške američke detektivske priče bez sentimentalnosti i s realističnim tonom, te priče o policiji ili nekoj drugoj skupini koja se bori protiv zločina. Uz njih, zastupljen je i tzv. roman noir (u prijevodu 'crni roman'), tema u kojoj detektivi i agencije za provedbu zakona imaju tek sporednu ulogu, a priča je usredotočena na kriminalca i njegovu uvrnutu psihologiju.¹⁰¹

Prijelaz u novo stoljeće donosi i nove promjene i varijacije u kriminalističkom žanru. Klasični detektivi zamijenjeni su superjunacima koji rješavaju zločine i dijele pravdu, a naglasak je i na pričama iz privatnih života kriminalaca.¹⁰²

⁹⁹ Usp. Ibid, str. 7-10.

¹⁰⁰ Usp. Ibid., str. 10.

¹⁰¹ Usp. Ibid, str. 120.

¹⁰² Usp. Ibid, str. 125.

5.4.3. Edukacijski stripovi

Edukacijski stripovi ne mogu se kategorizirati kao jedan žanr sam po sebi, već kao širok spektar žanrova i kategorija koje se djelomično poklapaju i kojima su zajednička obilježja obrazovni karakter i bavljenje dokazanim činjenicama. Glavne kategorije edukacijskih stripova su: lokalni i svjetski povijesni stripovi, stripovi o stvarnim događajima, ilustrirane adaptacije romana i drama, stripovi u političkim kampanjama, stripovi u zdravstvenom obrazovanju, stripovi namijenjeni korištenju u učionicama, te nastavni, propagandni, religijski, biografski i autobiografski stripovi.¹⁰³

Edukacijski stripovi uključuju neke od najcjenjenijih i nagrađivanih stripova ikad objavljenih. Na samom vrhu te liste stoje *Persepolis* iranske autorice Marjane Satrapi, osobna biografija koja prenosi političke događaje, i Spiegelmanov *Maus*, grafički roman o Holokaustu. U ovom žanru okušali su se i neki od najatraktivnijih i najslavnijih stripovnih umjetnika čija se djela čitaju po cijelom svijetu. Will Eisner, Harvey Pekar i Scott McCloud¹⁰⁴ samo su neki od njih.

5.4.4. Špijunski stripovi

Tema špijunaže u s popularnoj kulturi, pa tako i u stripovima, postala je popularna za vrijeme Hladnog rata te pod utjecajem priča o britanskom špijunu Jamesu Bondu. Glavni trend, koji se zadržao i do danas, bili su špijuni okupljeni u organizacijama čija je glavna svrha bila iskorijeniti pokrete i organizacije kojima je cilj bio osvojiti svijet i zavladata njime. Najpopularniji primjeri bili su Marvelov S.H.I.E.L.D. i suparnička prikrivena organizacija HYDRA, te *Suicide Squad* DC Comicsa. Osim špijunskih organizacija, zastupljene su i teme korporativne i industrijske špijunaže i timova superjunaka koji se bore protiv nadnaravnih prijetnji, a moderniji stripovi obilježeni su pojavom likova koji su vezani uz seksualne i nasilne teme.¹⁰⁵

5.4.5. Fantastični stripovi

Fantastični stripovi generalno se dijele na sedam podžanrova koji nisu međusobno isključivi, te određeno djelo može imati obilježja više njih.

Fantastika izvedena iz mitova, legendi i bajki prisutna je u stripu od samog početka njegova razvoja. Izrazito su popularne arturijanske legende i nordijska mitologija (koja je u

¹⁰³ Usp. Ibid, str. 161.

¹⁰⁴ Usp. Ibid, str. 166.

¹⁰⁵ Usp. Ibid, str. 180.

stripovima 21. stoljeću doživjela ponovnu ekspanziju zahvaljujući Marvelovoj filmskoj ekranizaciji), a uz njih i adaptacije temeljnih djela književnosti europskih zemalja, kao što je, primjerice, staroengleski britanski ep *Beowulf*.¹⁰⁶

Radnja u epskoj ili visokoj fantastici odvija se u imaginarnom svijetu koji je naseljen kraljevima, zmajevima, čarobnjacima, demonima i sličnim mitskim likovima. Najčešće se obrađuju teme duhovne potrage, smrti ili požrtvornosti. Najpoznatiji stripovi ovog podžanra su *Bone* Jeffa Smitha i *Scion* iz izdavačke kuće CrossGen.¹⁰⁷

Povijesna fantastika predstavlja fikcionaliziranu inačicu stvarnog svijeta u kojoj su stvarni događaji iz određenog vremenskog perioda spojeni s fantastičnim elementima.¹⁰⁸

Prelazak u drugi svijet (planetary romance), često nazivan i 'mač i planet', je žanr u kojem je čovjek sa Zemlje na neki način transportiran u drugi svijet u kojem je primoran koristiti primitivno oružje, najčešće mač, u borbi sa silama zla.¹⁰⁹

Herojska fantastika, poznatija i pod nazivom 'mač i magija', uglavnom podrazumijeva jednostavne avanturističke priče u kojima se glavni lik susreće s nekom prijetnjom i na kraju ju porazi. Temeljno djelo ovog žanra je *Conan Barbarin*, u kojem snažan čovjek napušta svoju domovinu, putuje svijetom te na kraju preuzima prijestolje najmoćnijeg naroda onog vremena.
110

Suvremena fantastika često je povezana s hororima i istražuje nepoznate i nadnaravne aspekte svijeta u kojem živimo, a inspiracija za likove često se pronalazi u bajkama i narodnim predajama. Najbolja djela ovog žanra objavljena su u biblioteci Vertigo (grana DC Comicsa), a najpoznatiji serijal proizašao iz nje je *Sandman* autora Neila Gaimana.¹¹¹

Postapokaliptična fantastika radnju smješta na uništenu, osvojenu ili na neki drugi način drastično izmijenjenu Zemlju u nekom trenutku u budućnosti. Glavni cilj čovječanstva jest ponovno uspostavljanje civilizacije, što stripovnim junacima otvara bezbrojne mogućnosti za avanturu.¹¹²

¹⁰⁶ Usp. Ibid, str. 201.

¹⁰⁷ Usp. Ibid, str. 202.

¹⁰⁸ Usp. Ibid, str. 203.

¹⁰⁹ Usp. Ibid, str. 204.

¹¹⁰ Usp. Ibid, str. 205.

¹¹¹ Usp. Ibid, str. 208.

¹¹² Usp. Ibid, str. 209.

5.4.6. Feministički stripovi

Od početka razvoja, strip je smatran uglavnom muškim medijem, te su feminističke i ženske teme, ali i same žene, neusporedivo manje zastupljene u svijetu stripa. Prvim feminističkim likom smatra se Wonder Woman, nastala početkom 40-ih godina prošlog stoljeća. Najznačajnije postignuće u sferi feminističkih stripova je *Wimmen's Comix*, jedina antologija stripa koja je objavljivala isključivo djela ženskih autora. Ti su se stripovi bavili temama koje muški umjetnici stripa nikada nisu taknuli: pobačaj, seksualno zlostavljanje, menstruacija, zlostavljanje u obitelji, silovanje, incest i lezbijska ljubav.¹¹³ Zahvaljujući toj antologiji, žene i feminističke teme sve su se češće počele pojavljivati u svijetu stripa. Danas je broj žena u toj industriji veći nego ikad prije, no njihove teme i dalje ne uživaju istinsku prepoznatost, te se ne može reći da između njih i muških umjetnika postoji prava jednakost.

5.4.7. Stripovi sa smiješnim životinjama

Od svih žanrova stripa, stripovi sa smiješnim životinjama najviše su primjereni i namijenjeni djeci. Prepoznatljiva značajka žanra su likovi. Oblikovani su kao uspravna tijela koja imaju dugačke ruke i životinjska lica, potpuno su ili djelomično odjeveni (iako postoje i slučajevi u kojima su likovi potpuno bez odjeće) te međusobno komuniciraju ljudskim jezikom umjesto tipičnim životinjskim zvukovima. Radnja se odvija u svijetu koji je potpuno naseljen životinjama ili u ljudskom svijetu u kojem su životinje jednake kao ljude, govore istim jezikom i tretiraju se kao ljudi. Stripovi su crtani u jednostavnom i karikiranom stilu, a radnja donosi humoristične i avanturističke priče.¹¹⁴

Prvim stripom ovog žanra smatra se *Felix The Cat* koji se prvi put pojavio 1917. godine. Nakon njega, najpopularniji stripovni životinjski likovi proizašli su iz Disneyjeva studija: Zekoslav Mrkva, Paško Patak, Miki Maus i mnogi drugi. Zanimljiva je činjenica da je ovaj žanr, naočigled namijenjen isključivo zabavi djece, zapravo zaslužan za legitimizaciju stripa kao literarnog medija koji se može baviti ozbiljnim temama, zahvaljujući Spiegelmanovu Mausu koji kroz animirane životinjske likove mačaka i miševa prenosi priču o Holokaustu.¹¹⁵

5.4.8. Horor stripovi

Horor stripovi prvi su se put pojavili 1950-ih godina. Ti su stripovi pisani prvenstveno za odraslu publiku, prepuni izrazito crnog humora, sirovih elemenata i emocija te ironičnih i

¹¹³ Usp. Ibid, str. 212.

¹¹⁴ Usp. Ibid, str. 234.

¹¹⁵ Usp. Ibid, str. 236-238.

nečekivanih obrata. Umjetnički izražaj je bio živopisan i pamtljiv, a autori nisu štedjeli na prikazima krvi i nasilja. Popularnost i raširenost horor stripova ubrzo je naglo smanjena zbog niza restrikcija koje je objavila CCA, pa se u stripovima više nije smjelo prikazivati nasilje niti su se smjela pojavljivati ni relativno bezazlena čudovišta kao što su vampiri i vukodlaci.¹¹⁶

Pravila su s vremenom slabila i određene zabrane su se ukidale, a autori su pronalazili razne načine za zaobilazanje pravila zbog kojih su se horor stripovi i dalje prodavali. Stvarali su raznolika čudnovata bića za čiji su nastanak davali slabo znanstveno objašnjenje, najčešće izvanzemaljsko podrijetlo ili radioaktivnost. Prijelazom u novo stoljeće, horor stripovi doživljavaju ponovni nagli rast popularnosti pojavom zombija kao likova, a najpopularniji naslov među njima su *Živi mrtvaci* Roberta Kirkmana i Tonyja Moorea, na temelju čega je snimljen i planetarno popularni istoimeni televizijski serijal.¹¹⁷

5.4.9. Stripovi o džungli

Stripovi o džungli nastali su pod utjecajem egzotičnog prašumskog okruženja opisanog u slavnom Tarzanu, književnom djelu Edgara Ricea Burroughsa. Većina tih stripova bila je feminističkog karaktera jer je glavni lik svakog bila vješta ratnica koja je ujedno i kraljica džungle. Prvi od tih likova bila je Sheena Willa Eisnera. Sheena je bila ratnica odjevena u leopardovo krzno, skakala je s drva na drvo pomoću lijana i pomoću svoga bodeža mogla je pobijediti bilo kojeg muškog neprijatelja.¹¹⁸

Sheena je poslužila kao predložak za mnoge kraljice i princeze koje su došle nakon nje. Svaka je od njih raspolagala bodežima ili nekim sličnim oblikom primitivnog oružja kojima se borila protiv divljih životinja, zlih bijelih trgovaca i krivolovaca, te poludjelih domorodaca. Stripovi o džungli bili su i otvoreno rasistički jer su domoroce uvijek prikazivali glupima i naivnim, stilizirane kao likove s mnogo nakita i velikim crvenim usnama.¹¹⁹

Stripovi o džungli na određeno su vrijeme bili izrazito popularni, a Sheenu su naslijedile raznolike slične protagonistkinje, no osim Camille i Amerikanke Jane Dodge, nijedna nije doživjela više od nekoliko izdanja.

¹¹⁶ Usp. Fagan, B.D.; Fagan J.C. Op. cit., str. 50.

¹¹⁷ Usp. Ibid, str. 51.

¹¹⁸ Usp. Booker, M. Keith. Op. cit, str. 328.

¹¹⁹ Usp. Ibid, str. 332.

5.4.10. Manga

Japanske mange dijele se na nekoliko kategorija određenih prema uzrastu kojemu su namijenjene. Najpopularniji i najrašireniji oblik je *shonen* manga. Namijenjena je muškoj publici mlađeg uzrasta, najčešće do 18 godina starosti, u radnja prikazuje neku osobnu potragu ili težnju, te sportove ili hobije.¹²⁰

Shojo mange su romantične priče namijenjene mladim djevojkama, a značajne su jer ih gotovo u potpunosti stvaraju žene. Glavni likovi su tzv. magične djevojke, japanski ekvivalent superjunakinja, odjevene u jedinstven i dotjeran kostim u kojemu se bore protiv zlikovaca, a u borbu su najčešće uključeni i fantastični elementi.¹²¹

Kodomo mange namijenjene su djeci. Pisane su kao kratke čudljive priče sa slatkim likovima. Primjer svjetski poznate i popularne *kodomo* mange je *Pokemon*.¹²²

Seinen i *josei* mange nastaju za mušku i žensku odraslu publiku, a obuhvaćaju priče s odraslim i zrelim temama, a nerijetko sadrže prikaze nasilja, golotinje i seksualnosti.¹²³

Posljednja vrsta mangi je *gekiga* manga, što u prijevodu znači 'dramatične slike'. Cilj je ovog imena da ih se odvoji od ostalih vrsta mangi koje se smatraju jednostavnim i čudljivim i naglasi njihov ozbiljni karakter. *Gekiga* mange bave se alternativnim temama, te nisu usmjerene na specifičan segment čitatelja.¹²⁴

5.4.11. Memoari i prikazi iz života

Memoari i stripovi koji prikazuju dijelove života jedinstveni su u svijetu stripa jer se ne povode za popularnim trendom prikazivanja fantastičnih i zadivljujućih svjetova i likova, već se fokusiraju na detalje iz stvarnog i svakodnevnog života, istražuju često surovu stvarnost života i ljudske prirode te prikazuju šokantna i uznemirujuća ljudska iskustva. Velikim dijelom zahvaljujući njima, strip se uspostavio kao punopravni oblik moderne literature i komunikacije.

Prvi strip ovog žanra je *The Yellow Kid*, strip u kojem su prikazane karakteristike i težak život dječaka koji su u 19. stoljeću 'visjeli' po ulicama New Yorka. Moderniji stripovi su već spomenuti *Maus*, te *Persepolis* Marjane Satrapi u kojem je prikazano autoričino djetinjstvo u modernom Iranu.¹²⁵

¹²⁰ Usp. Ibid, str. 380.

¹²¹ Usp. Ibid.

¹²² Usp. Ibid, str. 381.

¹²³ Usp. Ibid.

¹²⁴ Usp. Ibid.

¹²⁵ Usp. Ibid, str. 404.

5.4.12. Romantični stripovi

Unatoč velikoj popularnosti početkom objavljivanja u 1940-im godinama, romantični stripovi danas su najslabije zastupljeni žanr. Prvi romantični stripovi bili su usmjereni na odrasle čitatelje, prikazivali su jednostavan život, bavili su temama ljubavi, braka i obitelji, a najveći izazov bila je potraga za cjeloživotnim partnerom. Mnogi poznati umjetnici stripa tada su se okušali i u tom žanru, te je tako nastao jedan od najpopularnijih i najduže objavljivanih romantičnih stripova, *Young Romance* Jacka Kirbyja i Joea Simona.¹²⁶ Međutim, nedostatak izazova i uzbudljivosti pri čitanju razlog je što su romantične stripove gotovo potpuno istisnuli stripovi o superjunacima.

Popularnost romantičnih stripova do danas se nije mnogo promijenila, no najjače uporište romantika ima u japanskim mangama, te se tako na tržištu može naći mnogo serijala s takvim temama.¹²⁷

5.4.13. Znanstvenofantastični stripovi

Uz stripove o superjunacima, znanstvenofantastični stripovi najpopularniji su i najtrajniji žanr stripa, iako se ta dva žanra često poklapaju. Najčešći elementi koji se pojavljuju u oba žanra i koji ih čine prepoznatljivima su putovanje kroz vrijeme i kroz svemir, znanstvenici s ludim idejama koje najčešće završe katastrofalno te moćna humanoidna bića kao što su roboti ili izvanzemaljci.

Kao točna godina začetka ovog žanra vodi se 1929.¹²⁸, kada se u stripu prvi put pojavio Buck Rogers, američki poručnik koji nesretnim slučajem završi u 25. stoljeću i tamo se bori s mnogim neprijateljima i osvajačima najčešće izvanzemaljskog podrijetla. Rogersov nasljednik je *Flash Gordon*, djelo Alexa Raymonda čiji velik dio popularnosti leži u egzotičnim izvanzemaljskim lokacijama i jedinstvenim likovima (najčešće križancima životinja, ljudi i izvanzemaljaca).

Kasniji popularni SF naslovi su britanska antologijska serija 2000 A.D.; *V kao Vendetta*, Mooreov distopijski prikaz Velike Britanije te *Y: The Last Man* koji donosi priču o bolesti koja je ubila većinu sisavaca. Najutjecajnijim znanstvenofantastičnim serijalom smatra se Leejeva i

¹²⁶ Usp. Ibid, str. 328.

¹²⁷ Usp. Fagan, B.D.; Fagan J.C. Op. cit., str. 50.

¹²⁸ Usp. Booker, M. Keith. Op. cit, str. 551.

Kirbyjeva *Fantastična četvorka* koja sadrži nevjerojatne prikaze krajolika i ideja, složene likove koji nisu tipični junaci, te kompleksne kombinacije znanosti i misticizma.¹²⁹

5.4.14. Stripovi o superherojima

Stripovi o superherojima bez sumnje su najprepoznatljiviji žanr stripa, čak toliko da nije nerijetka pojava da čitatelji strip u potpunosti poistovjećuju sa superherojima, zanemarujući ostale teme i žanrove. Protagonisti tih stripova su junački likovi koji su odjeveni u šarolike kostime i posjeduju neku vrstu super moći. Prvi superheroj i začetnik žanra je Superman, lik Jerryja Siegela i Joea Shustera koji se pojavio 1938. godine u prvom broju Action Comics-a.¹³⁰ Slijedili su ga Batman i Wonder Woman, Kapetan Amerika, Fantastična četvorka i mnogi drugi, a do danas se popularnost žanra održala u tolikoj mjeri da postoji nekoliko tisuća raznih superheroja i superherojina (točan broj nije poznat), te se konstantno stvaraju novi.

Tri su glavna elementa koji određuju ovaj žanr. Prvi element su supermoći glavnog lika koje ga i čine superjunakom. Te moći mogu biti razne izvanredne sposobnosti (nevjerojatna brzina, mogućnost letenja, sposobnost upravljanja elementima, nevidljivost, emitiranje rendgenskih zraka itd.), posjedovanje i korištenje napredne tehnologije, ekstremno razvijene fizičke i mentalne sposobnosti te razne mistične i mitološke moći. Međutim, postoje i likovi koji nemaju supermoći, a ipak se smatraju superherojima (npr. Batman) jer imaju određenu misiju i identitet. Misija je sljedeći određujući element žanra. Svaki superheroj vođen je nesebičnom misijom u kojoj se bori protiv nekog oblika zla, a koja služi isključivo za dobrobit društva i od koje sam heroj nema nikakve osobne koristi. Iznimka u ovom elementu je Hulk koji besciljno luta svijetom i slučajno završava u borbi protiv zlih sila. Posljednji element žanra je identitet superheroja koji se pokazuje kroz njegovo ime i kostim, a obuhvaća njegovu biografiju, unutrašnji karakter, podrijetlo i moći koje ga čine superherojem. Vrlo često su superherojski identitet i pravi identitet heroja odvojeni. Glavno obilježje kostima superheroja jest oznaka ili emblema (najčešće na prsima) koji simbolizira kodno ime heroja i služi kao pojednostavljena izjava njegova identiteta (npr. Flash na svom kostimu nosi oznaku munje koja simbolizira njegovu brzinu).¹³¹

Moderno doba donosi novi trend u stripove o superjunacima, tzv. strip događaja, serijal koji prenosi značajnu i istaknutu priču u svijetu određenog superheroja, prelazi preko primarnog

¹²⁹ Usp. Fagan, B.D.; Fagan J.C. Op. cit., str. 52.

¹³⁰ Usp. Booker, M. Keith. Op. cit, str. 605.

¹³¹ Usp. Ibid, str. 607.

serijala u većinu naslova istog izdavača te u istu priču uvodi i većinu likova iz drugih naslova. Popularni primjeri su *Crisis on Infinite Earth* u svijetu DC Comics-a i *Civil War* u Marvelovom svemiru.¹³²

5.4.15. Underground (alternativni) stripovi

Underground stripovi jedinstveni su žanr stripova koji se bavi specifičnim temama i koji je namijenjen prvenstveno odrasloj publici. Glavna obilježja ovog žanra su orijentiranost na kontrakulture ili alternativne kulture, nepoštovanje te grafički i detaljni prikazi upotrebe droga, nasilja i spolnih odnosa. Teme koje se obrađuju u underground stripovima najčešće se smatraju eksplicitnim i tabu temama: razni oblici seksualne devijacije (homoseksualnost, fetišizam, transrodnost, nastranosti itd.), senzualnost i erotika, izravni komentari na političku situaciju te feminističke teme.¹³³

Underground stripovi nastali su kao odgovor i pobuna na pravila i restrikcije CCA-a, a objavljivali su se samostalno ili kroz male nakladničke kuće. Značajni su jer manifestiraju umjetničku slobodu i osobnu viziju koja se nije mogla vidjeti u stripovima namijenjenim širokoj publici, te zanemaruju potencijalnu uvredljivost i time stimuliraju kreativnost i eksperimentiranje pri sadržaju.¹³⁴

5.4.16. Ratni stripovi

Ratna razdoblja oduvijek su imala izravan utjecaj na stripove, a ratni strip kao zaseban žanr uspostavljen je 1940. godine objavom serijala *War Comics* američkog izdavača Dell. Rat se u stripovima najčešće svodio na pojednostavljivanje kompliciranih političkih situacija koje su se odvijale u svijetu i prikazivanje istih kao borbu između dobra i zla. Isto tako, strip se u ratu koristio i kao politički instrument za propagandno djelovanje i širenje emotivnih i motivacijskih slika i ideja. Crtači ratnih stripova često su i sami bili vojnici ili su na neki drugi način bili u doticaju s vojnim životom, stoga su prikazi vojne opreme i ratnog okruženja bili nevjerojatno točni, detaljni i upečatljivi. To je bila nadoknada za same priče koje su obično bile predvidljive, patriotskog karaktera, seksističke i rasističke. 'Dobri momci' su uvijek bili slabiji i u brojevima i u oružju, dok su negativci prikazani kao okrutna i nečasna čudovišta. Likovi su također slijedili unaprijed razrađeni predložak: timovi su se uvijek sastojali od početnika, iskusnog narednika i ludog poručnika, a glavni lik uvijek je bio običan heroj koji je bio sposoban

¹³² Usp. Ibid, str. 612.

¹³³ Usp. Ibid, str. 647.

¹³⁴ Usp. Ibid, str. 655.

za gotovo superjunačke podvige. Primjeri popularnih ratnih stripova su *Our Fighting Forces*, *Star-Spangled War Stories*, *Our Army at War*, *The Punisher* itd.¹³⁵

Posebnu kategoriju ratnih stripova čine stripovi o Hladnom ratu. Glavni motiv u gotovo svim stripovima toga doba jest prijetnja komunizma i komunističke dominacije, a česta je bila i tema straha od nuklearnog rata. Osim straha, sama atomska energija bila je tema koja se u stripovima spominjala kao sila koja je imala gotovo magične transformativne sposobnosti. Pod tim su utjecajem nastali mnogi superjunaci koji za svoje moći mogu zahvaliti najčešće slučajnom dodiru s atomskom energijom: Fantastična četvorka, Hulk i X-Men. Najpopularniji superjunak ovog žanra, i tadašnjih stripova, je Kapetan Amerika, utjelovljenje američke snage, hrabrosti i patriotizma s nadljudskim moćima. Po uzoru na njega stvoreni su mnogi superjunaci sa sličnim moralnim vrijednostima i moćima (*The Human Torch*, *The Sub-Mariner*, *The Fighting American* itd.). Uz superjunake, česti likovi bili su i špijuni koji su nastali pod utjecajem konstantne prijetnje špijunaže i infiltracije u vladu u stvarnom životu, a među najpopularnijim likovima bio je Marvelov superšpijun Nick Fury, čiji je taman i ciničan karakter nastao kao odgovor na sve mračniju političku situaciju.¹³⁶

5.4.17. Western

Popularnost i privlačnost divljeg Zapada nije zaobišla ni stripove. Vesterni u stripovnom obliku razvijali su se zajedno s vesternima u literaturi i u filmu. Tri su glavna obilježja koja određuju western stripove: okolina, razdoblje i likovi. Okolina se odnosi na geografski element, a obuhvaća klasični američki Zapad s dodatkom Aljaske, Kanade, Meksika i Argentine. Razdoblje u kojemu se odvijaju radnje vesterna proteže se na ukupan period osvajanja Zapada, a vrlo popularni specifični događaji su američko-indijanski ratovi, Građanski rat, izgradnja željeznica i Zlatna groznica. Posljednji definirajući element vesterna su likovi koji su često bazirani na stvarnim povijesnim ličnostima, primjerice Kit Carson, Billy the Kid i Buffalo Bill Cody. Pet je glavnih tipova likova koji čine strukturu gotovo svakog vesterna: kauboj (glavni junak i prepoznatljivi simbol Amerike koji se zadržao do danas), usamljeni jahač ili reformirani zločinac, odvjetnik, vojnik i Indijanac. Posebna vrsta likova koji se kontinuirano pojavljuju kroz čitav opus western stripova su razni 'Kid' likovi koji su često maskirani kao superheroji i

¹³⁵ Usp. Ibid, str. 672-674.

¹³⁶ Usp. Ibid, str. 104.

imaju gotovo nadljudske sposobnosti. Popularni primjeri su *Billy the Kid*, *Kid Colt*, *The Outlaw Kid* i *The Ringo Kid*.¹³⁷

Iako se vesterni smatraju isključivo američkim žanrom, njihova popularnost došla je i do Europe i tamošnjih stripovnih umjetnika. Posebno su popularni bili u Italiji, Belgiji i Francuskoj, odakle su proizašli vestern stripovi danas poznati u cijelom svijetu: *Lucky Luke*, *Tex Willer*, *Blueberry*, *Comanche* itd.¹³⁸

5.5. Zaključno o teorijskom dijelu

U svim vrstama knjižnicama orijentacija je prešla s građe i njezinog prikupljanja, očuvanja i omogućavanja pristupa na korisnike i ispunjavanje njihovih potreba. Njihov je glavni zahtjev brz i jednostavan pristup informacijama, a knjižnice to mogu postići putem učinkovite predmetne obrade i omogućavanja kvalitetnog sadržajnog pristupa u katalozima. Može se reći da je krajnji cilj predmetne obrade oblikovanje kataloga u kojem će se pretraživanje moći vršiti na način na koji se vrši pretraživanje putem web tražilica, odnosno jednostavnim upisivanjem ključnih riječi, bez obzira na oblik djela, nositelja, žanr, autora ili naslova djela.

Preglednom i analizom dostupne znanstvene i stručne literature zaključeno je da je predmetna obrada teorijski dobro potkrijepljena, stoga je u teorijskom dijelu ovog rada iznesen detaljan pregled načela, postupaka i pomagala za predmetnu obradu, te je objašnjen način stvaranja predmetnog kataloga i važnost omogućavanja predmetnog pretraživanja. Očito je da knjižničarska zajednica dobro razumije važnost predmetne obrade i rastuću popularnost predmetnog pretraživanja za koje je gotovo sigurno da će jednog dana preći i pretraživanje po autoru ili naslovu. Tu činjenicu dokazuju i mnogi autori čiji su radovi objavljeni u posljednjih nekoliko godina, a koji, osim što pružaju različita rješenja postojećih problema i nove načine za kvalitetniju predmetnu obradu, naglašavaju i važnost predmetne obrade književnosti, kao i obradu nekonvencionalnih vrsta građe. Stoga se dolazi do zaključka da svi preduvjeti za učinkovitu predmetnu obradu građe postoje, samo još trebaju zaživjeti u stvarnosti.

Kako je već spomenuto, zainteresiranost za nekonvencionalnu građu raste, no stripovi su i dalje zanemareni. U teorijskom dijelu ovog rada izneseno je detaljno objašnjenje pojma stripa i pregled razvoja i žanrova, a pojašnjeno je i zašto bi se strip mogao smatrati nekonvencionalnom građom, kao i neki problemi koji se javljaju kod predmetne obrade.

¹³⁷ Ibid, str. 685.

¹³⁸ Ibid, str. 692.

Predmetna obrada stripova gotovo je potpuno neistraženo područje, što je zaista iznenađujuće s obzirom na važnost omogućivanja sadržajnog pristupa u katalozima s jedne strane, te popularnost stripova s druge.

Sljedeći dio ovog rada predstavlja istraživački dio kojim se nastoji ukazati na važnost predmetne obrade stripova i time naglasiti značaj i popularnost stripa, te sadržajni pristup u katalozima učiniti vidljivijim javnosti. Ovo istraživanje prvo je takve vrste, a provedeno je s nadom da će poslužiti kao temelj za mnoga daljnja istraživanja.

6. Uvod u istraživački dio

Zainteresiranost za predmetnu obradu knjižnične građe seže u drugu polovicu prošlog stoljeća, no prijelaz u novo tisućljeće bilježi porast broja istraživanja u području predmetne obrade građe, kao i znanstvenih radova koji se bave problematikom istog. Novija istraživanja sve su više usmjerena na predmetnu obradu djela iz književnosti, što je uzrokovano porastom korisničkih zahtjeva i njihovom rastućom zainteresiranošću za navedena djela. Jedan od prvih autora koji se ističe u ovoj skupini je Jarmo Saarti, finski sveučilišni knjižničar koji se bavi indeksiranjem književne fikcije i smatra da su u tradicionalnom indeksiranju i označavanju sadržaja u potpunosti ignorirane korisničke potrebe. U svom istraživanju¹³⁹ Saarti je, na temelju nekoliko izabranih književnih djela, nastojao procijeniti dosljednost indeksiranja kod profesionalnih knjižničara i korisnika knjižnice, te utvrditi i analizirati razlike koje pri indeksiranju čine pripadnici tih skupina. Autor ističe da velika nedosljednost u indeksiranju i dodjeljivanju predmetnih oznaka najvećim djelom proizlazi iz subjektivnosti osobe koja provodi indeksiranje, te naglašava važnost stvaranja jedinstvenog tezaurusa za fiksijska djela.

Predmetnom obradom djela iz književnosti bave se i istraživači u Hrvatskoj. Spomenimo samo pilotno istraživanje¹⁴⁰ R. Jadrijević i D. Gavranović u kojem su autorice analizirale i usporedile predmetnice dodijeljene u mrežnim katalozima Knjižnica grada Zagreba i američke Kongresne knjižnice te predložile predmetne pojmove za djela koja pripadaju žanrovima fantastike i znanstvene fantastike. Osim predmetnom obradom književnih djela, pozornost se počela posvećivati i predmetnoj obradi nekonvencionalne građe, te su tako predmetni stručnjaci u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu svoje napore usmjerili prema napretku predmetne obrade kartografske, likovno-umjetničke i glazbene građe.

Posljednje desetljeće nudi brojna istraživanja predmetnog pristupa u katalozima. Za razliku od prvotnih istraživanja, koja su započela nedugo nakon početka razvoja mrežnih kataloga i otkrića novih mogućnosti pretraživanja i koja su bila usmjerena uglavnom na prikaz rezultata na ekranu i informacijsko ponašanje korisnika, u fokusu najnovijih istraživanja je isključivo korisnik i način da se predmetni pristup i predmetno pretraživanje učine što jednostavnijima i intuitivnijima. Poseban naglasak je na korisničkom označivanju (tj. procesu u kojem korisnici publikacijama sami dodjeljuju predmetne oznake) i načinu na koji ono može nadopuniti

¹³⁹ Usp. Saarti, Jarmo. Consistency of subject indexing of novels by public library professionals and patrons. // *Journal of Documentation* 58, 1(2002), str. 52.

¹⁴⁰ Usp. Jadrijević, R., Gavranović, D. Predmetna obrada fantastične i znanstveno fantastične književnosti: pilotno istraživanje. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 57, 1-3(2014), str. 141-160.

ustaljenu praksu dodjeljivanja pojmova iz kontroliranih rječnika i popisa predmetnica i time poboljšati predmetni pristup i funkcionalnost kataloga. Ističe se istraživanje autora Lu, Park i Hu¹⁴¹ koji su uspoređivali korisničke oznake s oznakama koje dodjeljuju predmetni stručnjaci na primjeru društvene mreže LibraryThings i kataloga Kongresne knjižnice. Rezultati su pokazali da se najčešće korištene oznake za određene publikacije značajno razlikuju kod korisnika i stručnjaka, iz čega je zaključeno da uključivanje korisničkih oznaka u predmetnu obradu može pomoći pri olakšanju predmetnog pristupa katalogu i time premostiti jaz između profesionalnog aspekta dodjeljivanja predmetnica i šire javnosti. Korisničke oznake s iste društvene mreže analizirale su i hrvatske autorice Špiranec i Livaja i usporedile ih s postojećim sustavom predmetnih odrednica u hrvatskim katalozima, te su došle do rezultata suprotnih onim u prethodno spomenutom istraživanju: korisničke oznake se značajno poklapaju s predmetnim odrednicama u katalozima.¹⁴² To pokazuje da korisničko označivanje nudi mnoge mogućnosti za poboljšanje predmetnog pristupa, no problem je i dalje u tome što nedostaje upotrebljiv način spajanja korisničkih oznaka i profesionalnih termina. Navedena istraživanja samo su malen dio ukupnog korpusa istraživanja predmetnog pristupa u katalozima, te nije upitno kako će se ovo područje i nadalje razvijati.

Navedeni napori i razvitak u području predmetne obrade ne obuhvaćaju i stripove. Tema predmetne obrade stripova u znanstvenim i stručnim radovima izrazito je rijetka, a konkretna istraživanja u potpunosti su nepostojeća, no znanstvenih radova koji se bave izgradnjom zbirke stripova i uspostavom kataloga za takve zbirke ne manjka. Jedan od malobrojnih radova koji se marginalno dotiče predmetne obrade stripova je rad A. Culbertson i P. Jackson. Autorice su opisale proces stvaranja kataloga za specijalnu zbirku stripova na Državnom sveučilištu u San Diegu, te su postavile i pitanje za koje su skupine korisnika predmetnice zapravo najkorisnije, no nisu detaljnije ulazile u problematiku.¹⁴³ Francisca Goldsmith u svojoj knjizi *Graphic Novels Now: Building, Managing and Marketing a Dynamic Collection* donosi i kratko poglavlje posvećeno deskriptivnoj katalogizaciji stripova, no u njemu su navedeni samo popisi predmetnica koje se mogu koristiti u predmetnoj obradi, te opaska da je detaljna izrada

¹⁴¹ Usp. Lu, C.; Park, J.; Hu, X. User tags versus expert-assigned subject terms: a comparison of LibraryThing tags and Library of Congress Subject Headings. // *Journal of Information Science* 36, 6(2010), str. 776.

¹⁴² Usp. Špiranec, S.; Livaja, B. Korisničke oznake i predmetne odrednice: istraživanje funkcionalnosti kao prilog unapređenju predmetnoga pristupa. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 57, 1-3(2014), str.63.

¹⁴³ Usp. Culbertson, A., Jackson, P. Comics and the modern library catalog: new rules for breaking the rules. // *The Serials Librarian* 71, 3-4(2016), str. 162-172.

predmetnica isplativa samo kod velikih zbirki stripova gdje može biti izrazito važna za održavanje upotrebljivosti zbirke i lakog pristupa.¹⁴⁴

Zbog sve većeg broja zbirki stripova u knjižnicama i potrebe za bržim i jednostavnijim pretraživanjem kataloga, kao i za poboljšanim sadržajnim pristupom, raste i potreba za detaljnijom predmetizacijom stripova. Svrha istraživanja provedenog u ovom radu je istražiti praksu u predmetnoj obradi stripova u hrvatskim knjižnicama i korisničku perspektivu pri sadržajnom označivanju i predmetnom pretraživanju kataloga kako bi se ukazalo na potrebu unapređenja sadržajnog pristupa stripu u hrvatskim narodnim knjižnicama. Istraživanje se sastoji od dva dijela. Prvi dio odnosi se na knjižničarsku perspektivu i u njemu se kroz intervju sa predmetnim stručnjacima nastoji steći uvid u stanje i prakse predmetne obrade u hrvatskim narodnim knjižnicama, dok se drugim dijelom istraživanja kroz anketni upitnik nastoji dobiti uvid u korisničku percepciju predmetnog označivanja. Sveukupnim istraživanjem nastoji se odgovoriti na sljedeća istraživačka pitanja:

1. istražiti kako se stripovi sadržajno obrađuju u hrvatskim knjižnicama (s naglaskom na predmetnoj obradi);
2. istražiti javlja li se potreba za sustavnijom predmetnom obradom stripova (iz perspektive knjižničara i iz perspektive korisnika, odnosno čitatelja);
3. ispitati koriste li korisnici/čitatelji stripova mrežne kataloge knjižnica za pronalazak stripova za čitanje i uvidjeti koriste li se pretraživanjem po predmetu;
4. istražiti smatraju li korisnici da su predmetnice Kongresne knjižnice (LCSH) adekvatne za korištenje i jesu li prihvatljive za korištenje u hrvatskim knjižnicama.

6.1. Istraživanje predmetne obrade stripova u hrvatskim narodnim knjižnicama

6.1.1. Uvod u istraživanje

Stripovi su se ustalili kao sastavni dio fonda svake narodne knjižnice, ponegdje kao malen skup od nekoliko desetaka naslova, a u većim knjižnicama i kao zasebne zbirke koje broje na tisuće naslova. Bez obzira na veličinu zbirke, omogućavanju sadržajnog pristupa putem mrežnog kataloga pomoću dodjele predmetnica ne pridaje se mnogo pažnje, te postoji velik broj naslova koji nemaju nijednu predmetnu odrednicu. Kako bi se utvrdili razlozi za tako slabu

¹⁴⁴ Usp. Goldsmith, Francisca. *Graphic novels now: building, managing and marketing a dynamic collection*. Chicago: American Library Association, 2005. Str. 56.

usmjerenost na predmetnu obradu, osim korisničke percepcije i korisničkih zahtjeva potrebno je istražiti i stajalište i prakse u predmetnoj obradi kod knjižničara koji se time bave.

Ovo poglavlje donosi prvi dio istraživanja kojim se, putem intervjua, nastoje analizirati postojeće metode kojima se služe predmetni stručnjaci u hrvatskim knjižnicama, probleme s kojima se susreću te uvjete koje je, prema njihovom mišljenju i iskustvu, potrebno ispuniti kako bi se pospješila predmetna obrada u zbirkama stripova.

6.1.2. Ciljevi istraživanja

Svrha prvog dijela istraživanja je utvrditi postoji li među stručnjacima i korisnicima potreba za sustavnijom predmetnom obradom stripova. Glavni cilj je analizirati postojeću praksu i utvrditi zajedničke postupke i probleme na koje nailaze predmetni stručnjaci u hrvatskim knjižnicama pri obradi stripa. Na temelju toga moći će se donijeti zaključci o sadašnjem stanju i pristupu predmetnoj obradi stripova u knjižnicama te prijedlozi za potencijalno poboljšanje i razvoj.

Istraživačka pitanja koja su postavljena u ovom dijelu istraživanja su:

1. istražiti prakse u sadržajnoj obradi stripova u hrvatskim knjižnicama;
2. istražiti postoji li među korisnicima potreba za sustavnijom predmetnom obradom stripova (iz perspektive knjižničara).

6.1.3. Metodologija istraživanja

U prvom dijelu istraživanja korištena je metoda polustrukturiranog intervjua. To je kvalitativna metoda koja ima značajke strukturiranog i nestrukturiranog intervjua. Prilikom provođenja polustrukturiranog intervjua, istraživač ima unaprijed pripremljen popis tema za razgovor i iz njih dobivenih pitanja otvorenog tipa koji ispitanicima omogućuju lakše i slobodnije izražavanje odgovora.¹⁴⁵ U ovom se intervjuu od ispitanika tražilo da odgovore na šest pitanja pomoću kojih se nastojao dobiti generalni prikaz predmetne obrade stripova u nekoliko većih hrvatskih narodnih knjižnica.

Uzorak korišten u ovom dijelu istraživanja je namjerni kvotni uzorak. To je uzorak u kojem "istraživač vodi računa o zastupljenosti pojedinih obilježja populacije, a ispitanici se

¹⁴⁵ Usp. Crawford, John. The culture of evaluation in library and information services. Oxford : Chandos Publishing, 2006. Str. 51.

biraju ne po zakonu slučaja, već na način da se odaberu oni ispitanici koji su istraživaču pri ruci, oni do kojih može najlakše doći."¹⁴⁶ U ovom slučaju, uzorak čine knjižničari koji se bave predmetnom obradom u zbirnama stripova u pet hrvatskih knjižnica:

1. Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek (K1)
2. Gradska knjižnica Marko Marulić Split (K2)
3. Gradska knjižnica Zadar (K3)
4. Knjižnice grada Zagreba (K4) i
5. Gradska knjižnica Rijeka (K5).

Ispitanici, (u ovom slučaju knjižnice), su ciljno odabrani: na temelju proučavanja njihovih kataloga i web stranica zaključeno je da, među svim hrvatskim knjižnicama, imaju najveće i najkvalitetnije zbirke stripova, što ih čini podobnima za istraživanje u ovom radu.

Instrument korišten za provođenje istraživanja je upitnik koji se sastojao od šest pitanja otvorenog tipa. Prva dva pitanja bave se metodama i načinima pristupa predmetnoj obradi stripova. Sljedeća dva pitanja ispituju povratne informacije korisnika na predmetnu obradu te njihove eventualne primjedbe ili prijedloge, dok se posljednja dva pitanja odnose na prijedloge kojima bi se ispravili nedostaci i problemi predmetne obrade te poboljšala njena sveukupna učinkovitost. Cjelovit instrument dostupan je u Prilozima (Prilog 1).

Prikupljanje podataka putem intervjua provedeno je tijekom rujna 2018. godine. Kako u ovom dijelu istraživanja s ispitanicima nije bilo moguće ostvariti komunikaciju licem u lice, intervju je oblikovan korištenjem alata Google Forms, te je zatim poveznica na njega poslana putem elektroničke pošte. Prije samog intervjuiranja, na mrežnim stranicama izabranih knjižnica istraženo je koji su zaposlenici knjižnica zaduženi specifično za predmetnu obradu, katalogizaciju ili održavanje zbirke stripova, te su im nakon toga poslani upitnici. Na intervju je odgovorilo svih 5 ispitanika, a njihovi cjeloviti odgovori nalaze se u Prilozima (Prilog 2).

6.1.4. Prikaz i analiza rezultata

Na početku intervjua ispitanike se molilo da pruže nekoliko općenitih informacija o zbirnama stripova u knjižnici u kojoj rade. Bilo je potrebno odgovoriti na pitanja o tome imaju li stripovi u knjižnici posebno mjesto/policu, koliko se jedinica građe nalazi u zbirci, te na kojem je odjelu zbirka stripova smještena. Svi su ispitanici dopustili da se ime knjižnice u kojoj

¹⁴⁶ Mejovšek, Milko. Metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima. 2. dopunjeneno izd. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2013. Str. 96.

rade navede u ovom istraživanju, stoga su u sljedećoj tablici prikazane općenite informacije o zbirkama stripova dobivene na temelju odgovora u intervjuu.

Tablica 1: Prikaz podataka o zbirkama stripova u istraživanim knjižnicama

Knjižnica	Imaju li stripovi u knjižnici posebno mjesto/policu?	Kojem odjelu pripada zbirka stripova?	Koliko jedinica građe broji zbirka stripa?
Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek	Stripovi su smješteni na posebnoj, izdvojenoj polici.	Ovisno o sadržaju, stripovi se nalaze na svim odjelima.	Posjedujemo 2325 jedinica građe.
Gradska knjižnica Marko Marulić Split	Knjižnica ima još 7 "podružnica" u Splitu, te knjižnice u Podstrani i Grohotama. Većina tih knjižnica ima posebnu policu na kojoj su izdvojeni stripovi na odjelu za djecu, a na odjelima za odrasle nisu izdvojeni, nego složeni po UDK.	Stripovi se nalaze na Odjelu multimedije i tu su izdvojeni stripovi za djecu od stripova za odrasle.	Ukupno 5017 stripova (2920 jedinica građe u Središnjoj knjižnici i 2097 jedinica u ostalim knjižnicama).
Gradska knjižnica Zadar	Stripovi su na zasebnim policama.	Stripovi se nalaze na Odjelu za odrasle, na Dječjem odjelu, te u područnim knjižnicama i stacionarima.	3957 jedinica na Odjelu za odrasle, 1717 jedinica na Dječjem odjelu te 1204 jedinice u podružnicama, što čini ukupno 6878 jedinica građe.
Knjižnice grada Zagreba	Stripovi se nalaze na zasebnim policama.	U Knjižnici Božidara Adžije stripovi pripadaju odjelu za odrasle.	Knjižnica Božidara Adžije ¹⁴⁷ broji oko 230 naslova. U čitavoj mreži KGZ-a ima otprilike 3250 naslova stripova.
Gradska knjižnica Rijeka	Stripovi su smješteni u zasebnu signaturnu skupinu (ne zasebnu zbirku).	Imamo skupinu stripova u Središnjem odjelu za odrasle, te stripove u Dječjem odjelu Stribor.	Ukupno 4868 svezaka ¹⁴⁸ (1952 u fondu za odrasle i 2916 u dječjim fondovima).

¹⁴⁷ Ova je knjižnica izdvojena iz mreže Knjižnica grada Zagreba jer se u njoj vrši predmetna obrada za cijelu mrežu KGZ-a, te je na intervju odgovorio knjižničar koji je tamo zaposlen.

¹⁴⁸ Pojmovi 'jedinica građe' i 'svezak' ovdje se koriste kao istoiznačnice.

Iz Tablice 1 vidljivo je da su u svim knjižnicama stripovi odvojeni na zasebnim policama, te su u dva slučaja odvojeni i smješteni po UDK oznaci. U tri se knjižnice stripovi nalaze i na odjelu za odrasle i na dječjem odjelu, u jednoj knjižnici samo na odjelu za ostale, a u jednoj na odjelu multimedije gdje su stripovi za odrasle i stripovi za djecu međusobno odvojeni. Broj stripova u knjižnicama varira od 2000 do gotovo 7000, a ističe se Gradska knjižnica Zadar koja sadrži najveći broj stripova (čak 6878).

Sljedećim se pitanjem i pripadajućim potpitanjima od ispitanika nastojao dobiti uvid u pristup sadržajnoj obradi stripa u knjižnici u kojoj rade. Sadržajna obrada podrazumijeva i predmetnu obradu i klasifikaciju. Iako se potonje ne istražuje u ovom radu, ipak je uvršteno u pitanja intervjua zbog toga što se između klasifikacije i predmetne obrade često ne čini razlika, a u obzir je uzeta i činjenica obzir da su UDK oznake često i izvor podataka za predmetnice, odnosno predmetnice se izrađuju prema njima.

Na pitanje kako općenito pristupaju sadržajnoj obradi stripa, svi su ispitanici prvo odgovorili da stripovima obavezno dodjeljuju klasifikacijske oznake. Ispitanik (K1) stripove označava UDK oznakama 74 i 76, a ispitanik (K2) koristi oznaku 769.9. Preostala tri ispitanika stripovima dodjeljuju oznaku 741.5, od kojih ju ispitanik (K3) proširuje pomoćnim oznakama za mjesto ili vrijeme, te oznakom knjige za djecu (02.053.2)., a ispitanik (K4) najčešće dodaje pomoćnu oznaku za djela na engleskom jeziku. Vezano uz predmetnu obradu, dva su ispitanika odgovorila da se ona za stripove ne bi trebala ni provoditi, ali ju unatoč tome provode u manjoj mjeri:

K1: „(...) Iako stripove ne bi trebalo predmetno označivati, predmetno ih označujemo s generičkom imenicom.“

K5: „(...) Koliko je meni poznato stripovi se predmetno ne obrađuju. Selektivno se prate anotacijom. Također, stripovi su sadržajno pokriveni ključnim riječima.“

Ispitanik (K2) odgovorio je da nema vremena za dodatnu sadržajnu obradu, te da pri obradi većinom preuzima zapise iz skupnog kataloga koji ponekad sadrže i predmetne odrednice. Predmetne oznake također preuzimaju i ispitanici (K3 i K5), s tim da je ispitanik (K3) naglasio da:

„(...)Ne izrađujemo predmetne odrednice za strip, ali ih ima u ponekim preuzetim zapisima u vidu strukturirane predmetne odrednice: Strip.“

U vidu sadržajnog označivanja, dva su ispitanika (K4 i K5) navela da se kod nekih djela koriste i anotacije, no one se najčešće automatski preuzimaju zajedno s kompletnim bibliografskim zapisima.

Samo je jedan ispitanik (K4) odgovorio da predmetne oznake za strip stvaraju sami, iako su one prisutne samo kod manjeg broja stripova. Predmetno označuje isključivo stripove nefikcijskog sadržaja, edukativne, biografske i popularno-znanstvene stripove. Poblizje je naveo i da:

„(...) Stripove koji nisu fikcijski, predmetno označujemo kao i svako drugo nefikcijsko djelo, pronalazimo osnovne teme, ali ovdje dodajemo na tu predmetnu odrednicu i dodatnu predmetnu oznaku za oblik "stripovi".

Isti se ispitanik (K4) pri označivanju se koristi kontroliranim predmetnim odrednicama (npr. *Foucault, Michel, 1926-1989 - život i djelo – stripovi*) i slobodno formiranim predmetnim oznakama, tj. tagovima. Ispitanik je kao primjer iz kataloga naveo strip Perzepolis i naveo sljedeće tagove koji su mu dodijeljeni: *Iran - mjesto radnje, odrastanje - književna tema, strip, strip (drama), egzil - književna tema, ekranizirano djelo, Teheran - mjesto radnje, islamska revolucija - književna tema, crtani roman*. Ukupno gledano, od 5 ispitanika njih troje preuzima zapise, a time i predmetnice, jedan ispitanik stvara svoje, a jedan nije dao odgovor na to pitanje.

Sljedećim pitanjem nastojalo se otkriti koja pomagala ispitanici koriste općenito pri sadržajnoj obradi te pri sadržajnoj obradi stripa. Na ovo su pitanje odgovorili svi ispitanici. Navedena pomagala se, na temelju odgovora, mogu svrstati u tri skupine: pravilnici i priručnici struke, interni dokumenti i katalozi knjižnica. Među pravilnicima i priručnicima struke najviše se koriste UDK tablice (njih su navela tri ispitanika). Pored njih, ispitanik (K4) naveo je da koristi *Pravilnik za predmetni katalog* D. Štrbac i M. Vujić, priručnicima za UNIMARC, te brojne druge leksikone i priručnike ovisno o području kojem termin kojeg normira pripada. Ispitanik (K5) odgovorio je da, uz UDK tablice, koristi i Upute za predmetnu katalogizaciju koje se mogu naći na stranicama Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Interne dokumente spomenuo je samo ispitanik (K2) koji je naveo da se u predmetnoj obradi služi, između ostalog, internim popisom predmetnica. Pored do sad navedenih pomagala, još se češće koriste katalozi drugih knjižnica, što je odgovor koji su navela 4 ispitanika. Ispitanik (K4) naveo je da, uz domaće kataloge, koristi i kataloge stranih knjižnica:

„(...) često pregledavamo i kataloge knjižnica u zemlji i svijetu - npr. NSK, Library of Congress, Bibliotheque nationale de France, World cat. “

Pri sadržajnoj obradi stripa, ispitanici se uglavnom služe istim pomagalima kao i za sadržajnu obradu općenito. Ispitanik (K1) naveo je da se za stripove koristi generički pojam tako da se ne koriste nikakvi interni dokumenti, dok je ispitanik (K3) odgovorio da se po potrebi konzultira i sa web stranicama o stripovima. Ispitanik (K4) naveo je i da se prilikom oblikovanja

slobodno formiranih odrednica služi se ponajviše odrednicama koje pronalazi na WorldCat-u ili u katalogu New York Public Library.

U sljedećem se pitanju od ispitanika tražilo da odgovore čime bi se, po njihovom mišljenju, mogla olakšati sadržajna obrada stripova, te postoji li neko pomagalo koje bi im bilo od koristi. Na ovo su pitanje odgovorila 4 ispitanika, a svi se odgovori međusobno značajno razlikuju. Ispitanik (K1) smatra da ništa ne nedostaje kod predmetne obrade stripova iz razloga što se oni uopće ne bi ni trebali opredmećivati:

„(...) S obzirom na sadržaj i vrstu publikacije stripove ne bi trebali predmetno označivati. Zbog narodne djelatnosti i raznolikih zahtjeva korisnika ipak ih predmetimo, samo generički. Pomagalo u tom slučaju nije potrebno.“

Ispitanik (K3) smatra da je dio sadržajne obrade koji se tiče klasifikacije dobro usustavljen i da nije potrebno ništa dodavati ili mijenjati, te da bi u području predmetne obrade dobro došlo neko pomagalo, no ne precizira koje. Također naglašava i važnost provedbe istraživanja o korisničkim očekivanjima te potrebu za promjenom dosadašnjeg pristupa opredmećivanju. Djelomično sličan odgovor pružio je i ispitanik (K4) koji smatra kako je za sadržajno označivanje fikcijskih djela (uključujući i stripove) potrebno prvo definirati i usustaviti pravila po kojima bi se to radilo. U svom je odgovoru naveo i dokumente pomoću kojih bi se mogao sastaviti funkcionalan model za predmetnu obradu:

„(...) za stvaranje tih pravila tu bi dobro mogao poslužiti npr. dokument Guidelines on subject Access to individual Works of fiction, drama, etc; pored toga i jasno razrađena pravila Library of Congress vezana uz stripove i fikciju. Osim toga valjalo bi, ako bi se uz to stripovi i žanrovski označivali imati tezaurus žanrova na hrvatskom jeziku, čega za sada nema.“

U posljednjem odgovoru na ovo pitanje ispitanik (K5) odgovorio je da bi mu pri sadržajnoj obradi najviše pomogao stručni djelatnik, odnosno predmetni stručnjak koji bi se bavio izričito tim poslom.

Na pitanje dobivaju li od korisnika povratne informacije vezane uz sadržajni/predmetni pristup stripovima, dva ispitanika su odgovorila da nemaju tih saznanja. Među njima, ispitanik (K1) svoj je odgovor obrazložio time što radi u zatvorenoj službi koja nema doticaj sa korisnicima, te je ponudio svoja dva zaključka:

„(...) 1. s obzirom na posebnu vrstu građe stripove nije potrebno predmetno označivati ; 2. specifična vrsta korisnika, točno znaju koji ih naslovi zanimaju.“

Dva su ispitanika navela da nemaju informacije o tome koriste li se korisnici online katalogom pri odabiru i pronalasku željenog stripa, stoga su dali odgovore utemeljene na

iskustvu i opažanju. Ispitanik (K3) naveo je da se korisnici u potrazi za stripom obraćaju informatoru, a ti se upiti najčešće odnose na autora/crtača stripa, seriju i likove/junake, dok pitanja o sadržaju stripa, temi i sl. gotovo da i nema. Isti je ispitanik objasnio da je uočljivo da čitatelji stripova preferiraju vizualni i taktilni kontakt sa stripom te da često borave među policama sa stripovima u razgledavanju i prelistavanju, što navodi na zaključak da korisnici preferiraju sami tražiti na policama. S ovime se poklapa i odgovor ispitanika (K5) koji je primijetio da korisnici najčešće pretražuju policu u otvorenom pristupu, te su pritom izuzetno zadovoljni s izborom, no dodao je i nagađanje da:

„(...) kolegice misle da većina ne pretražuje stripove po sadržaju već unutar serijala.“

Jedan je ispitanik (K2) jednostavno odgovorio da oni korisnici koji stripove traže online, uglavnom pretražuju po naslovu ili po autorima. Ovo ide u prilog odgovoru ispitanika (K3) koji je naveo da korisnici za iste kriterije pitaju i informatora.

U posljednjem pitanju u intervjuu ispitanike se tražilo da odgovore smatraju li da je potrebno nešto mijenjati pri trenutnoj sadržajnoj obradbi stripova. Dobivena su ukupno 4 odgovora od koji jedan navodi da nemaju takvih razmišljanja, dok se ostala tri odgovora međusobno potpuno razlikuju. Ispitanik (K1) već je u odgovorima na prijašnja pitanja naveo da stripovi po pravilima knjižničarske struke ne podliježu predmetnom označivanju, te smatra da bi tako trebalo i ostati, no prilikom katalogizacije u napomeni (u tagu 302 u CROLIST-u) strip bi se trebao navesti kao vrsta građe. Ispitanik (K3) navodi da bi se među predmetnim odrednicama za stripove mogla dodati ona za junaka, ukoliko se radi o liku koji je poznat i prisutan u serijama, a korisnici ga traže. Ispitanik (K4) smatra da bi:

„(...) bilo dobro, kada bi se za to osigurali uvjeti (ljudstvo, edukacija, informatička podrška, radno vrijeme) predmetno (kontroliranim sustavom) obrađivati fiksijska djela bilo koje vrste, pa tako i stripove.“

Na temelju analize svih odgovora može se zaključiti da je u hrvatskim knjižnicama dio sadržajne obrade koji se odnosi na klasifikaciju i dodjelu UDK oznaka dobro usustavljen i adekvatno potkrijepljen pomagalicama, te knjižničari pri tome nemaju problema. Međutim, u odnosu na klasifikaciju, predmetna je obrada (posebice u vidu obrade stripova) jako nerazvijena i neusustavljena. Općenito, primijećeno je da stav knjižničara prema predmetnoj obradi naginje prema negativnom, a to proizlazi iz činjenice da opredmećivanje ne smatraju nužno potrebnim jer se kroz UDK oznake dobiva dostatan uvid u sadržaj jedinice građe. Čest problem je i nedostatak zaposlenika koji bi provodili predmetnu obradu jer se ona smatra procesom koji iziskuje vrijeme koje trenutni zaposlenici ne mogu odvojiti. Na kraju, ono što utječe na

negativan stav o predmetnoj obradi je nepostojanje jedinstvenog okvira i sustava pravila prema kojima bi se opredmećivanje trebalo obavljati. Unatoč navedenim problemima, određeni odgovori u intervjuu pokazuju da za predmetnu obradu postoji zainteresiranost, kao i želja za njezinim usustavljanjem i poboljšanjem.

6.1.5. Zaključno o istraživanju

Intervjuom se nastojalo dobiti odgovore pomoću kojih se može analizirati postojeća praksa u sadržajnoj obradi stripa i utvrditi zajedničke postupke i probleme na koje nailaze predmetni stručnjaci u hrvatskim knjižnicama pri obradi stripa. Iako je intervju polučio stopostotni odaziv, zbog veoma malenog uzorka rezultati se ne mogu generalizirati i stoga se ne može reći da dobiveni rezultati pružaju cjelovit uvid u sadržajnu obradu u hrvatskim knjižnicama, već je dobivena djelomična slika o praksama i problemima sadržajne obrade na temelju koje se može vidjeti postoji li potreba za sustavnijom sadržajnom obradom. Za cjelovit uvid bilo bi potrebno provesti opsežnije istraživanje sa većim brojem ispitanika, što u slučaju ovog istraživanja nije bilo moguće. U ovom dijelu istraživanja postavljena su istraživačka pitanja kojima se nastojalo utvrditi sljedeće:

1. istražiti prakse u sadržajnoj obradi stripova u hrvatskim knjižnicama;
2. istražiti postoji li među korisnicima potreba za sustavnijom predmetnom obradom stripova (iz perspektive knjižničara).

S obzirom na prvo istraživačko pitanje, zaključeno je sljedeće:

- u većini knjižnica stripovi su u fondu posebno odvojeni (najčešće imaju zasebnu policu) i grupirani prema klasifikacijskoj oznaci;
- najčešća klasifikacijska oznaka koja se dodjeljuje stripovima je 741.5. U nekim se knjižnicama, po potrebi, proširuje pomoćnim oznakama za mjesto, vrijeme nastanka i namjenu;
- većina knjižnica kataložne zapise i predmetne oznake za stripove sadržane u njima preuzima iz drugih kataloga, dok je samostalno stvaranje predmetnica jako rijetko;
- predmetne oznake koje se dodjeljuju stripovima (i većini ostalih vrsta građe) dijele se na dvije vrste: kontrolirane predmetne oznake i slobodno formirane oznake (tj. tagovi ili korisničke oznake);
- dio knjižnica na stripove gleda kao na fikcijska djela, stoga se oni, prema pravilima knjižničarske struke, predmetno ne označuju, dok se u drugom dijelu knjižnica predmetno obrađuju samo nefikcijski stripovi, i to na jednak način kao što se označavaju i ostala nefikcijska djela, ali im se dodaje predmetna oznaka 'Strip';

- pomagala koja se koriste pri sadržajnoj obradi u hrvatskim knjižnicama su priručnici i pravilnici struke (npr. UDK tablice i Pravilnik i priručnik za predmetni katalog), razni leksikoni i tezaursi, katalozi domaćih i stranih knjižnica, a u manjoj mjeri i interni popisi predmetnica;
- predmetna obrada stripova (ali i predmetna obrada općenito) u hrvatskim knjižnicama otežana je nedovoljnim brojem zaposlenika i nedostatkom predmetnih stručnjaka.

Za drugo istraživačko pitanje nije se moglo u potpunosti odgovoriti jer ni ispitanici nisu imali podatke koji bi bili relevantni za istraživanje (tj. podatke o pretraživanju kataloga), stoga su sljedeći zaključci doneseni na temelju opažanja koje su ispitanici iznijeli u svojim odgovorima:

- Korisnici češće sami pretražuju stripove na policama nego u katalogu.
- Kada se, prilikom traženja stripova, obraćaju informatoru ili knjižničaru, korisnici pitaju za autora, serijal ili likove, a gotovo nikad za predmet ili sadržaj.

Iz ovoga se može vidjeti da predmetne oznake korisnicima nisu važne prilikom pretraživanja, no zbog nedostatka podataka, to se ne može tvrditi sa stopostotnom sigurnošću. Iz perspektive knjižničara, ne može se utvrditi postoji li među korisnicima potreba za sustavnijom predmetnom obradom knjižničara, stoga će se na to pitanje pokušati odgovoriti u korisničkom istraživanju koje se nalazi u sljedećem dijelu rada.

6.2. Istraživanje korisničke percepcije sadržajnog označivanja i predmetnog pretraživanja stripova u online katalozima knjižnica

6.2.1. Uvod u istraživanje

Sadržajno označivanje, iliti predmetna obrada, i predmetno pretraživanje dvije su glavne komponente sadržajnog pristupa u katalozima. Pomoću sadržajnog pristupa, korisnici mogu doći do tražene jedinice građe bez prethodnog poznavanja naslova ili autora djela. Drugim riječima, sadržajni pristup omogućuje korisnicima pretraživanje kataloga pomoću predmeta ili sadržaja i pronalaženje nove literature za čitanje na temelju teme djela koja ih zanima. U većini današnjih online kataloga sadržajni pristup otežan je zbog manjkavosti u predmetnoj obradi. Predmetne odrednice dodjeljuju se znanstvenim i stručnim djelima, no ne i djelima iz književnosti. Stripovi se ne karakteriziraju kao književna djela, a zbog njihove hibridne prirode i složenosti izdanja, predmetnice je još teže dodijeliti, što je razlog zašto se rijetko koji knjižničari bave time.

Mogućnost pronalaženja novih stripova za čitanje putem kataloga pomoću predmetnica značajno bi povećalo odjek stripova u javnosti i približilo knjižnične kataloge onim korisnicima koji ih koriste rijetko ili nikada. Kako bi se to postiglo, predmetnice se moraju dodjeljivati na korisnicima smislen i logičan način, zbog čega je potrebno istražiti njihovo gledište u vezi predmetne obrade stripova i predmetnog pretraživanja.

U ovom poglavlju nalazi se drugi dio istraživanja kojim se, putem metode anketiranja, nastoji dobiti uvid u korisničku percepciju predmetnog označivanja (predmetne obrade ili dodjele predmetnica) stripova te prihvaćenost ponuđenih oznaka za potencijalno traženje naslova u katalogu po predmetu.

6.2.2. Ciljevi istraživanja

Svrha drugog dijela istraživanja je istražiti stavove korisnika i čitatelja glede predmetne obrade i predmetnog pretraživanja putem kataloga te donijeti zaključke o potrebama i mjerama koje je potrebno poduzeti kako bi korisnici mogli učinkovito koristiti online kataloge za pronalaženje novih stripova za čitanje.

Drugi dio istraživanja donosi odgovore na sljedeća istraživačka pitanja:

3. istražiti koliko korisnici/čitatelji stripova koriste mrežne kataloge knjižnica kako bi pronašli stripove za čitanje te koriste li se pri tome predmetnim odrednicama;
4. istražiti postoji li među korisnicima potreba za sustavnijom predmetnom obradom stripova (iz perspektive korisnika/čitatelja);
5. istražiti u kojoj su mjeri predmetnice Kongresne knjižnice (LCSH) prihvatljive korisnicima i mogu li se primijeniti kao primjer dobre prakse u hrvatskim knjižnicama.

6.2.3. Metodologija istraživanja

Za drugi dio istraživanja odabrana je metoda anketiranja. To je kvantitativna metoda kojom se prikupljaju podaci, stavovi i percepcije ispitanika o nekom predmetu i "koja omogućuje istraživačima da statistički procjenjuju raspodjelu karakteristika u populaciji na temelju uzorka koji je samo dio te populacije".¹⁴⁹ Ova je metoda odgovarajuća za mnoga istraživanja u informacijskim znanostima jer podržava prikupljanje različitih vrsta podataka,

¹⁴⁹ Wildemuth, B.M. Applications of social research methods to questions in information and library science. Westport, CT: Libraries Unlimited, 2009. Str. 256.

uključujući uvjerenja, mišljenja i ponašanja ispitanika, a za ovo je istraživanje izabrana zato što je prikladna za proučavanje korisničke percepcije predmetne obrade i njihovih navika pri predmetnom pretraživanju kataloga.

Za potrebe ovog istraživanja korišten je jednostavni slučajni uzorak u kojem se ispitanici "određuju na temelju slučaja, a to znači da svaki pripadnik populacije ima jednaku vjerojatnost da bude izabran u uzorak."¹⁵⁰ Pošto se ne može (s izuzetkom provedbe posebnog istraživanja) utvrditi koliko korisnika narodnih knjižnica čita stripove i pritom koristi katalog, te ciljano doprijeti baš do njih, u ovo je istraživanje bilo potrebno uključiti čim veći broj ispitanika.

Instrument koji je korišten za prikupljanje podataka je anketni upitnik, a za potrebe ovog istraživanja izrađena su dva upitnika. Prvi upitnik predstavlja manje pilotno istraživanje koje je provedeno na SferaKon-u, konvenciji znanstvene fantastike, održanoj 11.-13. svibnja 2018. u Zagrebu. Cilj pilotnog istraživanja bio je testirati upitnik na manjem uzorku ispitanika kako bi se provjerila njegova pouzdanost i prikladnost te prikupili odgovori od skupine ispitanika kojima je strip bliži i poznatiji. Upitnik je, u tiskanom obliku, bio dostupan tijekom sva tri dana konferencije, a ispunilo ga je 17 ispitanika. Upitnik se sastojao od tri dijela. Prvi dio sadrži 13 pitanja zatvorenog tipa s mogućnošću više odgovora ili Likertovom skalom, a njima su nastojali prikupiti podaci koji se tiču poznavanja stripova, korištenja knjižničnih kataloga i načina traženja stripova za čitanje te stavova o važnosti dodjeljivanja predmetnica. Drugi dio upitnika sastoji se od 14 primjera stripova za koje su ponuđene naslovnice i naslovi i za koje se od ispitanika traži da vlastitim izborom dodijele 3-5 oznaka/tagova/predmetnica kojima bi najbolje opisali čime se bave pojedini stripovi. Spomenutih 14 stripova ciljano su izabrani kako bi u što većoj mjeri pokrili sveukupnu povijest stripova i raznolikost žanrova. Treći dio upitnika sastoji se od istih 14 primjera stripova, no ispitanicima su ponuđene predmetnice Kongresne knjižnice dodijeljene stripu za koje je potrebno procijeniti primjerenost pomoću Likertove skale. Predmetnice je iz kataložnih zapisa Kongresne knjižnice osobno preuzela i na hrvatski prevela autorica istraživanja.

Drugi upitnik napravljen je u online obliku putem alata Google Forms kako bi se dosegnuo veći broj ispitanika, a oblikovan je po uzoru na prvi upitnik. Na temelju sugestija iz pilotnog istraživanja, prvi dio upitnika koji se sastoji od pitanja o poznavanju stripova i korištenju kataloga ostao je nepromijenjen, a drugi i treći dio upitnika spojen je na način da se uz svaki zadani strip i unaprijed ponuđene predmetnice dodala mogućnost dodavanja vlastitih

¹⁵⁰ Mejovšek, Milko. Op.cit., str. 95.

sadržajnih oznaka (što je u pilotnoj verziji upitnika bio treći samostalni dio). Ovim postupkom značajno se skratilo vrijeme ispunjavanja upitnika i smanjila vjerojatnost odustajanja od sudjelovanja u istraživanju. Cjeloviti anketni upitnik dostupan je u Prilozima (Prilog 3).

Ovako oblikovan upitnik bio je dostupan od 22. lipnja do 13. rujna 2018. godine, a postavljen je u nekoliko velikih grupa studenata na društvenoj mreži Facebook. Ovaj način distribucije odabran je zbog jednostavnosti i lakog dosegavanja velikog broja ispitanika. U tom razdoblju, upitnik su riješila 75 ispitanika. Tim su odgovorima pridruženi i odgovori na upitnike koje su riješili sudionici SFeraKon-a. Iako su upitnici značajno promijenjeni, sva pitanja koja su relevantna za istraživanje jednaka su u obje verzije, stoga su rezultati oba upitnika analizirani zajedno. Na taj način, sveukupan broj ispitanika koji je sudjelovao u istraživanju iznosi 92.

Obrada podataka provedena je u programu Excel. U analizi podataka korištena je uglavnom deskriptivna statistika. Detaljne statističke analize su preskočene jer je naglasak bio na sadržajnoj analizi i dobivanju kvalitativnih podataka.

6.2.4. Prikaz i analiza rezultata

U ovom poglavlju prikazani su rezultati anketnog upitnika čiji je cilj prikupiti odgovore koji će dati uvid u korisničku perspektivu predmetne obrade stripova. Kako je zbog opsežnosti upitnika dobiveno mnogo podataka, prikaz i analiza rezultata su, zbog preglednosti, podijeljeni u šest dijelova: općenite informacije o uzorku, poznavanje stripova i dolazak do njih, korištenje kataloga i stavovi o predmetnicama, poznavanje zadanih stripova, procjena ponuđenih predmetnica, korisničke predmetne oznake i usporedba korisničkih oznaka i predmetnica iz kataloga Kongresne knjižnice.

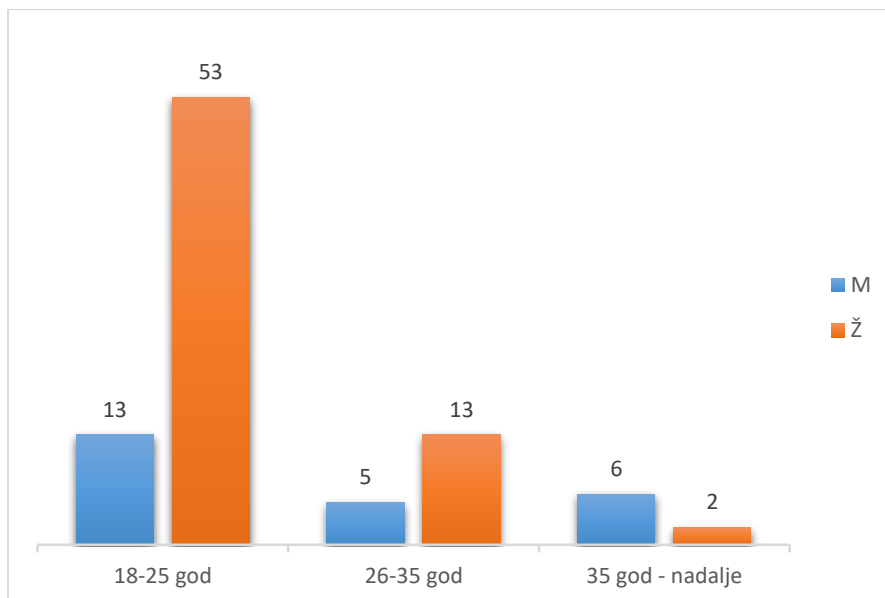
Upitnik su ispunila ukupno 92 ispitanika, no valja napomenuti da je zabilježeno mnogo slučajeva u kojima nisu svi ispitanici ispunili apsolutno sva pitanja, zbog čega na nekim mjestima dolazi do manjih varijacija u rezultatima. Međutim, izostanak nekoliko odgovora ne utječe na sveukupne rezultate te iz tog razloga ta pitanja nisu isključena iz analize.

Općenite informacije o uzorku, poznavanje stripova i dolazak do njih

Prije prelaska na prvi dio upitnika, od ispitanika se tražilo da odgovore na nekoliko pitanja vezanih uz dob, spol i razinu obrazovanja sa svrhom općeg upoznavanja ispitanika. Na upitnik su odgovorila ukupno 92 ispitanika, od čega ih je 24 (26,1%) bilo muškog spola, a 68 (73,9%) ženskog. Najviše ispitanika, njih 66 (71,7%), pripada dobnoj skupini od 18-35 godina.

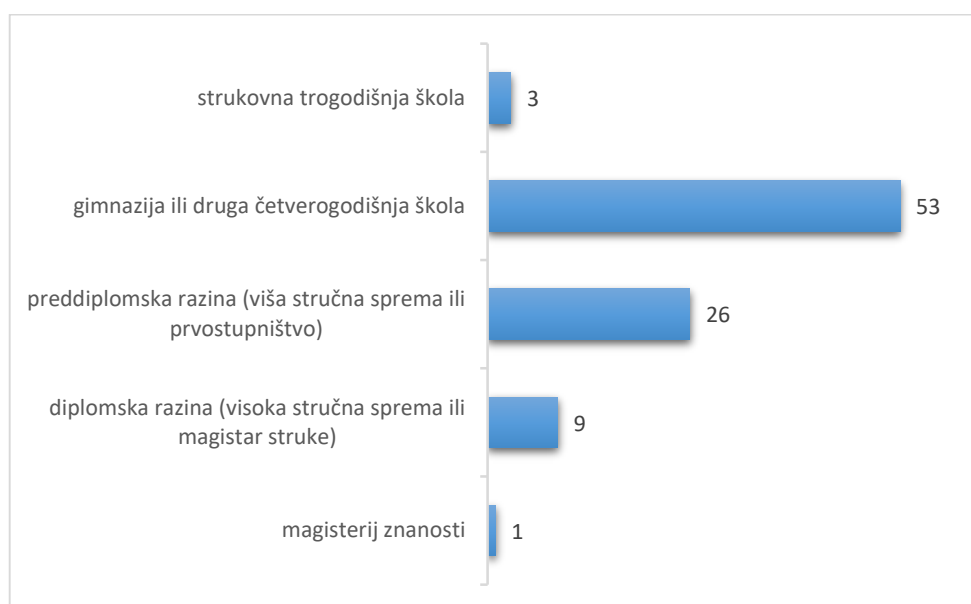
Idućoj dobnoj skupini od 26-35 godina pripada 18 (19,6%) ispitanika, dok se najmanje ispitanika, 8 (8,7%), nalazi u dobnoj skupini od 35-49 godina. Rezultati su prikazani na Grafikonu 1.

Grafikon 1: Grafički prikaz dobi i spola ispitanika

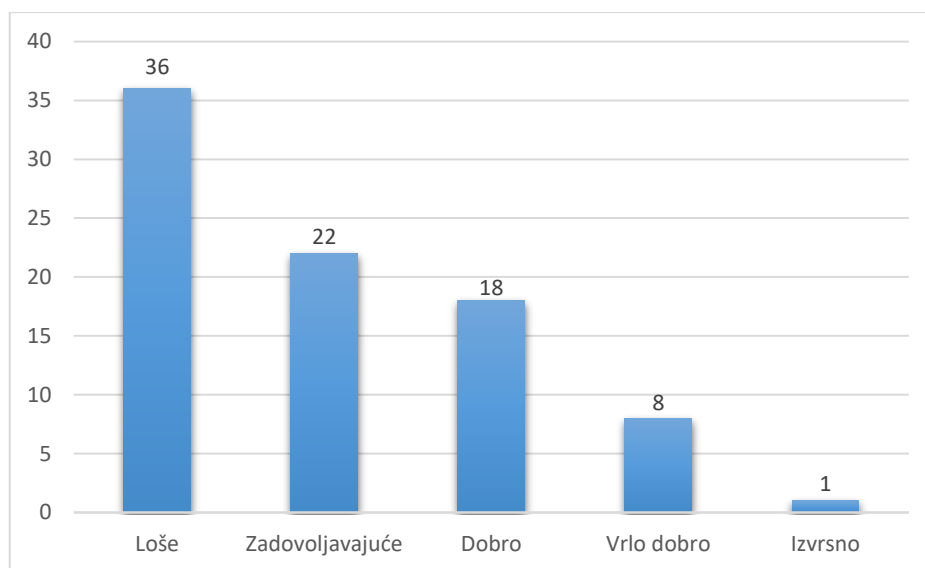
Na pitanje o najvišem stupnju završenog obrazovanja, 56 (60,9%) ih je odgovorilo da ima završenu strukovnu trogodišnju školu te gimnaziju ili neku drugu četverogodišnju školu, 26 (28,3%) preddiplomsku razinu (višu stručnu spremu ili prvostupništvo), a njih 9 (9,8%) diplomsku razinu (visoku stručnu spremu ili magistar struke). Magisterij znanosti ima samo 1 (1,1%) ispitanik. Rezultati su prikazani na Grafikonu 2.

Grafikon 2: Grafički prikaz stupnja obrazovanja ispitanika

Broj ispitanika koji čitaju stripove iznosi 40 (43,5%), dok je onih koji ne čitaju 52 (56,5%). Od svih se tražilo da procijene svoje znanje stripova, a ispitanici su odgovore morali birati na Likertovoj skali koja se sastojala od sljedećih stupnjeva: Loše, Zadovoljavajuće, Dobro, Vrlo dobro i Izvrsno. Rezultati su grafički prikazani na Grafikonu 3, a pokazuju da čak 36 (42,4%) ispitanika svoje znanje smatra lošim, a tek 1 (1,2%) ispitanik izvrsnim. Četvrtina ispitanika (22 ispitanika, odnosno 25,9%) ima zadovoljavajuće znanje, 18 (21,2%) dobro, a 8 (9,4%) vrlo dobro.

Grafikon 3: Odgovori ispitanika na vlastitu procjenu poznavanja stripova

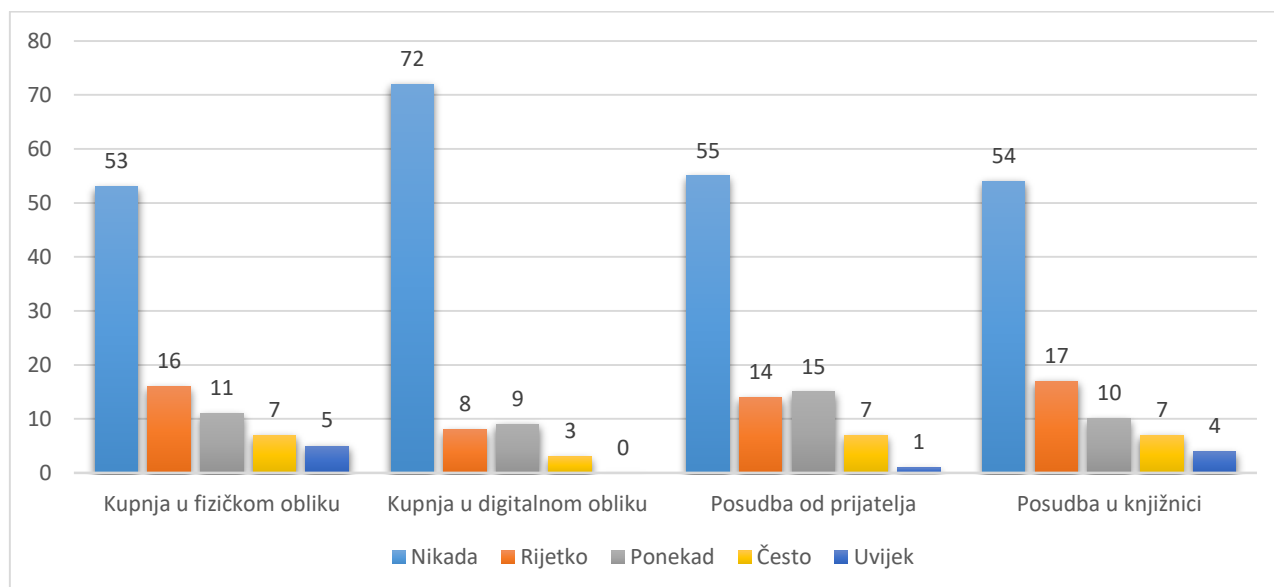
Ukupno gledano, najveći odaziv na anketni upitnik bio je u dobnoj skupini od 18 do 25 godina, što je i bilo očekivano zbog toga što je primarno distribuiran u grupama koje okupljaju studente na društvenoj mreži Facebook. Tome odgovaraju i rezultati na pitanje o stupnju obrazovanja, pa tako najveći broj ispitanika ima završenu gimnaziju ili drugu četverogodišnju školu, te preddiplomsku razinu studija. Većina ispitanika ima loše ili nikakvo znanje o stripovima, a tek malen udio smatra svoje znanje vrlo dobrim ili izvrsnim. U prilog tome ide i činjenica da je više ispitanika koji uopće ne čitaju stripove nego onih koji čitaju.

Sljedeće pitanje odnosilo se na načine dolaska do stripova. Ispitanicima su bile ponuđene četiri mogućnosti (Kupnja u fizičkom obliku, Kupnja u digitalnom obliku, Posudba od prijatelja, posudba u knjižnici) te pored svake od njih Likertova skala od 5 stupnjeva (Nikada, Rijetko, Ponekad, Često, Uvijek). Upitnik je pokazao da ispitanici do stripova najčešće dolaze kupnjom u fizičkom obliku. Od ukupnog broja ispitanika, 29% je odgovorilo da stripove u fizičkom obliku kupuje rijetko ili ponekad, a 13% često ili uvijek. Više od polovice, odnosno

53%, uopće ne kupuje stripove. Kupnja u digitalnom obliku je još slabije zastupljena. Većina ispitanika (visokih 78%) ne prakticira taj oblik nabave, 18% rijetko ili ponekad, a često samo 3%. Stripove od prijatelja rijetko ili ponekad posuđuje 32% ispitanika, često ili uvijek 9%, a nikada 60%. Za posudbu u knjižnici dobiveni su slični rezultati: 29% rijetko ili ponekad stripove posuđuje u knjižnici, 12% često ili uvijek, a 59% nikada. Detaljni rezultati prikazani su na Grafikonu 4.

Sveukupno gledajući, od nekoliko načina nabave i dolaska do stripova, posudba u knjižnici jako je slabo zastupljena, te ju više od polovice ispitanika nikada ne prakticira. Umjesto toga, pokazalo se da stripove češće kupuju u fizičkom obliku ili posuđuju od prijatelja.

Grafikon 4: Načini na koje ispitanici dolaze do stripova

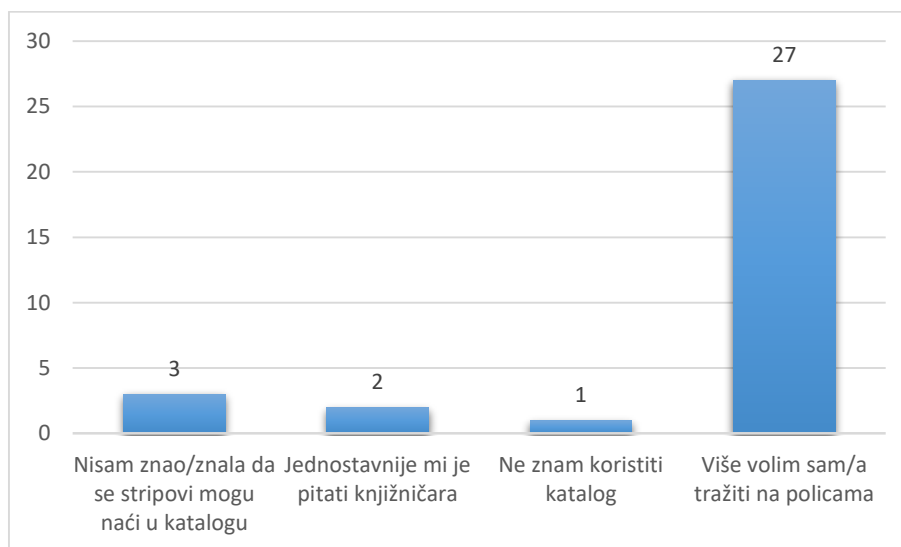
Korištenje kataloga i stavovi o predmetnicama

Od ispitanika koji posuđuju stripove u knjižnici, njih 5 (5,4%) do stripova dolazi na način da pita izravno knjižničara, 24 (26,1%) ispitanika sami traže na policama, dok ih samo 5 (5,4%) prvo potraži u mrežnom katalogu. Ostali ispitanici odgovorili su da stripove ne posuđuju u knjižnici, čime su automatski prebačeni na dio upitnika vezan uz označivanje te su preskočili sljedećih šest pitanja koji se tiču pretraživanja kataloga. Broj ispitanika koji je odgovorio na ovaj dio upitnika je time smanjen na 34, što čini 37% od sveukupnog broja ispitanika koji su sudjelovali u istraživanju.

U potrazi za stripovima, katalog koristi ukupno 30 ispitanika. Čak 26 (87%) ispitanika odgovorilo je da katalog koristi rijetko ili ponekad, a 4 (13%) ga koriste često, dok nijedan

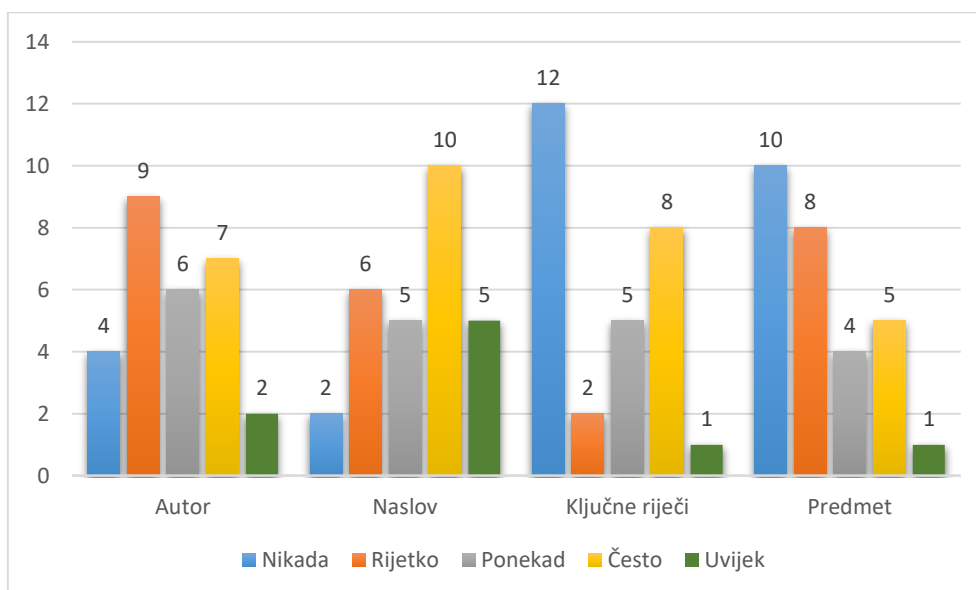
ispitanik nije zaokružio odgovor 'Uvijek'. Kao razloge za nekorisćenje ili slabo korišćenje kataloga, rezultati pokazuju sljedeće: 3 (9,1%) ispitanika nisu znala da se stripovi mogu naći u katalogu, 2 (6,1%) su odgovorila da im je jednostavnije pitati knjižničara, 1 (3%) ispitanik odgovorio je da ne zna koristiti katalog, dok preostali ispitanici (27 ili 81,8%) više vole samostalno tražiti na policama. Rezultati su grafički prikazani na Grafikonu 5.

Grafikon 5: Razlozi zbog kojih ispitanici malo ili uopće ne koriste katalog

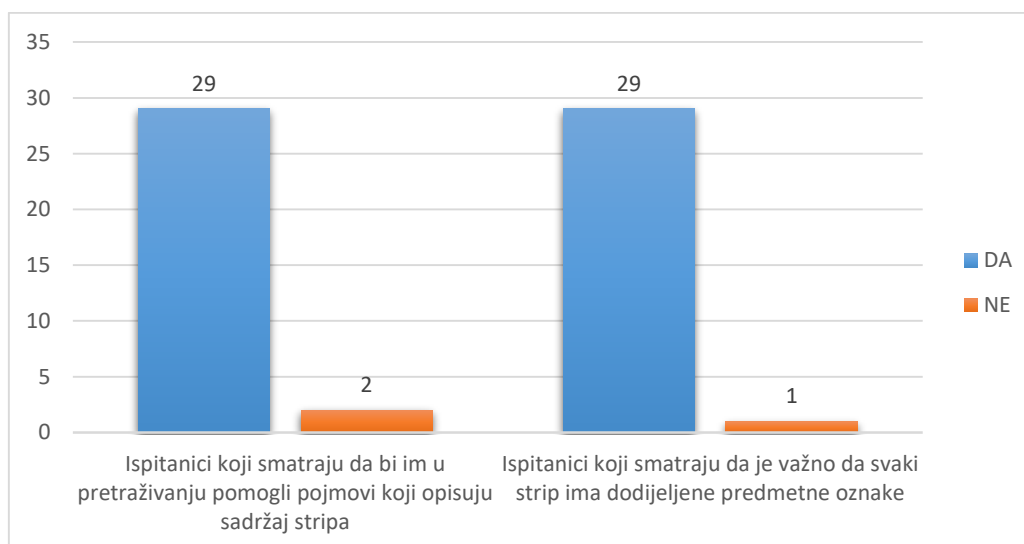
Ispitanike koji koriste katalog se zatim pitalo koliko često pretražuju po pojedinom kriteriju: Autor, Naslov, Ključne riječi i Predmet. Na Likertovoj skali od 5 stupnjeva (Nikada, Rijetko, Ponekad, Često, Uvijek) za svaki su kriterij morali označiti učestalost korištenja. 15 (54%) ispitanika rijetko ili ponekad pretražuje po autoru, 9 (32%) često ili uvijek, a nikada 4 (14%) ispitanika. Po naslovu rijetko ili ponekad pretražuje 11 (39%) ispitanika, često ili uvijek 15 (54%) ispitanika, a nikada samo 2 (7%) ispitanika. Ključne riječi kao kriterij pretraživanja često ili uvijek koristi 9 (32%) ispitanika, rijetko ili ponekad 7 (25%) ispitanika, a njih 12 (57%) nikada. Po predmetu rijetko ili ponekad pretražuje 12 (43%) ispitanika, često ili uvijek 6 (21%), a nikada 10 (64%) ispitanika. Detaljni rezultati prikazani su na Grafikonu 6.

Grafikon 6: Učestalost pretraživanja kataloga po određenom kriteriju

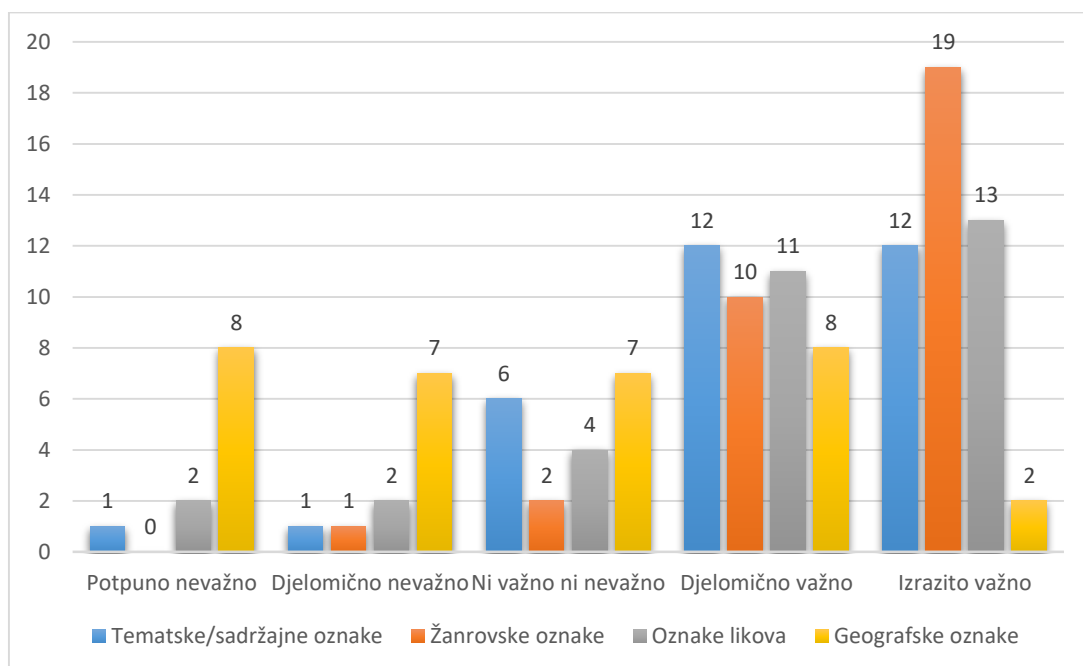
Iako rezultati pokazuju da malen broj ispitanika koristi predmet kao kriterij pretraživanja kataloga, većina (29 ili 94%) ih smatra da bi im u pronalaženju novih materijala za čitanje uz pomoć kataloga pomogli pojmovi koji bi ukratko opisivali o čemu pojedini strip govori. Isti broj ispitanika slaže se da je važno da svaki strip u katalogu ima dodijeljene predmetne ili sadržajne oznake, što je prikazano na Grafikonu 7.

Grafikon 7: Grafički prikaz broja ispitanika koji smatraju da je važno da svaki strip ima dodijeljene predmetne oznake

U sljedećem se pitanju od ispitanika tražilo da označe koliko bi im bilo važno da se svaki strip označava pojedinim vrstama oznaka: tematskim ili sadržajnim (npr. osveta ili vampiri), žanrovskim (npr. kriminalistički ili vestern), oznakama za specifične likove (npr. Iron Man ili Green Arrow) i geografskim oznakama (npr. Poljska ili New York). Svoje su odgovore trebali zabilježiti na Likertovoj skali od 5 stupnjeva (Potpuno nevažno, Djelomično nevažno, Ni važno ni nevažno, Djelomično važno, Izrazito važno). Rezultati pokazuju da bi ispitanicima u pretraživanju najviše pomogle žanrovske oznake. Čak 91% ispitanika odgovorilo je da im je izrazito ili djelomično važno da svaki strip ima žanrovske oznake, dok samo jedan ispitanik (3%) smatra da je takva vrsta oznaka djelomično nevažna. Sljedeća skupina oznaka koja je ispitanicima važna su tematske ili sadržajne oznake. Kao djelomično i izrazito važnima označilo ih je 75% ispitanika, a djelomično ili potpuno nevažnim samo 6%. Ostatak ispitanika (19%) je odgovorio da im tematske oznake nisu ni važne ni nevažne. Rezultati o važnosti oznaka za specifične likove uvelike su slični onima o važnosti tematskih oznaka. Isti broj ispitanika (75%) procijenio ih je djelomično ili izrazito važnima, a djelomično ili potpuno nevažnima 13%. Očekivano, ispitanicima su od najmanje važnosti geografske oznake. Gotovo polovica (47%) smatra ih potpuno ili djelomično nevažnima, a trećina (31%) djelomično ili izrazito važnima. Preostalih 22% ispitanika odgovorilo je da im geografske oznake nisu ni važne ni nevažne. Detaljni rezultati prikazani su na Grafikonu 8.

Grafikon 8: Odgovori ispitanika na važnost dodjele različitih vrsta oznaka stripovima

Rezultati ovog pitanja mogu se povezati s procjenom ispitanika o njihovom vlastitom poznavanju stripova. Izračunata je korelacija između stupnja poznavanja stripa i vrsta oznaka za koje smatraju da je važno da su dodijeljene svakom stripu, te su dobiveni sljedeći rezultati. Ispitanici koji su odgovorili da je njihovo poznavanje stripova vrlo dobro, jednaku važnost daju žanrovskim oznakama i oznakama likova (prosječna ocjena 4,5), a najmanje su im bitne geografske oznake (ocjena 2,3). Ispitanicima sa dobrim poznavanjem stripova najvažnije su žanrovske oznake (ocjena 4,7), a zatim oznake za likove (ocjena 4), dok najmanje važnosti pridaju geografskim oznakama. Tek su ispitanici sa zadovoljavajućim znanjem o stripovima odgovorili da su im bitne tematske/sadržajne ocjene (prosječna ocjena 4,3), i to jednako bitne kao i žanrovske oznake. Ispitanici koji loše poznaju stripove odgovorili su na sličan način kao i oni koji ih poznaju: najvažnije su im žanrovske oznake i oznake likova, slijede ih tematske oznake, dok su geografske na posljednjem mjestu po važnosti.

Analizom odgovora na pitanja vezana uz posudbu stripova u knjižnici i pretraživanju knjižničkog kataloga vidljivo je da tek malo više od trećine ispitanika stripove posuđuje u knjižnici, a najmanje ih se od njih služi knjižničnim katalogom u potrazi za stripovima za čitanje. Umjesto toga, brže im je jednostavno pitati knjižničara za preporuku, no najveći broj ipak preferira samostalno tražiti na policama. Također, razlozi zbog kojih se katalog tako slabo koristi su i to što neki ispitanici ni ne znaju da se stripovi mogu naći u katalogu ili uopće ne znaju koristiti katalog.

U rijetkim slučajevima kada i koriste katalog sa svrhom pretraživanja stripova, ispitanici se najčešće služe naslovom kao kriterijem, a najmanje ključnim riječima i predmetom. Unatoč tome, gotovo svi ispitanici tvrde da im je važno da svaki strip u katalogu ima dodijeljene predmetne oznake jer bi im to pomoglo pri traženju stripova za čitanje putem kataloga, a vrste oznaka koje pri tome smatraju najprimjerenijim su oznake za žanr te tematske ili sadržajne oznake. Zanimljivo je da je usporedba sa odgovorima o poznavanju stripova pokazala malo drugačije rezultate: gotovo svi ispitanici, bez obzira na znanje, najveću ocjenu važnosti dali su žanrovskim oznakama, te nakon njih oznakama likova, a ne tematskim kao što je dobiveno analizom odgovori ispitanika na važnost dodjele različitih vrsta oznaka stripovima.

Poznavanje zadanih stripova

Sljedeći dio analize prikazuje koliko su ispitanici upoznati sa zadanim stripovima. Ovo predstavlja dio upitnika na koji su automatski prebačeni i ispitanici koji su odgovorili da stripove ne posuđuju u knjižnici, što broj sveukupnih odgovora ponovno vraća na 92.

Upoznatost ispitanika sa svakim od 14 zadanih naslova prikazana je u Tablici 2. Pitanje je u anketi bilo oblikovano kao pitanje za koje je potrebno označiti samo jednu mogućnost, a ponuđeni su bili sljedeći odgovori: Potpuno nepoznat, Poznat mi je, ali nisam ga čitao/la i Pročitao/la sam ga.

Iz generalnog pogleda na rezultate u tablici može se uočiti da je u većini primjera najveći broj ispitanika odgovorio da im je strip potpuno nepoznat, a sljedeći odgovor koji su ispitanici najčešće birali jest da im je strip poznat, ali ga nisu čitali. Najrjeđe odabiran odgovor među ispitanicima jest da su pročitali određeni strip.

Tri se stripa ističu po broju ispitanika koji su ih označili kao potpuno nepoznatima: *Persepolis* Marjane Satrapi, *Ljubavnica s Marsa* Andrije Maurovića i *Svagdanja Borba* Manua Larceneta. Ti su rezultati zanimljivi jer sva tri stripa slove kao izrazito kvalitetna umjetnička i književna djela koja se gotovo mogu svrstati u klasike među stripovima, a ipak, broj ispitanika koji su ih pročitali ili barem čuli za njih jako je malen. Suprotno tome, najčitaniji stripovi su *Dylan Dog*, popularan serijal o istražitelju natprirodnih pojava, i *Oštrica besmrtnika*, manga serijal o japanskim samurajima. Iako su zanimljivi, ti rezultati zapravo nisu nimalo iznenađujući kad se u obzir uzmu teme koje obrađuju i način promocije. Prva tri stripa obrađuju ozbiljne teme i probleme iz svakodnevnog života, dok se navedeni serijali bave fantastičnim temama koje se danas sve više traže među čitateljima jer pomažu pri opuštanju i služe kao privremeni bijeg od stvarnosti, stoga ne čudi što su poznatiji i čitaniji. Zanimljivi rezultati mogu se vidjeti i kod odgovora 'Poznat mi je, ali nisam ga čitao/la'. Stripovi kod kojih je najviše ispitanika označilo ovaj odgovor su *Justice League Adventures*, *All-new Captain America* i *Conan: divlji mač*. Tim je stripovima zajedničko to što su tijekom posljednjih godina ekranizirani u nekoliko filmova i televizijskih serija koje su stekle veliku popularnost i zabilježile visoku gledanost, što je toj vrsti stripova svakako povećalo popularnost i približilo ih široj publici. To nužno ne znači da je i čitanje istoimenih stripova poraslo, te nisu pronađena istraživanja i podaci kojima bi se to potkrijepilo.

Sveukupno gledano, ovi rezultati idu u prilog rezultatima o čitanju stripova općenito koji pokazuju da više od polovice ispitanika uopće ne čita stripove, te s činjenicom da su dvije trećine ispitanika svoje poznavanje stripova procijenile lošim ili tek zadovoljavajućim.

Tablica 2: Upoznatost ispitanika sa zadanim stripovima

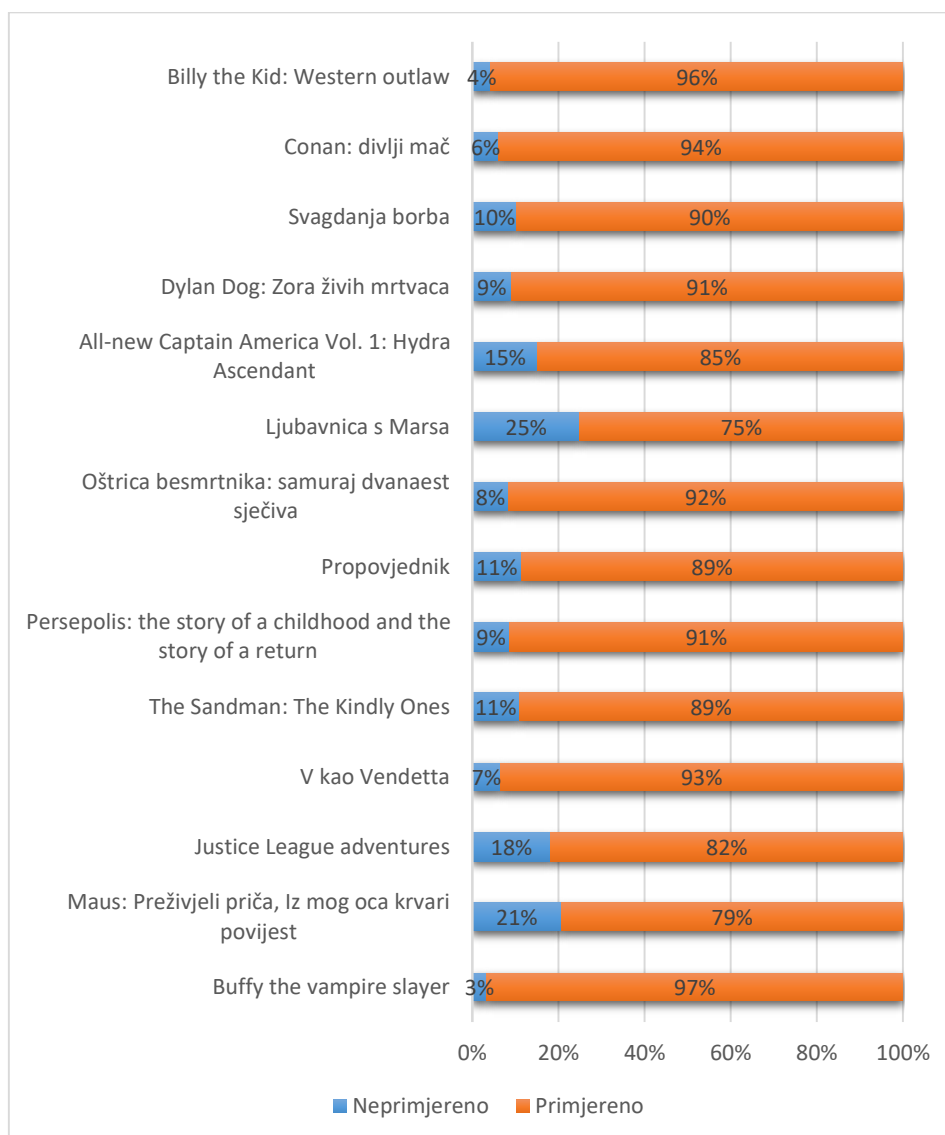
Ime stripa	Potpuno nepoznat	Poznat mi je, ali nisam ga čitao/la	Pročitao/la sam ga
Buffy the vampire slayer	36	54	2
Maus: Preživjeli priča, Iz mog oca krvari povijest / Spiegelman, Art	67	18	7
Justice League adventures	15	66	11
V kao Vendetta / Lloyd, David & Alan, Moore	36	43	13
The Sandman: The Kindly Ones / Gaiman, Neil	61	24	5
Persepolis: the story of a childhood and the story of a return / Satrapi, Marjane	76	13	2
Propovjednik / Dillon, Steve & Ennis, Garth	63	22	6
Oštrica besmrtnika: samuraj dvanaest sječiva / Hiroaki Samura	56	18	14
Ljubavnica s Marsa / Maurović, Andrija & Kovačić, Krešimir	81	6	1
All-new Captain America Vol. 1: Hydra Ascendant / Remender, Rick	13	61	13
Dylan Dog: Zora živih mrtvaca / Sclavi, Tiziano & Atano, Angelo	20	42	27
Svagdanja borba / Larcenet, Manu	81	6	1
Conan: divlji mač / Thomas, Roy & Buscema, John	15	64	9
Billy the Kid: Western outlaw	34	50	4

Procjena ponuđenih predmetnica

U sljedećem je dijelu upitnika za svaki od 14 stripova ponuđeno 2 do 5 predmetnica koje su preuzete iz kataloga Kongresne knjižnice. Pored svakog od njih nalazi se Likertova skala od tri stupnja (Neprijemljen, Uglavnom primjeren i Primjeren) na kojoj su ispitanici morali označiti koliko određene oznake smatraju primjerenima za opis stripova i pretraživanje u katalogu. Kod svakog stripa, podaci su analizirani skupno, tj. ne svaka predmetnica zasebno, nego se za svaku izračunao broj ispitanika koji su označili pojedini stupanj, te se zatim od toga dobila srednja vrijednost. Također, između stupnjeva 'Uglavnom primjeren' i 'Primjeren' nije primjećena značajna razlika, stoga su spojeni u jedan stupanj i analizirani zajedno. Iako ovo nije u potpunosti pravilan prikaz rezultata mjerenih Likertovom skalom, na ovaj su način dobiveni jasniji i pregledniji rezultati, koji su i grafički prikazani na Grafikonu 9.

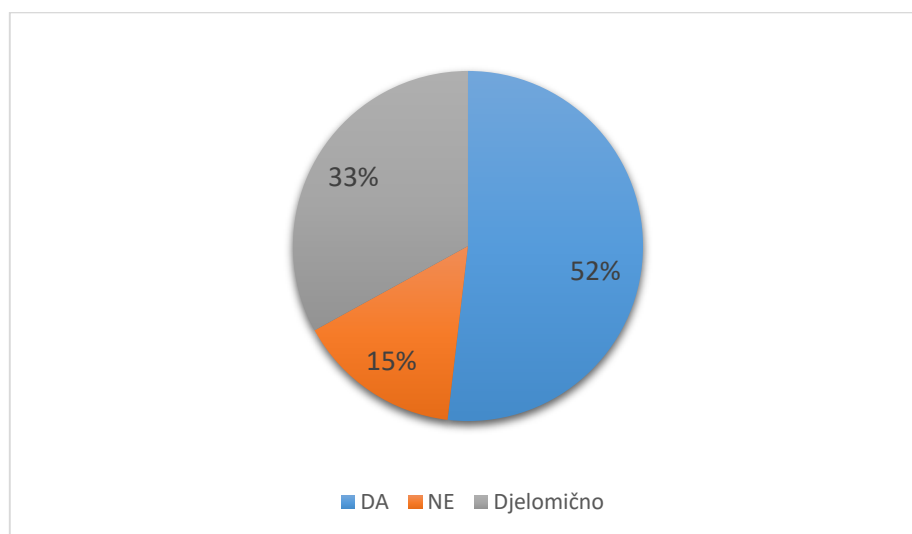
Iz Grafikona je vidljivo da ponuđene predmetnice vrlo velik broj ispitanika smatra primjerenim. Kod više od polovice stripova primjerenost je veća od 90%, a kao najprimjerenijim su označene predmetnice za strip *Buffy the vampire slayer* (čak 97%). Za njega su u katalogu pronađene i korisnicima pouđene samo dvije oznake: 'Buffy ubojica vampira (fiktivni lik) – strip' i 'Vampiri – strip'. Uzmimo za usporedbu strip *Justice League adventures* za koji su pronađene i ponuđene četiri predmetnice: 'Justice League of America (fiktivni lik) – strip', 'Superheroji – strip', 'Znanstvena fantastika – strip' i 'SAD - New York'. Kod tog je stripa zabilježena 15% niža primjerenost nego kod *Buffy*, iz čega se može zaključiti kako veći broj predmetnica nije uvjet za kvalitetnu predmetnu obradu. Najveća neprijemljenost ponuđenih pojmova (25%) zabilježena je kod hrvatskog stripa *Ljubavnica s Marsa*. Za njega su ponuđene dvije oznake: 'Maurović, Andrija – strip' i '1901-1981 – strip'. Ovaj rezultat ukazuje na to da ovaj strip nije kvalitetno predmetno obrađen, no u obzir se treba uzeti činjenica da je naš domaći strip zbog jezične barijere vjerojatno teško obraditi predmetnom stručnjaku u američkoj Kongresnoj knjižnici.

Grafikon 9: Prikaz procjene primjerenosti zadanih predmetnica

Nakon procjene zadanih predmetnica, od ispitanika se tražilo da za svaki strip odgovore na pitanje o tome bi li koristili ponuđene pojmove pri pretraživanju mrežnog kataloga, a odgovori koji su im bili ponuđeni su Da, Ne i Djelomično. Odgovor 'Djelomično' odnosio se na pojedine pojmove koji su sačinjavali složenu predmetnicu. Kao i kod prijašnjeg pitanja, podaci su analizirani skupno za sve stripove, a rezultati pokazuju da bi malo više od polovice ispitanika (52%) koristilo ponuđene predmetnice pri pretraživanju kataloga, 33% bi ih djelomično koristilo, dok samo 15% ispitanika ne bi pretraživalo katalog pomoću ponuđenih predmetnica. Ako se uzme u obzir da su na prijašnjem pitanju stupnjevi 'Primjereno' i 'Uglavnom primjereno' analizirani zajedno, ovi rezultati potkrepljuju rezultate o primjerenosti ponuđenih pojmova. Rezultati su grafički prikazani na Grafikonu 10.

Grafikon 10: Korisnost ponuđenih predmetnica pri pretraživanju kataloga

Ukupno gledano, ponuđene predmetnice preuzete iz kataloga Kongresne knjižnice prihvatljive su ispitanicima koji su procijenili da primjereno opisuju zadane stripove, a o njihovoj primjerenosti dodatno svjedoči činjenica da bi velik broj ispitanika iste pojmove koristio i pri predmetnom pretraživanju. Ovi rezultati navode na zaključak da je predmetna obrada u Kongresnoj knjižnici efikasna i da joj se posvećuje mnogo pažnje i vremena, te bi se određene prakse iz te knjižnice svakako mogle primijeniti i u hrvatskim knjižnicama.

Korisničke predmetne oznake

Za svaki naslov stripa u anketnom upitniku ispitanicima je, nakon pitanja o poznavanju stripa i procjene ponuđenih predmetnica, bila ponuđena i neobavezna mogućnost da prema vlastitom navođenju dopišu pojmove koji nedostaju, a za koje smatraju da dobro opisuje djelo i da bi pomogli pri pretraživanju kataloga. Samo je mali broj ispitanika odgovorio na ta pitanja, što je u skladu s očekivanjima, no unatoč tome, broj korisnički dodijeljenih oznaka koje su prikupljene bio je dovoljan za analizu, te su dobiveni zanimljivi zaključci.

Sve korisničke oznake i pojmovi prikazani su u Tablici 3. Zbog preglednijeg prikaza, oznake su raspoređene u kategorije prema vrstama oznaka za koje su ispitanici u prvom dijelu upitnika morali označiti koliko su im važne pri predmetnom opisivanju stripova: tematske/sadržajne oznake, žanrovske oznake, oznake likova i geografske oznake. Određen broj korisničkih oznaka nije se mogao svrstati ni u jednu od njih, stoga su one stavljene u zaseban stupac imenovan 'Ostalo' i analizirane zasebno. Brojevi u zagradama pokraj nekih oznaka označuju koliko je ispitanika stripu dodijelilo taj pojam.

Tablica 3: Oznake koje su dodijelili korisnici (korisničke oznake)

Ime stripa	Tematske/sadržajne oznake	Žanrovske oznake	Oznake likova	Geografske oznake	Ostalo
Buffy the vampire slayer	Čudovišta; demoni; istraga; junakinje; lov na vampire; lovac; moć; nadnaravno/supernatural (4); noć; osveta; potraga; sudbina; tinejdžerica; teenage girl; ubijanje vampira; ubojica; učenica; umorstvo; vampiri/vampire (14); žena,	Akcija; fantasy ; strip za mlade; Y. A. strip kategorija	Buffy (7); Buffy – strip; Buffy ubojica vampira – strip; The Vampire slayer (3)		Brutalno; high school; jaka ženska uloga (2); kolac; kriminalno; Lone Wolf; ona crvena šta glumi Lily u himym i američkoj piti; plavuša; seksualizirani prikaz; vampire woman
Maus: Preživjeli priča, Iz mog oca krvari povijest / Spiegelman, Art	2. svjetski rat / WW2 (6); Drugi svjetski rat – strip; fašizam; holokaust (5); holokaust – strip; nacizam; preživjeli / preživljavanje (4); preživjeti holokaust – strip; Židovi (2); Židovi - strip	Biografski; istinita priča; povijesni (2); ratni	Adolf Hitler (2); Maus (3)		Antropomorfne životinje; miševi (3); miševi prikazani kao Židovi; tragično
Justice League adventures	Okupljanje superjunaka; pravda; spašavanje svijeta; superjunaci/superheroes (12),	Akcija (3), avantura; dječje (3); humor; SF	Batman i Robin (2); Justice League (3); Justice League – strip; Superman (3); Wonder Woman (3)	New York	DC Comics (3), DC strip, DC universe
V kao Vendetta / Lloyd, David & Alan, Moore	Anarhija; asasin; Internet; korumpiranost; kriminal; maska; maskiranje; osveta (5); pobuna; pravda (2); totalitarijanizam	Avantura; distopija (2); intriga; misterija; romana; triler			Anonymus; Blow up the parlament!; mračna atmosfera; osoba se bori za pravo glasa i očekuje istinu; Remember the 5th of november; Vendetta – strip(2); V(2); V kao Vendetta; Vendetta(4)
The Sandman: The Kindly Ones / Gaiman, Neil	Dream; magija; pijesak	Avantura; fantasy/fantastika (2); horor; misterij; mitologija (2); povijest; triler	Sandman (4); Sandman – strip		Endless, kvaliteta
Persepolis: the story of a childhood and the	Antika; adolescencija; djetinjstvo (2); djevojka; islam; kulturni sraz; odrastanje (3); teenage; umjetnost; usamljenost; vjera; život u iranu – strip; životna priča	Biografski		Bliski Istok; Iran (3); Iran – strip; Persepolis	Persepolis/ the story of a childhood and the story of a return (3), topla priča o odrastanju s nekim preprekama

story of a return / Satrapi, Marjane					
Propovjednik / Dillon, Steve & Ennis, Garth	Apocalypse; bog; gubitak vjere; krivnja; nadnaravna bića; nadnaravno/natprirodno (2); moć; potraga; preživljavanje; prijetvornost; propovjednik/preacher (2); religija; svećenik (3); svećenik – strip; vrag	Akcija (2), avantura; dark fantasy; horror (2)		Američki jug	Crni humor; hommage vesternu; narodno; politički nekorektno; ratno
Oštrica besmrtnika: samuraj dvanaest sječiva / Hiroaki Samura	Besmrtnost (3); borba samuraja; edo period; čast; japanska povijest; japanski ratnik; karma; katana; meditacija; osveta (2); pravda (2); rat; samuraj (6); samuraji – manga; životni stil	Fantastika; manga (8)		Japan - povijest – manga	Hiroaki Samura; historijsko; klišej; Oštrica besmrtnika: samuraj dvanaest sječiva; slojeviti likovi
Ljubavnica s Marsa / Maurović, Andrija & Kovačić, Krešimir	Ljubav; Ljubav – strip; Ljubavnica - Mars – strip Mars (3), prevara	Domaći stripovi; historijski; hrvatski strip; ljubavni; romansa			Casablanca; hrvatski prvak stripa; Krešimir Kovačić –strip, Ljubavnica s Marsa
All-new Captain America Vol. 1: Hydra Ascendant / Remender, Rick	Misterij; moć; pravednost; patriotizam; pravda; prošlost; superheroj/junak (6); upornost; vojnici; žrtvovanje	Akcija (2); američki strip; avantura; fantastika; YA	Cpt Murica; Kapetan Amerika/Captain America (6); Kapetan Amerika – strip; Sam Wilson	USA	Hero of New York; idealizacija SAD-a; Marvel – strip; Marvel/ Marvel Universe (6); ratno; superheroj spašava svijet (2)
Dylan Dog: Zora živih mrtvaca / Sclavi, Tiziano & Atano, Angelo	Borba protiv zla i tame; čudovišta (2); detektiv; filozofija; istražitelj natprirodnog; istraživač (2); lovac na natprirodno (2); mrak; mrtvaci; nadnaravna bića; pomoćnik; pravednik (2); simbolika; vampiri (2); vukodlaci; zombi (2); zombi – strip	Akcija (2); avantura (2); detektivski; fantastika; horor (3); krimić; mystery /misterija (4); noir; romansa; talijanski strip	Dylan Dog – strip (2)		Supernatural stuff, (zašto je prvo strip a onda "grafički roman"!!)
Svagdanja borba / Larcenet, Manu	Bijeg; borba (2); borba - život – strip; egzistencijalna kriza; odrastanje; sukob; tjeskoba; život (3); životni stil	Avantura			Larcenet, Manu; Svagdanja borba (2)
Conan: divlji mač / Thomas, Roy & Buscema, John	Borba dobra i zla; borbe; divljak; heroj; magija; moć; rat; superjunak	Akcija(2), avantura (2); fantastika/fantasy (4); historijski; mitologija	Barbar(5); Conan/Konan (6); Conan – strip		Buff boy, opasan; ratno; povijesni setting; sve žene su njegove; spašava svijet
Billy the Kid: Western outlaw	Kauboji/cowboys (3); revolveraški dvoboji	Avantura; krimić; romansa; vestern (4); western – strip		Amerika; Divlji Zapad (3); pustinja; USA	Klišej

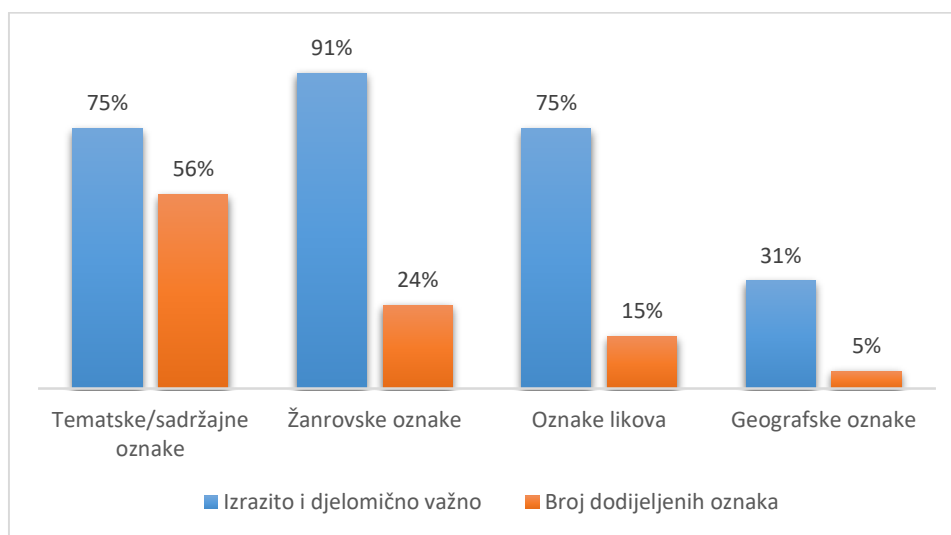
U Tablici 4 prikazano je koliko je svakom stripu dodijeljeno pojedinih vrsta oznaka, te ukupan zbroj oznaka za svaki strip i svaku kategoriju. Vidljivo je da sveukupan broj samostalno dodijeljenih oznaka iznosi 391, ne uzimajući u obzir oznake u kategoriji 'Ostalo'. Ispitanici su dodijelili najviše tematskih oznaka, čak 220, što čini 56% od ukupnog broja dodijeljenih oznaka. Sljedeća kategorija po broju dodijeljenih oznaka su žanrovske oznake, koja broji ukupno 97 oznaka. Nakon nje, kategorija s oznakama likova sadrži 58 oznaka, dok ih se najmanje nalazi u kategoriji geografskih oznaka (16 ili 5% od ukupnog broja).

Tablica 4: Broj oznaka koje su ispitanici samostalno dodijelili

Ime stripa	Tematske/ sadržajne oznake	Žanrovske oznake	Oznake likova	Geografske oznake	Ukupan zbroj oznaka	Ostalo
Buffy the vampire slayer	36	4	13	0	53	11
Maus: Preživjeli priča, Iz mog oca krvari povijest	23	5	5	0	33	6
Justice League adventures	15	9	12	1	37	5
V kao Vendetta / Lloyd, David & Alan, Moore	16	7	0	0	23	15
The Sandman: The Kindly Ones / Gaiman, Neil	3	9	5	0	17	2
Persepolis: the story of a childhood and the story of a return / Satrapi, Marjane	16	1	0	6	23	4
Propovjednik / Dillon, Steve & Ennis, Garth	19	6	0	1	26	5
Oštrica besmrtnika: samuraj dvanaest sječiva	24	9	0	1	34	5
Ljubavnica s Marsa / Maurović, Andrija & Kovačić, Krešimir	7	5	0	0	12	4
All-new Captain America Vol. 1: Hydra Ascendant	15	6	9	1	31	12
Dylan Dog: Zora živih mrtvaca / Sclavi, Tiziano & Atano, Angelo	23	17	2	0	42	1
Svagdanja borba / Larcenet, Manu	10	1	0	0	11	3
Conan: divlji mač / Thomas, Roy & Buscema, John	8	10	12	0	30	6
Billy the Kid: Western outlaw	5	8	0	6	19	1
Ukupan zbroj oznaka	220	97	58	16	391	80

Prilikom usporedbe podataka iz Tablice 4 i podataka o važnosti određenih vrsta oznaka koje bi trebale biti dodijeljene svakom stripu, uočene su značajne razlike. Velika većina ispitanika (čak 91%) označila je žanrovske oznake izrazito ili djelomično važnima, dok je tematske oznake važnima označilo samo 75% ispitanika. Iz tog se razloga moglo očekivati da će među samostalno dodijeljenim oznakama prednjačiti žanrovske, no rezultati pokazuju upravo suprotno: broj tematskih oznaka daleko premašuje žanrovske. Iz ovog se može uočiti da ispitanici više promišljaju prilikom dodjele žanra nego određivanja teme i sadržaja stripa, a iz detaljnijeg pogleda na tematske oznake vidi se da ispitanici nerijetko kao opis teme stave bilo koju riječ ili pojam koji im padne na pamet, a koja ima ikakve veze sa sadržajem (podrobnija analiza predmetnih oznaka koje su dodijelili ispitanici prikazana je u sljedećem djelu analize). Naravno, ovdje se u obzir treba uzeti i činjenica da određeni strip (i općenito bilo koja publikacija) može sadržavati velik broj tema za koje se mogu izraditi oznake, no ne može se svrstati u jednak broj različitih žanrova. Općenito gledano, ovi podaci navode na zaključak da ispitanici zapravo ne razumiju u potpunosti što su predmetne oznake i što se sve njima može označiti. Razlika između procjene važnosti određenih kategorija oznaka i broja dodijeljenih oznaka u svakoj od njih može se vidjeti na Grafikonu 11.

Grafikon 11: Broj samostalno dodijeljenih oznaka u odnosu na procjenu važnosti pojedine kategorije

U Tablici 5 prikazana je usporedba korisničkih oznaka za žanr i žanrova stripa opisanim u teorijskom dijelu rada. Cilj ove usporedbe je utvrditi poklapa li se način na koji korisnici percipiraju i određuju žanrove stripa sa žanrovima koji su određeni u stručnoj literaturi o stripu. U teorijskom dijelu navedeno je i definirano ukupno 17 žanrova stripa, zajedno s podžanrovima

za neke od njih. Svi žanrovi i podžanrovi navedeni su u prvom stupcu Tablice 5, dok su korisničke oznake koje se poklapaju s njima navedene u stupcu desno od njih. Oznake koje se nisu mogle svrstati ni u jedan žanr prikazane su u zasebnom stupcu.

Iz Tablice 5 može se vidjeti veliko nepoklapanje korisničkih oznaka i žanrova stripa. Između broja različitih razvrstanih i nerazvrstanih oznaka nema velike razlike, te za nekoliko kategorija korisničkih oznaka uopće nema, no ovdje je potrebno napomenuti da među zadanim stripovima, tri žanra od navedenih 17 nisu uopće zastupljena (u nastojanju da se zadanim primjerima stripova u što je većoj mjeri moguće pokrije cjelokupno područje stripa, a da anketni upitnik pritom ispitanicima ne bude predugačak za ispunjavanje): stripovi sa smiješnim životinjama, stripovi o džungli i underground (alternativni) stripovi, stoga činjenica da za njih nema korisničkih oznaka ne iznenađuje.

Oznake koje se poklapaju sa žanrovima najviše se razlikuju po izrazu. Primjerice, za kriminalističke stripove ispitanici su stavljali oznake 'krimić' ili 'detektivski', a za romantične 'romansa' ili 'ljubavni'. Iz Tablice 5 vidljivo je i da za stripove o superjunacima nema korisničkih oznaka, no ako ponovno pogledamo Tablicu 4 u kojoj su prikazane sve korisničke oznake, uočljiva je tematska oznaka 'superheroji/superheroes', no nije strukturirana na način koji bi naznačio da označava žanr, stoga nije uvrštena ovdje. Da ispitanici žanrove ponekad poistovjećuju s temama vidljivo je i među nerazvrstanim oznakama na primjeru oznaka 'intriga' i 'misterij' koje bolje označuju teme negoli žanrove. To navodi na zaključak da ispitanici označivanju, i općenito doživljavanju, žanrova pristupaju drugačije nego stručnjaci za stripove.

Kod nerazvrstanih oznaka ističu se i oznake koje označavaju pripadnost određenoj tradiciji stripa: 'hrvatski strip', 'američki strip' i 'talijanski strip'. Žanrovi se generalno ne određuju na ovaj način (barem ne u teoriji književnosti), no na temelju proučavanja literature, uočeno je da se stripovi nastali u određenoj tradiciji često svrstavaju u istu skupinu, bez obzira na to kojom se temom bave ili kojom žanru pripadaju. Na određivanje ovih oznaka kao žanra utjecala je i činjenica da za japanske stripove postoji skupni naziv 'manga' koji je u literaturi definiran kao žanr, stoga se u ovom slučaju isto primijenilo i na američke, hrvatske i talijanske stripove koji se od mangi razlikuju jedino po tome što nemaju poseban naziv.

Tablica 5: Usporedba žanrova stripa i korisničkih oznaka za žanr

Žanrovi stripa	Korisničke oznake žanra	Nerazvrstane oznake
Adaptacije iz drugih medija: - literarnih djela, - filmova, - televizijskih emisija		
Kriminalistički	Krimiće (2); detektivski	
Edukacijski - povijesni stripovi; - stripovi o stvarnim događajima; - stripovi u političkim kampanjama; - stripovi u zdravstvenom obrazovanju; - stripovi namijenjeni korištenju u učionicama; - nastavni; - propagandni; - religijski; - biografski i autobiografski stripovi	Povijesni (2); historijski (2); povijest; biografski (2)	Avantura (13); akcija (12); mystery /misterija (6); triler (2); Y. A. strip kategorija;
Špijunski		strip za mlade;
Fantastični - izvedeni iz mitova, legendi i bajki; - epska ili visoka fantastika; - povijesna fantastika; - prelazak u drugi svijet; - herojska fantastika; - suvremena fantastika; - postapokaliptična fantastika	Fantastika/fantasy (10); mitologija (3); dark fantasy	YA; humor; dječje; intriga; domaći stripovi;
Feministički		hrvatski strip;
Stripovi sa smiješnim životinjama		američki strip;
Horor	Horor (6)	talijski strip;
Stripovi o džungli		noir
Manga	Manga (8)	
Memoari i prikazi iz života	istinita priča	
Romantični	Romansa (4); ljubavni	
Znanstvenofantastični	SF; distopija (2)	
Stripovi o superherojima		
Underground (alternativni) stripovi		
Ratni	Ratni	
Vestern	Vestern (4); western – strip	

Žanrovi stripova drugačiji su nego što se inače žanrovski određuju ostala književna djela. Npr. mnoga se književna djela određuju kao akcijska, avanturistička, humoristična ili triler, dok kod stripa ovo nisu zasebno definirani žanrovi, iako se sadržaj može opisati na taj način. Suprotno tome, superheroji su toliko česta i popularna tema u stripovima da su stripovi o superherojima određeni kao zaseban žanr koji ne postoji u teoriji književnosti. Ovo ide u prilog argumentu da se strip ne može u potpunosti smatrati književnim djelom.

Ovdje valja napomenuti da su žanrovi stripa opisani u teorijskom djelu rada i navedeni u Tablici 5 preuzeti iz Bookerovog djela *Encyclopedia of comic books and graphic novels* koje je izuzetno važan i detaljan izvor informacija o stripovima, no zbog postojanja mnogih drugih radova i djela koja se također bave opisivanjem žanrova, ne može se koristiti kao imperativ i jedino validno djelo za određivanje žanrova. Ovo ukazuje na potrebu da je za predmetnu obradu stripova potreban odgovarajući tezaurus koji bi specifično sadržavao samo pojmove iz područja stripova i grafičkih romana, no takav tezaurus za sada ne postoji. Alternativno rješenje bilo bi korištenje tezaurusa koji pokriva i područje književnosti (npr. MLA Thesaurus¹⁵¹ koji je namjenjen korištenju u akademskom okruženju i, između ostaloga, sadrži pojmove iz područja nacionalnih književnosti, jezika i lingvistike i opće književnosti ili) no kao što je već navedeno, stripovi i dalje nisu službeno određeni kao književna djela, stoga se korištenjem takvih tezaurusa ne bi dobili u potpunosti točni pojmovi koji bi opisivali sadržaj stripova. Generalno gledano, potrebno je razmisliti o načinu na koji bi se uskladili opisi žanrova na koje su korisnici navikli (npr. avanturistički, akcijski, triler itd.) sa postojećim žanrovima stripa.

Pri usporedbi broj samostalno dodijeljenih oznaka i korisničke procjene važnosti pojedine kategorije oznaka, vidljiva je nepodudarnost i kod rezultata za oznake likova. Ispitanici su ih ocijenili jednako važnima kao tematske oznake (75% ispitanika označilo ih je izrazito ili djelomično važnima), no ipak je uočljivo da je dodijeljeno znatno manje oznaka likova nego tematskih oznaka. Međutim, ovo nepoklapanje lako se može opravdati time što je za dodjeljivanje oznaka za likove potrebno dublje poznavati strip i njegovu radnju. Tematske oznake često se lagano mogu iščitati iz samog imena stripa ili iz slike na koricama, a iako ime stripa često sadržava i ime određenog lika, to se ne može očekivati baš za svaki strip, zbog čega su imena likova nepoznata osim u slučaju da je osoba pročitala strip ili je eventualno upoznata s radnjom jer ju je vidjela u nekom drugom obliku (najčešće u filmu ili u seriji). Ovu tvrdnju potvrđuju i rezultati o čitanju i lošem poznavanju stripova, što automatski implicira da ispitanici

¹⁵¹ Usp. MLA Thesaurus. URL: <https://www.mla.org/Publications/MLA-International-Bibliography/About-the-MLA-International-Bibliography/MLA-Thesaurus> (2018-09-27)

ne mogu ni znati koji likovi se nalaze u kojem stripu, te stoga nizak broj samostalno dodijeljenih oznaka za likove ne iznenađuje.

Posljednja kategorija oznaka su geografske oznake, a dobiveni rezultati uglavnom su u skladu s procjenom važnosti te vrste oznaka. Geografske oznake kao izrazito ili djelomično važne ocijenilo je 31% ispitanika, te ih je samostalno dodijeljeno samo 16 (5%). Blagi nesrazmjer vidljiv je i ovdje, no to se može objasniti na isti način kao i nepodudarnost kod oznaka likova, odnosno da je za njihovo dodjeljivanje potrebno detaljnije poznavanje radnje stripa nego što se to može steći na temelju naslova i korica.

Unatoč tome što su sve samostalno dodijeljene predmetnice razvrstane u jasno definirane kategorije, osim sumiranja rezultata i usporedbe s prethodno dobivenim podacima, daljnja statistička analiza nije se mogla provesti, niti je za nju bilo potrebe, stoga se sljedećem dijelu analize pristupilo kvalitativno, a naglasak je bio na strukturi i sadržaju oznaka. Uočeni su sljedeći rezultati:

1. Strukture izraza pojmova su raznovrsne. U svim kategorijama među oznakama prevladavaju pojmovi označeni jednom riječju, no kod tematskih oznaka uočen je značajan broj sintagmi, npr. borba protiv zla i tame, revolveraški dvoboji, lov na vampire itd. Ovaj rezultat upućuje na to da korisnici oznake često dodjeljuju intuitivno i bez previše promišljanja, čime se automatski može očekivati razlika između njihovih oznaka i oznaka koje dodjeljuju predmetni stručnjaci u knjižnicama.
2. U svakoj se kategoriji nalazi barem jedna oznaka oblikovana kao složena odrednica kakvu se može pronaći u katalogu, a najviše ih je među tematskim oznakama. Ovaj je rezultat zanimljiv jer se očekivalo da će ispitanici dodjeljivati samo jednostavne oznake pošto se složenim bave uglavnom knjižničari i predmetni stručnjaci. U obzir treba uzeti mogućnost da je barem jedna osoba s tim kvalifikacijama i odgovorila na anketni upitnik, no s obzirom na anonimnost i nepostojanje takvog pitanja u upitniku, tu pretpostavku nije moguće provjeriti. Vjerojatniji razlog za dodjelu složenih oznaka proizlazi iz strukture samog upitnika: predmetnice koje su preuzete iz LCSH-a i njihova procjena prethode pitanju u kojem su ispitanici imali mogućnost dodavanja vlastitih znaka, a pošto su gotove sve oblikovane kao složene predmetne oznake, postoji mogućnost da je to utjecalo na odgovore ispitanika, no ni to nije moguće utvrditi.

3. Velik broj oznaka sadrži i inačicu na engleskom jeziku (npr. vampiri i vampires, superjunaci i superheroes, kauboји ili cowboys itd.). Ovaj fenomen se najčešće pojavljuje među tematskim oznakama, no vidljiv je i kod žanrovskih (npr. fantastika ili fantasy, strip za mlade ili young adult, misterija ili mystery itd.). Uvidom u pojedine odgovore na anketni upitnik, utvrđeno je da se ni u jednom slučaju oznake na oba jezika nalaze kod istog ispitanika, što navodi na zaključak da značajnom dijelu ispitanika više odgovaraju oznake na engleskom jeziku.

Od sveukupnog broja samostalno dodijeljenih oznaka za sve stripove, 80 (20%) ih se nije uklapalo ni u jednu kategoriju, stoga su kategorizirane pod 'Ostalo' i zasebno kvalitativno analizirane. Unatoč tome što se velik dio tih oznaka zapravo ne može smatrati oznakama (u ovoj se analizi i dalje nazivaju 'oznakama' kako bi se izbjegle nepotrebne komplikacije oko terminologije), nisu izbačene iz analize jer se pomoću njih može doći do nekih bitnih zaključaka vezanih uz korisničku perspektivu predmetne obrade stripova.

Nekoliko je razloga zbog kojih se određene oznake nalaze u kategoriji 'Ostalo' i nisu se mogle svrstati u druge kategorije. Ispitanici su često izražavali svoje osobno mišljenje ili doživljaj stripa, ponekad samo jednom riječju, a ponegdje i složenim sintagmama. Neki od primjera su kriminalno, brutalno, mračna atmosfera, klišeј i sl. Također, dio ispitanika pružio je osobnu komentar na stripove: 'Blow up the parlament!', 'Remember the 5th of november', 'politički nekorektno' itd. Iako se neke od tih oznaka mogu povezati sa samim sadržajem, od njih se ne mogu napraviti validne predmetne odrednice i oznake.

Nekoliko je ispitanika kao oznake navelo gotovo čitave rečenice: „ona crvena šta glumi Lily u HIMYM i Američkoј piti“, „osoba se bori za pravo glasa i očekuje istinu“, „topla priča o odrastanju s nekim preprekama“, „sve žene su njegove“ itd. Ovi se primjeri iz očitog razloga ne mogu karakterizirati kao oznake, a dodajmo još k tome da su sami po sebi smiješni i bili bi beskorisni prilikom predmetnog opisa stripova i pretraživanja kataloga. Ipak, na temelju prvog navedenog primjera (koji se nalazi kod stripa *Buffy the vampire slayer*, kao što je prikazano u Tablici 3) zanimljivo je uočiti da ispitanici informacije o sadržaju stripa mogu dobiti iz različitih izvora i medija (npr. HIMYM je kratica naziva popularne televizijske serije u kojoj glumi glumica koja se također pojavila u ekranizaciji navedenog stripa, što je poveznica koju je uočio određeni ispitanik).

Među samostalno dodijeljenim oznakama, jedan ispitanik u zagradi je ostavio svoj komentar, odnosno pitanje vezano uz predmetnice koje su bile ponuđene za procjenu: „zašto je prvo strip a onda "grafički roman?" Strip kojemu je ovaj komentar namijenjen je *Dylan Dog*:

Zora živih mrtvaca, a poseban slučaj na koji se ispitanik referira su sljedeće zadane predmetne odrednice: 'Dylan Dog (fiktivni lik) – strip' i 'Talijanski grafički roman'. Razlika između stripa i grafičkog romana, te problemi oko definiranja istih, detaljno su objašnjeni u teorijskom dijelu rada, no činjenica je da ta dva pojma nisu istoznačnice te se jednom stripu ne bi trebala dodijeliti oba. Kako su oznake samo preuzete iz kataloga Kongresne knjižnice, autorica nije utjecala na njihov izbor, pa se stoga postavlja pitanje koliko se kvalitetno i ispravno vrši predmetna obrada stripova u samoj Kongresnoj knjižnici koja je ujedno i autor najpoznatijeg i najšire korištenog popisa predmetnica u svijetu. Naravno, kako je ovo samo jedan ovakav slučaj, ovi se zaključci ne mogu generalizirati, te bi za to bilo potrebno provesti veće istraživanje.

Ostatak oznaka u ovoj kategoriji čine imena autora ili crtača stripova (npr. 'Hiroaki Samura', 'Krešimir Kovačić – strip' itd.), naslovi samih stripova koje su ispitanici samo ponovili te imena izdavača (Marvel i DC Comics). Od ovih se oznaka mogu napraviti predmetne oznake u predmetnom katalogu. Štoviše, Pravilnik za predmetni katalog¹⁵² definira upravo te vrste oznaka: od imena autora mogu se načiniti osobne predmetne oznake, a od imena izdavača korporativne. Međutim, te vrste oznaka nisu bile ponuđene ispitanicima u prvom dijelu upitnika u kojem su trebali odrediti koliko bi im bilo važno da svaki strip ima dodijeljene pojedine vrste oznaka. Razlog tome je taj što je kod stripova pitanje autorstva problematično (ovaj problem je detaljnije objašnjen u teorijskom dijelu rada), zbog čega je teško odrediti koga navesti kao autora rada i za koju osobu izrađivati osobnu predmetnu oznaku, što bi korisnike pri pretraživanju moglo samo zbuniti. Korporativne oznake također nisu uvrštene u upitnik zbog osobne procjene autorice (donešene na temelju proučavanja literature) da u svijetu stripa postoji tek šačica izdavača (npr. gore navedeni Marvel ili DC Comics) koji su dovoljno poznati korisnicima da bi se za njih isplatilo izrađivati korporativnu predmetnu odrednicu. Rezultati dobiveni analizom oznaka u kategoriji 'Ostalo' potvrđuju te odluke: većina korisničkih oznaka s naslovom djela i autorom dodijeljena su stripovima koje su ispitanici prethodno označili kao potpuno nepoznate, što navodi na zaključak da nisu znali kojim bi drugim pojmovima opisali sadržaj stripa, dok su od izdavača stripova među samostalno dodijeljenim oznakama navedeni samo Marvel i DC Comics.

¹⁵² Štrbac, Dušanka; Vujić, Mirjana. Op. cit, str. 58.

Usporedba korisničkih oznaka i predmetnica iz kataloga Kongresne knjižnice

Za kraj analize anketnog upitnika preostaje još samo usporedba predmetnih oznaka preuzetih iz kataložnih zapisa Kongresne knjižnice i oznaka koje su ispitanici sami dodijelili (nadalje u tekstu 'korisničke oznake'). U Tablici 6 usporedno su prikazane postojeće predmetnice iz kataloga Kongresne knjižnice i korisničke oznake podijeljene po kategorijama na primjeru jednog stripa. Ovaj se primjer može smatrati reprezentativnim jer sadrži po jednu predmetnicu iz svake kategorije oznaka, što ga čini pogodnim za usporedbu. Vidljivo je da se sve predmetnice iz kataloga nalaze i među korisničkim oznakama, iako se ne može reći da se stopostotno poklapaju zbog toga što su sve kataložne predmetnice složene, što je očekivano s obzirom da su ih dodjeljivali stručnjaci, dok se korisničke oznake najčešće sastoje od jednog pojma. Tako je ukupno 12 ispitanika stripu dodijelilo oznaku 'superjunaci' (ili englesku inačicu 'superheroes'), no puna predmetnica iz kataloga glasi 'superjunaci – strip'. Bez obzira na to, ovakvi se slučajevi tretiraju kao poklapanje. Ipak, jedan je ispitanik dodijelio složenu oznaku za likove ('Justice League – strip') koja se ujedno poklapa i s predmetnicom u katalogu. U Tablici 4 može se vidjeti i da su u svim kategorijama korisničke oznake raznovrsnije nego predmetnice iz kataloga, s izuzetkom geografskih oznaka koje su generalno procijenjene kao najmanje važne i prema tome i najmanje dodjeljivane. Uočena je razlika i u strukturi i izrazu, što je posebno vidljivo kod tematskih odrednica. Dok se predmetnice u katalogu sastoje od jedne riječi, korisničke oznake često su oblikovane kao sintagme i napisane slobodnijim stilom koji nije karakterističan za predmetnice (npr. 'spašavanje svijeta' ili 'okupljanje junaka'). Među korisničkim oznakama općenito je zamijećeno da ispitanici često povezuju nekoliko pojmova u jedan veći pojam, dok predmetni stručnjaci pojam dijele na sastavnice i na temelju njih sastavljaju složenu predmetnicu. To navodi na zaključak da se načini oblikovanja oznaka kod korisnika i stručnjaka značajno razlikuju.

Tablica 6: Usporedba korisničkih oznaka s predmetnicama iz kataloga Kongresne knjižnice na primjeru stripa *Justice League adventures*

Vrste oznaka	Korisničke oznake	Predmetnice iz kataloga Kongresne knjižnice
Tematske/sadržajne oznake	Superjunaci/superheroes (12) Spašavanje svijeta Pravda Okupljanje superjunaka	1. Superheroji - strip 2. Znanstvena fantastika – strip 3. Justice League of America (fiktivni lik) - strip 4. SAD - New York
Žanrovske oznake	SF Humor Dječje Akcija (3) Avantura (3)	
Oznake likova	Wonder Woman (3) Superman (3) Batman i Robin (2) Justice League (3) Justice League – strip	
Geografske oznake	New York	

Općenito gledano, iz usporedbe se može zaključiti da se korisničke oznake i predmetnice koje su stripovima dodijelili predmetni stručnjaci u Kongresnoj knjižnici međusobno uvelike poklapaju, s blagim razlikama u strukturi i oblikovanju. Navedimo ovdje već ranije spomenuto srodno pretraživanje autora Lu, Park i Hu koji su uspoređivali korisničke oznake s oznakama koje dodjeljuju predmetni stručnjaci na primjeru društvene mreže LibraryThings i kataloga Kongresne knjižnice. Autori se u svom istraživanju nisu ograničili na stripove ili neku drugu književnu vrstu, već su nasumice preuzeli velik broj zapisa iz kataloga i sa spomenute društvene mreže, te su došli do suprotnog zaključka nego istraživanje izneseno u ovom radu: korisničke oznake i oznake predmetnih stručnjaka značajno se razlikuju.¹⁵³ Međutim, u obzir treba uzeti velike razlike u parametrima oba istraživanja. Zaključak do kojeg su došli autori Lu, Park i Hu može se primijetiti i ovdje: predmetnice iz kataloga Kongresne knjižnice i korisničke oznake djelomično se ili potpuno poklapaju, no potrebno je kombinirati oboje kako bi se postigla maksimalna učinkovitost u predmetnoj obradi i predmetnom pristupu.

¹⁵³ Usp. Lu, C.; Park, J.; Hu, X. Op. cit., str. 776.

6.2.5. Zaključno o istraživanju

Namjera je ovog dijela istraživanja bila steći uvid u korisničku perspektivu predmetne obrade stripova i predmetnog pretraživanja, a kako bi se došlo do tih rezultata, postavljena su istraživačka pitanja kojima se nastojalo otkriti sljedeće:

1. koliko često korisnici/čitatelji stripova koriste mrežne kataloge knjižnica prilikom traženja stripova te koriste li se pri tome predmetnim odrednicama;
2. postoji li među korisnicima potreba za sustavnijom predmetnom obradom stripova;
3. u kojoj su mjeri predmetnice Kongresne knjižnice (LCSH) prihvatljive korisnicima i mogu li se i u hrvatskim knjižnicama koristiti kao pomagalo pri predmetnoj obradi.

S obzirom na prvo istraživačko pitanje ustanovljeno je sljedeće:

- čitatelji stripova rijetko koriste knjižnični katalog kako bi pronašli stripove za čitanje;
- korisnicima je draže samostalno tražiti na policama nego koristiti mrežni katalog;
- jednostavnije je i brže pitati knjižničara nego tražiti stripove u katalogu;
- korisnici rijetko kad koriste predmetne odrednice pri traženju stripova u katalogu, uglavnom kao kriterij pretraživanja koriste autora ili naslov.

U prilog odgovoru na drugo istraživačko pitanje idu sljedeći rezultati:

- prilikom korištenja kataloga u potrazi za novim stripovima za čitanje, korisnicima bi pomogli pojmovi koji bi sažeto opisivali sadržaj stripa;
- korisnici smatraju važnim da svaki strip u knjižničnom katalogu ima dodijeljene predmetne oznake;
- za opis stripova od korisnicima bi najkorisnije bile žanrovske oznake, a nakon njih tematske ili sadržajne, te oznake likova.

S obzirom da dobiveni rezultati pokazuju da korisnici rijetko kad kao kriterij pretraživanja koriste predmet, a ujedno smatraju da je važno da su svakom stripu dodijeljene oznake koje opisuju sadržaj, može se zaključiti da su postojeće predmetne oznake u knjižničnim katalogima loše kvalitete, neadekvatno dodijeljene ili ih uopće nema, što je razlog zašto je predmetno pretraživanje toliko malo zastupljeno među korisnicima. Generalno gledano, utvrđeno je da među korisnicima postoji potreba za sustavnijom predmetnom obradom stripova.

S obzirom na treće istraživačko pitanje utvrđeno je sljedeće:

- korisnici smatraju da oznake iz kataloga Kongresne knjižnice primjereno opisuju zadane primjere stripova;
- korisničke oznake uvelike se poklapaju s predmetnim oznakama preuzetim iz kataloga Kongresne knjižnice;
- većinu zadanih predmetnih oznaka korisnici su kasnije i samostalno naveli;

- korisničke oznake razlikuju se od zadanih predmetnih oznaka koje su dodijelili stručnjaci po strukturi izraza i složnosti: korisničke su oznake jednostavne te su oblikovane slobodnije i intuitivnije, dok su oznake stručnjaka oblikovane kao složene odrednice i kombinirane od više pojmova;
- zadane predmetne odrednice korisnici bi koristili i pri pretraživanju kataloga u potrazi za stripovima za čitanje.

Općenito gledano, predmetne odrednice preuzete iz kataloga Kongresne knjižnice prihvatljive su i razumljive korisnicima, te ih oni smatraju primjerenima u opisu stripova, stoga se korištenje Popisa predmetnica Kongresne knjižnice može se procijeniti kao primjer dobre prakse u predmetnoj obradi ne samo stripova, već i ostalih vrsta građe. Ovi rezultati poklapaju se s rezultatima do kojih je u svom istraživanju¹⁵⁴ došao Rolla. On je zaključio da je LCSH primjeren za korištenje u knjižničnim katalozima zbog svoje hijerarhijske strukture u kojoj su za svaku predmetnicu navedeni užji, širi i povezani termini, a kako bi bio još funkcionalniji, njegovu je primjenu potrebno kombinirati sa korisničkim označivanjem. Zaključno, prijevodom na hrvatski jezik i prilagodbom hrvatskim knjižnicama, popis predmetnica Kongresne knjižnice mogao bi se koristiti kao primarni izvor predmetnica u hrvatskim knjižnicama ili poslužiti kao temelj za razvoj popisa predmetnica i tezaurusa na hrvatskom jeziku.

Rezultati anketnog upitnika potvrđuju neke od rezultata dobivenih intervjuom u prijašnjem dijelu istraživanja. U oba je dijela istraživanja utvrđeno da korisnici više preferiraju samo stalno pretraživati stripove na policama nego tražiti ih u katalogu. Također je ustanovljeno da se i prilikom ispitivanja knjižničara i u rjeđim situacijama korištenja kataloga služe autorom, imenom serijala ili likovima, a jako rijetko pitaju ili pretražuju predmet ili sadržaj.

Važno je spomenuti i glavne nedostatke ovog dijela istraživanja. Najveći nedostatak je to što je odabir stripova za koje su u anketnom upitniku ponuđene predmetnice izvršila autorica ovog rada na temelju proučavanja literature o stripovima, a ne stručnjak za stripove. Time se ne implicira da je izbor stripova loše urađen, već da bi bilo korisno da ga je mogao procijeniti ili pri njegovu sastavljanju pomoći stripovni stručnjak kako bi se osiguralo da primjeri čim bolje pokrivaju sveukupno područje stripova. Isto se može reći i za odabir kategorija oznaka u koje su svrstane korisničke oznake. Iako je kategorije vlastoručno odredila autorica rada vodeći se Pravilnikom za predmetni katalog, ne bi bilo loše da ih je mogao procijeniti i predmetni stručnjak. Također, korisničke odrednice smještene su u te kategorije na temelju autoričine

¹⁵⁴ Usp. Rolla, P. J. User tags versus subject headings: can user-supplied data improve subject access to library collections? // *Library Resources and Technical Services* 53, 3(2009), str. 182.

osobe procjene, a kako to nije provjereno od strane poznavatelja stripa (i od strane stručne osobe upoznate s teorijom književnosti u slučaju žanrovskih oznaka), u obzir se mora uzeti i mogućnost pogreške uzrokovana subjektivnom interpretacijom.

Drugi nedostatak istraživanja je u strukturi anketnog upitnika. Kako su kod svakog primjera pitanja bila poredana tako da se primjerenost ponuđenih oznaka trebala procijeniti prije mogućnosti samostalne dodjele oznaka, u obzir treba uzeti da su ponuđene oznake mogle utjecati (makar i nesvjesno) na oznake koje su korisnici samostalno dodijelili. U budućim bi sličnim istraživanjima trebalo dobro promisliti o sastavljanju upitnika na način da se potpuno ukloni ikakva mogućnost sugeriranja odgovora.

Generalni je zaključak da predmetne odrednice LCSH čine dobru podlogu za predmetnu obradu stripa, no kako bi ona dosegla svoj puni potencijal i efektivnost, potrebno ih je kombinirati s korisničkim oznakama, ili barem u njihovoj izradi i dodjeljevanju obratiti malo više pozornosti na korisnika i njegove navike pretraživanja, iz razloga što je LCSH namijenjen prvenstveno predmetnim stručnjacima te stoga predmetnice s tog popisa nisu uvijek jasne korisnicima. Spomenimo ovdje da je knjižničarska zajednica prepoznala ovaj problem te ga adresirala razvojem FAST-a (Faceted Application of Subject Terminology), pojednostavljene sintakse LCSH-a koji je prilagođen za korištenje među osobljem koje nije specijalizirano za katalogizaciju i predmetnu obradu i time učinjen prikladnijim i razumljivijim korisnicima. FAST je već implementiran u nekoliko poznatih svjetskih knjižnica (npr. Bodleiana i Britanska knjižnica) i vodećih mrežnih kataloga (npr. Fiction Finder i WorldCat) koje bilježe pozitivna iskustva i pomake u predmetnoj obradi.¹⁵⁵

¹⁵⁵ Usp. Mixter, J; Childress E. Op. cit., str. 14.

7. Zaključak

Kao ustanove kojima je jedna od temeljnih zadaća osiguravanje što lakšeg i bržeg pristupa informacijama, narodne knjižnice bi se trebale pobrinuti da ispunjavaju sve uvjete potrebne za postizanje te zadaće. Današnje je doba generalno obilježeno kontinuiranim porastom sveukupnog korpusa znanja i ubrzanim stvaranjem informacijama, stoga je ponekad često teško procijeniti koja nam je informacija u zadanom trenutku potrebna. U takvom okruženju, narodne bi se knjižnice trebale isticati kao 'svjetionici' u moru neprovjerenih informacija i pružati korisnicima relevantne podatke koji ispunjavaju njihove zahtjeve, potrebe i očekivanja. Područje koje pritom sve više dobiva na važnosti je sadržajni pristup informacijama. Glavno obilježje korisničkog pretraživanja informacijama je pretraživanje po ključnim riječima, odnosno pretraživanje na kakvo su navikli korištenjem internetskih tražilica. Korisnici danas očekuju da upisivanjem jedne riječi (koja ne mora nužno biti neko osobno ime ili naziv nekog predmeta) lako i brzo pronađu informaciju koja im je potrebna, te isto očekuju i od pretraživanja knjižničnih kataloga. Važno je da se knjižnični katalozi prilagode i izađu u susret tim zahtjevima, a to se može postići samo omogućavanjem sadržajnog pristupa građi.

Kako bi se omogućio sadržajni pristup u katalozima, potrebno je u startu pravilno unijeti jedinice građe u katalog, a to se odnosi na adekvatnu sadržajnu obradu koja se sastoji od klasificiranja i predmetne obrade. Proces klasifikacije u knjižničarskoj je zajednici u potpunosti usustavljen i ne traži dodatnu prilagodbu, a predmetna obrada stručne i znanstvene građe potkrijepljena je raznim pravilnicima i poduprijeta mnogim popisima predmetnica i tezaursima.

Isto se ne može reći za predmetnu obradu književnih djela, odnosno beletristike. U hrvatskim knjižnicama ta se djela ne predmete, što je iznenađujuće s obzirom na njihovu popularnost i raširenost. O tome svjedoče i mnoga istraživanja stranih autora kojima je dokazano da korisnici imaju pozitivan stav prema dodjeljivanju predmetnica književnim djelima. Predmetna obrada nije problem samo kod književnih djela, već i kod nekonvencionalnih vrsta građe kakvom se smatraju i stripovi. Stripovima je posljednjih godina popularnost izrazito narasla, te je broj njihovih čitatelja u stalnom porastu. Iako stripovi u većini narodnih knjižnica čine tek manji dio ukupnog fonda, očekuje se da je i njima omogućen efikasan sadržajni pristup, koji nije moguć bez prethodne predmetne obrade.

Ovim se radom nastojalo ispitati i analizirati pristup predmetnoj obradi stripova u hrvatskim narodnim knjižnicama, a s obzirom na cilj i istraživačka pitanja, došlo se do sljedećih zaključaka.

Sadržajna obrada stripova u hrvatskim knjižnicama potpuno je usustavljena što se tiče klasifikacije i dodjele UDK oznaka. U većini knjižnica stripovi su u fondu grupirani pod oznakom 741.5, što odgovara i knjižničarima i korisnicima. Međutim, u predmetnoj obradi stripova ne samo što nedostaje standardizacije, već nema ni konsenzusa oko toga predmete li se stripovi uopće ili ne, stoga je uočeno kako se predmetna obrada stripova ne odvija u svim knjižnicama. U slučajevima kada se stripovi i predmete, knjižničari kao pomagala koriste kataloge stranih i domaćih knjižnica, te pravilnike i priručnike i struke, a u manjoj mjeri i tezauruse i rječnike, no to pokazuje da postoji potreba za rječnicima prilagođenim hrvatskom jeziku i hrvatskim knjižnicama. Postojanje takvih rječnika i odgovarajućih pravilnika u knjižničarskoj bi zajednici automatski potaklo optimizam za sustavniju predmetnu obradu stripova, ali i predmetnu obradu građe općenito.

Iz istraživanja provedenog među korisnicima vidljivo je da rijetko koriste mrežni katalog u potrazi sa stripovima za čitanje, a u slučajevima kada ga i koriste, najčešće pretražuju po autoru ili naslovu, te gotovo nikad po predmetu. Nasuprot tome, korisnicima bi bilo važno da je svaki strip u katalogu opisan predmetnim oznakama kojima bi se mogli služiti u pretraživanju, iz čega se može zaključiti da bi predmetno pretraživanje stripova bilo korisno, no ono se u praksi prvo mora dobro razviti i usustaviti, a to se može samo provođenjem kvalitetne predmetne obrade. Generalno gledano, ovo potvrđuje da među korisnicima postoji potreba za sustavnom predmetnom obradom stripova, čime se odgovorilo na jedno od istraživačkih pitanja. Zbog nedostatka podataka o knjižničarskoj percepciji potrebe za sustavnijom predmetnom obradom stripova u knjižnicama nije se mogla provesti detaljnija analiza i dobiti dublji odgovori, no to samo ukazuje na to da je potrebno posvetiti više pažnje na istraživanje načina na koji korisnici pretražuju katalog (ne samo u potrazi za stripovima, već i općenito), te uspostaviti sustav za dobivanje povratnih informacija vezanih uz uspješnost pretraživanja kataloga izravno od korisnika.

Sustav predmetnica Kongresne knjižnice (LCSH) najpoznatije je općeprihvaćeno pomagalo za predmetnu obradu diljem svijeta, a katalog te knjižnice u mnogim se istraživanjima i radovima navodi kao sustav s kvalitetno i adekvatno predmetno obrađenim djelima, stoga se ovim istraživanjem željelo utvrditi bi li taj sustav i popis predmetnica bio razumljiv korisnicima hrvatskih narodnih knjižnica. Procijenjeno je da su predmetnice preuzete iz kataloga Kongresne knjižnice primjerene za predmetno opisivanje stripova, te da ih korisnici razumiju i smatraju pogodnima za predmetno pretraživanje. Zaključeno je da bi LCSH bio dobra polazna točka u usustavljanju predmetne obrade stripova, te da bi se njegovom prilagodbom hrvatskim

knjižnicama, u kombinaciji s sustavom korisničkih prijedloga i korisničkih oznaka, stvorio funkcionalan okvir za predmetnu obradu stripova.

Temeljan problem pri obradi stripa jest njegova općenita nedefiniranost. Na strip se, u različitim krugovima, gleda na različite načine: strip kao žanr, strip kao vrsta građe, strip kao književno djelo ili strip kao umjetničko djelo. Svaki stručnjak i teoretičar ima svoje mišljenje. Utjecaj tih nedoumica na knjižnice je velik jer ni sami knjižničari nisu sigurni kako obrađivati stripove. Predmetna obrada je time dodatno izazvana jer se, prema hrvatskoj knjižničarskoj tradiciji, književna djela u katalogu ne predmete, a konsenzus oko toga je li strip ili nije književno djelo i dalje ne postoji. Ovaj problem naglašen je i rezultatima dobivenim intervjuom s knjižničarima: predmetna obrada stripova provodi se u dijelu knjižnica (iako je u većini njih prilično manjkava i općenito nerazvijena), dok se u ostatku knjižnica strip smatra književnim dijelom i stoga se predmetno ne obrađuje. To ukazuje da je obrada stripova na nacionalnoj razini neusustavljena te da bi se trebalo uložiti dodatne napore u razvoj funkcionalnog okvira pravila za predmetnu obradu stripova u hrvatskim knjižnicama. Dodatno, trebalo bi promisliti o trenutnom pristupu sadržajnoj obradi građe u knjižnicama te uzeti u obzir promjenu i nadogradnju tradicionalnih knjižničarskih praksi.

Na kraju ovog rada, zaključeno je kako je postignuta njegova svrha, a to je pokazati da je potrebno unaprijediti sadržajni pristup stripu u hrvatskim narodnim knjižnicama. Istraživanja o sadržajnoj i predmetnoj obradi u Hrvatskoj nema mnogo, a o obradi stripa ih nema uopće, stoga je predmetna obrada još daleko od standardizacije, no postoje svijetli primjeri da se stanje poboljšava. Iako ostaje još mnogo prostora za ideje i prijedloge za razvoj, vidljivo je da se u istraživanjima polako, ali sigurno, kreće u pravom smjeru.

8. Popis literature

1. Booker, M. Keith. Encyclopedia of comic books and graphic novels. Santa Barbara, CA and Oxford: Greenwood Press, 2010.
2. Brezak-Lugarić, Đ. Predmetna obrada tiskanih i rukopisnih muzikalija i zvučnih glazbenih snimaka u Zbirci muzikalija i zvučnih glazbenih zapisa Nacionalne i sveučilišne knjižnice. // Predmetna obradba – ishodišta i smjernice: zbirnik radova / uredile Jadranka Lasić-Lazić...[et al.] Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1998. Str. 197-199.
3. Crawford, John. The culture of evaluation in library and information services. Oxford : Chandos Publishing, 2006.
4. Culbertson, A., Jackson, P. Comics and the modern library catalog: new rules for breaking the rules. // The Serials Librarian 71, 3-4(2016), str. 162-172.
5. DeCandido, Keith R.A. picture this: graphic novels in libraries. // Library Journal 115, 5(1990), str. 50-55.
6. Encyclopedia of library and information science. 2nd ed. New York: Marcel Dekker, 2003. Vol.1, Abs-Dec.
7. Fagan, B.D.; Fagan J.C. Comic book collections for libraries. Santa Barbara ; Denver ; Oxford: Libraries Unlimited, 2011.
8. Goldsmith, Francisca. Graphic novels now: building, managing and marketing a dynamic collection. Chicago: American Library Association, 2005.
9. Goldsmith, Francisca. What's in a name: nomenclature and libraries. // Graphic novels and comics in libraries and archives: essays on readers, research, history and cataloging / edited by Robert G. Weiner. North Carolina: McFarland Publishing Company, 2010. Str. 185-191.
10. Golub, Koraljka. Predmetno pretraživanje u knjižničnim katalozima s web-sučeljem: magistarski rad. Zagreb, 2003.
11. Holston, Alicia. A librarian's guide to the history of graphic novels. // Graphic novels and comics in libraries and archives: essays on readers, research, history and cataloging/ edited by Robert G. Weiner. North Carolina: McFarland Publishing Company, 2010. Str. 9-16.
12. Hopkins, David. manga in Japanese libraries: a historical overview. // graphic novels and comics in libraries and archives: essays on readers, research, history and cataloging/

- edited by Robert G. Weiner. North Carolina: McFarland Publishing Company, 2010. Str. 17-25.
13. ISBD: Međunarodni standardni bibliografski opis: objedinjeno izdanje / Preporučila Skupina za pregled ISBD-a; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014.
 14. ISBD(CM): International Standard Bibliographic Description for Cartographic Materials / recommended by the Joint Working Group on the International Standard Bibliographic Description for Cartographic Materials set up by the IFLA Committee on Cataloguing and the IFLA Sub-section of Geography and Map Libraries. London: IFLA International Office for UBC, 1977.
 15. ISBD(ER) : Međunarodni standardni bibliografski opis elektroničke građe: prerađeno izdanje ISBD(CF)-a: Međunarodnoga standardnoga bibliografskog opisa računalnih datoteka / preporučila Radna grupa za pregled ISBD(CF)-a. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 2001.
 16. ISBD(NBM): međunarodni standardni bibliografski opis neknjižne građe / s engleskog prevela, hrvatske primjere odabrala i izradila Vedrana Juričić. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1993.
 17. ISBD(PM): međunarodni standardni bibliografski opis tiskanih muzikalija / preporučila Projektna grupa za ISBD(PM) Međunarodne udruge glazbenih knjižnica, arhiva i dokumentacijskih centara (IAML) ; odobrili stalni odbori IFLA-inih sekcija za katalogizaciju i informacijsku tehnologiju. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006.
 18. Ito, Kinko. A history of manga in the context of japanese culture and society. // *The Journal of Popular Culture* 38, 3(2005), str. 456-475.
 19. Jadrijević, R., Gavranović, D. Predmetna obrada fantastične i znanstveno fantastične književnosti: pilotno istraživanje. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 57, 1-3(2014), str. 141-160.
 20. Kolbas, Irena. Načela izrade jezika za predmetno označivanje. // *Suvremena lingvistika* 49-50, 1(2000), str. 153-167.
 21. Labio, Catherine. What's in a Name? The Academic Study of Comics and the "Graphic Novel". // *Cinema Journal* 50, 3(2011), str. 123-126.

22. Lasić-Lazić, J. Sadržajna obradba danas i pravci razvoja. // Predmetna obradba – ishodišta i smjernice: zbornik radova / uredile Jadranka Lasić-Lazić...[et al.]. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1998. Str. 23-32.
23. Lavin, Michael R. Comic books and graphic novels for libraries: what to buy. // *Serials Review* 24, Issue 2(1998), str. 31-45.
24. LCSH Introduction. URL:
<https://www.loc.gov/aba/publications/FreeLCSH/LCSH40%20Main%20intro.pdf>
(2018-09-07)
25. Lu, C.; Park, J.; Hu, X. User tags versus expert-assigned subject terms: A comparison of LibraryThing tags and Library of Congress Subject Headings. // *Journal of Information Science* 36, 6(2010), str. 763-779.
26. Mejovšek, Milko. Metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima. 2. dopunjeno izd. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2013.
27. Meskin, Aaron. Comics as literature? // *British Journal of Aesthetics* 49, 3(2009), str. 219-239.
28. Mihalić, T.; Keča, M. Sadržajna obrada glazbe: stanje i mogućnosti. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 57, 1/3(2014), str. 283-298.
29. Mikačić, Mira. Teorijske osnove sustava za predmetno označivanje. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1996.
30. Miletić Drder, M. et al. Geografska imena: upute za izradu i klasificiranje predmetnih preglednih zapisa u formatu MARC. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2012.
31. Miletić Drder, M., Gošljević, N. Sadržajna obrada kartografske građe u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 57, 1-3(2014), str. 299-317.
32. Mixer, J; Childress E. R. FAST (Faceted Application of Subject Terminology) users: summary and case studies. Dublin, Ohio: OCLC Research, 2013.
33. MLA Thesaurus. URL: <https://www.mla.org/Publications/MLA-International-Bibliography/About-the-MLA-International-Bibliography/MLA-Thesaurus> (2018-09-27)
34. Munitić, Ranko. Strip, deveta umjetnost. Zagreb: Udruga za popularizaciju hrvatskog stripa ART 9, 2010.

35. Principles underlying subject heading languages / edited by Maria Ines Lopes and Julianne Beall. München: K. G. Saur, 1999.
36. Rolla, P. J. User tags versus subject headings: can user-supplied data improve subject access to library collections? // *Library Resources and Technical Services* 53, 3(2009), str. 174-184.
37. Saarti, Jarmo. Consistency of subject indexing of novels by public library professionals and patrons. // *Journal of Documentation* 58, 1(2002), str. 49-65.
38. Sekne, Melanija. Predmetne odrednice području književnosti u Nacionalnoj i Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 57, 1/3(2014), str. 391-414.
39. Špiranec, S.; Livaja, B. Korisničke oznake i predmetne odrednice: istraživanje funkcionalnosti kao prilog unapređenju predmetnoga pristupa. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 57, 1-3(2014), str. 51-68.
40. Špiranec, Sonja. Subjektivna paradigma sadržajnog označivanja. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 57, 1/3(2014), str. 1-14.
41. Štrbac, Dušanka; Vujić, Mirjana. Pravilnik za predmetni katalog. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, 2004.
42. Tadić, Katica. Rad u knjižnici. Opatija: Naklada Benja, 1994. URL: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/pog2.htm#5>
43. Tarulli, Laurel. Cataloging and problems with dewey: creativity, collaboration and compromise. // *Graphic novels and comics in libraries and archives: essays on readers, research, history and cataloging* / edited by Robert G. Weiner. North Carolina: McFarland Publishing Company, 2010. Str. 213-221.
44. Tolle, J. E., Hah, S. Online search patterns: NLM CATLINE Database. // *Journal of the American Society for Information Science* 36, 2(1985), str. 82-93.
45. Velikani Hrvatskog stripa. // Matica hrvatska. URL: <http://www.matica.hr/vijenac/436/velikani-hrvatskog-stripa-1398/> (2018-05-24)
46. Vlašić Jurić, V.; Ilić Olujić, T. Važnost odrednice za vrstu i fizičko obilježje pri sadržajnoj analizi likovnih djela: na primjeru likovne građe iz Grafičke zbirke NSK u Zagrebu. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 57, 1/3(2014), str. 377-390.
47. Wildemuth, B.M. Applications of social research methods to questions in information and library science. Wetport, CT: Libraries Unlimited, 2009.

48. Willer, M.; Milinović, M. Prema trećoj generaciji knjižnično-informacijskih sustava: hibridna knjižnica za hibridne usluge. // 8. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture: zbornik radova / uredila Tinka Katić. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2005. Str. 36-67.
49. Yu, H., Young, M. The impact of web search engines on subject searching in OPAC. // *Information Technology & Libraries* 23, 4(2004), str. 168-180.

Subject cataloging and access to comic books

Summary:

Comic books are works with a rich cultural concept and a unique way of addressing a wide range of topics. Due to the specificity of the medium, they are appealing to people of all ages. Each public library contains a collection of comic books, some of which count only a few dozen titles, up to those consisting of thousands of units and are highlighted by their size and quality. However, there are various difficulties which occur during formal processing of comic books in libraries, subject analysis being one of the most problematic. Subject analysis consists of a series of steps used for describing the content of a publication, and its purpose is to enable subject access to information that is becoming increasingly needed in today's modern information age. One of those steps is subject indexing, the process of marking the content of a document with subject terms. Because of its complexity, librarians are often hesitant about it, especially when it comes to unconventional materials such as comic books. In this paper, two researches were conducted (first one among librarians and the other among users). Their aim was to analyze the present condition of subject analysis of comic books in Croatian public libraries and the user perception of subject indexing of comic books with the purpose of pointing out that the current approach to subject indexing of comic books needs to be adjusted in order to enable better subject access in library catalogs.

Keywords: comic books, subject analysis, subject cataloging, subject headings, subject terms

9. Prilozi

Prilog 1: Upitnik za knjižničare

Predmetna obrada - intervju s knjižničarima

Poštovani, pred Vama se nalazi intervju kojim se nastoji analizirati postojeće prakse sadržajne obrade stripova u hrvatskim knjižnicama. Istraživanje se provodi u svrhu izrade diplomskog rada na Odjelu za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru. Prikupljeni podaci će se koristiti isključivo u znanstvene svrhe, anonimno, stoga Vas ljubazno molimo da izdvojite 10 minuta svoga vremena za odgovore na nekoliko pitanja. Ukoliko niste suglasni da u diplomski rad uključimo i ime knjižnice koju smo uključili u istraživanje, molimo da nam to na kraju intervjua i označite kako bismo korigirali tekst. Za sva dodatna pitanja molim da me kontaktirate na josipa.ljubic13@gmail.com. Hvala Vam na vremenu i suradnji!

* Required

1. **1. U kojoj knjižnici radite? Imaju li stripovi u knjižnici posebno mjesto/policu? Koliko jedinica grade broji zbirka stripa? I kojem odjelu pripada: odjelu za odrasle, mlade, djecu?**

2. **2. Na koji se način u knjižnici u kojoj radite pristupa sadržajnoj obradbi stripova? Dodjeljujete li sadržajne oznake stripovima? Stvarate li sami predmetne oznake ili ih preuzimate? Molimo, navedite UDK, predmetnice, i druge sadržajne oznake koje koristite pri sadržajnoj obradi stripa. Ukoliko je moguće, navedite neki tipičan/konkretan primjer za strip koji imate u knjižničnom fondu.**

3. **3. Koja pomagala koristite pri sadržajnoj obradbi općenito, te pri sadržajnoj obradi stripa (kataloge drugih knjižnica, interni popis predmetnica, tezaurus, vodiče o sadržaju stripova, specijalizirane mrežne stranice/portale o stripovima...)? Molimo, navedite i pojasnite.**

4. 4. Što bi, po Vašem mišljenju, olakšalo sadržajnu obradu stripa? Smatrate li da postoji pomagalo koje bi Vam bilo od koristi, ali Vam trenutno nije na raspolaganju?

5. 5. Dobivate li povratne informacije od korisnika vezane uz sadržajni/predmetni pristup stripovima? Imate li saznanja koriste li se korisnici online katalogom pri odabiru i pronalasku željenog naslova? Ako da, navedite nam kakva su njihova iskustva s uporabom predmetnica pri pretraživanju.

6. 6. Smatrate li da je potrebno nešto mijenjati pri trenutnoj sadržajnoj obradbi stripova?

7. 7. Dopuštate li da diplomski rad navede ime knjižnice koja je sudjelovala u istraživanju? *

Mark only one oval.

- DA
 NE

Prilog 2: Odgovori knjižničara na postavljeni upitnik

Odgovor 1 (Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek)

1. Imaju li stripovi u knjižnici u kojoj radite posebno mjesto/policu? Koliko jedinica građe broji zbirka stripa? I kojem odjelu pripada: odjelu za odrasle, mlade, djecu?

Narodna / Znanstvena knjižnica ; Stripovi su smješteni na posebnoj, izdvojenoj polici ; Posjedujemo 2325 jedinica građe ; Ovisno o sadržaju, stripovi se nalaze na svim odjelima

2. Na koji se način u knjižnici u kojoj radite pristupa sadržajnoj obradbi stripova? Dodjeljujete li sadržajne oznake stripovima? Stvarate li sami predmetne oznake ili ih preuzimate? Molimo, navedite UDK, predmetnice, i druge sadržajne oznake koje koristite pri sadržajnoj obradi stripa. Ukoliko je moguće, navedite neki tipičan/konkretan primjer za strip koji imate u knjižničnom fondu.

Iako stripove ne bi trebalo predmetno označivati, predmetno ih označujemo s generičkom imenicom. Stripovima dodjeljujemo 2 UDK oznake: 74 i 76. IDSL u SKOBŽ: 131121082.

3. Koja pomagala koristite pri sadržajnoj obradbi općenito, te pri sadržajnoj obradi stripa (kataloge drugih knjižnica, interni popis predmetnica, tezaurus, vodiče o sadržaju stripova, specijalizirane mrežne stranice/portale o stripovima...)? Molimo, navedite i pojasnite.

Za građu koja po pravilima struke podliježe sadržajnoj i predmetnoj obradi koristimo propisane pravilnike i priručnike (struka). Kako je već ranije navedeno, koristimo za stripove generički pojam tako da se ne koriste nikakvi interni dokumenti.

4. Što bi, po Vašem mišljenju, olakšalo sadržajnu obradu stripa? Smatrate li da postoji pomagalo koje bi Vam bilo od koristi, ali Vam trenutno nije na raspolaganju?

S obzirom na sadržaj i vrstu publikacije stripove ne bi trebali predmetno označivati. Zbog narodne djelatnosti i raznolikih zahtjeva korisnika ipak ih predmetimo, samo generički. Pomagalo u tom slučaju nije potrebno.

5. Dobivate li povratne informacije od korisnika vezane uz sadržajni/predmetni pristup stripovima? Imate li saznanja koriste li se korisnici online katalogom pri odabiru i pronalasku željenog naslova? Ako da, navedite nam kakva su njihova iskustva s uporabom predmetnica pri pretraživanju.

Nisam u doticaju s korisnicima, radim u zatvorenoj službi te nisam dobila nikakve povratne informacije. To se može interpretirati dvojako: 1. s obzirom na posebnu vrstu građe stripove nije potrebno predmetno označivati ; 2. specifična vrsta korisnika, točno znaju koji ih naslovi zanimaju

6. Smatrate li da je potrebno nešto mijenjati pri trenutnoj sadržajnoj obradbi stripova?

Kako stripovi po pravilima knjižničarske struke ne podliježu predmetnom označivanju, trebalo bi samo u napomeni (u CROLIST-u tag 302)navesti oznaku građe, a ne predmetno označivati. Zbog naslijeđene dugogodišnje prakse u našoj se knjižnici ipak predmetno označuju.

7. Dopuštate li da diplomski rad navede ime knjižnice koja je sudjelovala u istraživanju? DA

Odgovor 2 (Gradska knjižnica Marka Marulića Split)

1. Imaju li stripovi u knjižnici u kojoj radite posebno mjesto/policu? Koliko jedinica građe broji zbirka stripa? I kojem odjelu pripada: odjelu za odrasle, mlade, djecu?

Gradska knjižnica Marka Marulića Split. U Središnjoj knjižnici stripovi se nalaze na Odjelu multimedije i tu su izdvojeni stripovi za djecu od stripova za odrasle. Knjižnica ima još 7 "podružnica" u Splitu, te knjižnice u Podstrani i Grohotama (otok Šolta). Većina tih knjižnica ima posebnu policu na kojoj su izdvojeni stripovi na odjelu za djecu, a na odjelima za odrasle nisu izdvojeni, nego složeni po UDK. Središnji odjel broji 2920 jedinica građe, a ostale knjižnice 2097 jedinica, dakle sve Knjižnice u mreži zajedno broje 5017 stripova.

2. Na koji se način u knjižnici u kojoj radite pristupa sadržajnoj obradbi stripova? Dodjeljujete li sadržajne oznake stripovima? Stvarate li sami predmetne oznake ili ih preuzimate? Molimo, navedite UDK, predmetnice, i druge sadržajne oznake koje koristite pri sadržajnoj obradi stripa. Ukoliko je moguće, navedite neki tipičan/konkretan primjer za strip koji imate u knjižničnom fondu.

Budući da je obrada građe u našoj Knjižnici centralizirana, radi je samo jedna osoba, i to za sve vrste građe koja dolazi u Knjižnicu, većinom preuzimamo zapise. Ako kataložni zapis već ne postoji, napravimo ga i klasificiramo strip. Za dodatnu sadržajnu obradu nemamo vremena. Od UDK oznaka koristimo 769.9.

3. Koja pomagala koristite pri sadržajnoj obradbi općenito, te pri sadržajnoj obradi stripa (kataloge drugih knjižnica, interni popis predmetnica, tezaurus, vodiče o sadržaju stripova, specijalizirane mrežne stranice/portale o stripovima...)? Molimo, navedite i pojasnite.

Sadržajnu obradu građe, zbog nedostatka vremena i zaposlenika, radimo samo za građu zavičajne zbirke. Pri tome koristimo interni popis predmetnica, kataloge drugih knjižnica.

4. Što bi, po Vašem mišljenju, olakšalo sadržajnu obradu stripa? Smatrate li da postoji pomagalo koje bi Vam bilo od koristi, ali Vam trenutno nije na raspolaganju?

(Nije odgovoreno).

5. Dobivate li povratne informacije od korisnika vezane uz sadržajni/predmetni pristup stripovima? Imate li saznanja koriste li se korisnici online katalogom pri odabiru i pronalasku željenog naslova? Ako da, navedite nam kakva su njihova iskustva s uporabom predmetnica pri pretraživanju.

Oni korisnici koji stripove traže online, uglavnom pretražuju po naslovu ili po autorima.

6. Smatrate li da je potrebno nešto mijenjati pri trenutnoj sadržajnoj obradbi stripova?

(Nije odgovoreno).

7. Dopuštate li da diplomski rad navede ime knjižnice koja je sudjelovala u istraživanju? DA

Odgovor 3 (Gradska knjižnica Zadar)

1. Imaju li stripovi u knjižnici u kojoj radite posebno mjesto/policu? Koliko jedinica građe broji zbirka stripa? I kojem odjelu pripada: odjelu za odrasle, mlade, djecu?

Gradska knjižnica Zadar. Stripovi su na zasebnim policama na odjelu za odrasle (3957 jedinica), na dječjem odjelu (1717 jedinica) te u područnim knjižnicama i stacionarima (1204 jedinice).

2. Na koji se način u knjižnici u kojoj radite pristupa sadržajnoj obradbi stripova? Dodjeljujete li sadržajne oznake stripovima? Stvarate li sami predmetne oznake ili ih preuzimate? Molimo,

navedite UDK, predmetnice, i druge sadržajne oznake koje koristite pri sadržajnoj obradi stripa. Ukoliko je moguće, navedite neki tipičan/konkretan primjer za strip koji imate u knjižničnom fondu.

Kada GKZD obrađuje strip koristi se glavni broj za strip 741.5 i kod stripova za djecu pomoćni broj knjige za djecu (02.053.2). Kod preuzetih zapisa iz skupnog kataloga ponekad se, ovisno o knjižnici, nađu i pomoćne oznake za mjesto (za hrvatski strip (497.5)), vrijeme nastanka stripa (npr. "19") i knjige za djecu (02.053.2). GKZD ne izrađuje predmetne odrednice za strip, ali ih ima u ponekim preuzetim zapisima u vidu strukturirane predmetne odrednice: Strip.

3. Koja pomagala koristite pri sadržajnoj obradbi općenito, te pri sadržajnoj obradi stripa (kataloge drugih knjižnica, interni popis predmetnica, tezaurus, vodiče o sadržaju stripova, specijalizirane mrežne stranice/portale o stripovima...)? Molimo, navedite i pojasnite.

Pri sadržajnoj obradi općenito koriste se: priručnik "UDK : skraćeno izdanje" iz 2013., interni katalog, katalogi domaćih i stranih knjižnica, a pri obradi stripova i web stranice o stripovima po potrebi.

4. Što bi, po Vašem mišljenju, olakšalo sadržajnu obradu stripa? Smatrate li da postoji pomagalo koje bi Vam bilo od koristi, ali Vam trenutno nije na raspolaganju?

Sadržajna obrada stripa nije zahtjevna što se tiče dodjeljivanja UDK oznake i može ostati u istim okvirima te nije potrebno novo posebno pomagalo, a u vezi predmetne oznake trebalo bi se nakon provedenih istraživanja, uključujući i korisnička očekivanja i eventualnog drugačijeg pristupa opredmećivanju, razmisliti i o nekom pomaganju.

5. Dobivate li povratne informacije od korisnika vezane uz sadržajni/predmetni pristup stripovima? Imate li saznanja koriste li se korisnici online katalogom pri odabiru i pronalasku željenog naslova? Ako da, navedite nam kakva su njihova iskustva s uporabom predmetnica pri pretraživanju.

Najčešći upiti korisnika informatoru odnose se na autora/crtača stripa, seriju i likove/junake, a pitanja o sadržaju stripa, temi i sl. gotovo da i nema. Saznanja o korištenju kataloga nemamo, ali je uočljivo da korisnici stripova preferiraju vizualni i taktilni kontakt sa stripom te da često borave među policama sa stripovima u razgledavanju i prelistavanju.

6. Smatrate li da je potrebno nešto mijenjati pri trenutnoj sadržajnoj obradbi stripova?

Osnovni UDK broj pokriva sadržajnu obradu stripa, a od predmetnih odrednica mogla bi se dodati ona za junaka, ukoliko se radi o liku koji je poznat i prisutan u serijama, a korisnici ga traže.

7. Dopuštate li da diplomski rad navede ime knjižnice koja je sudjelovala u istraživanju? DA

Odgovor 4 (Knjižnica Božidara Adžije iz mreže KGZ-a)

1. Imaju li stripovi u knjižnici u kojoj radite posebno mjesto/policu? Koliko jedinica građe broji zbirka stripa? I kojem odjelu pripada: odjelu za odrasle, mlade, djecu?

Knjižnica Božidara Adžije, KGZ, narodna knjižnica, stripovi se nalaze na zasebnim policama, zbirka broji oko 230 naslova, pripadaju odjelu za odrasle, u našoj knjižnici nemamo odjel za djecu. U čitavoj mreži KGZ-a ima otprilike 3250 naslova stripova.

2. Na koji se način u knjižnici u kojoj radite pristupa sadržajnoj obradbi stripova? Dodjeljujete li sadržajne oznake stripovima? Stvarate li sami predmetne oznake ili ih preuzimate? Molimo, navedite UDK, predmetnice, i druge sadržajne oznake koje koristite pri sadržajnoj obradi stripa.

Ukoliko je moguće, navedite neki tipičan/konkretan primjer za strip koji imate u knjižničnom fondu.

Stripovi obavezno dobivaju klasifikacijske oznake. Predmetne oznake koje su u manjem broju stripova prisutne stvaramo sami. Predmetno označujemo (kontroliranim predmetnim odrednicama) isključivo stripove nefikcijskog sadržaja, edukativne, biografske, popularno-znanstvene. Od sadržajnog označivanja prisutne su još kratke anotacije i slobodno formirane predmetne oznake.

Primjeri za kontrolirani sustav predmetnih odrednica:

Trinity : a graphic history on the first atomic bombs / Jonathan Fetter-Vorm , New York, 2013.

predmet: atomska bomba - povijest - stripovi

UDK:741.5=111 Karikatura. Strip. Satirički i šaljivi crteži. Djela na engleskom jeziku

Introducing Foucault / Chris Horrocks and Zoran Jevtic ; edited by Richard Appignanesi. Cambridge ; New York, 2000.

predmet: Foucault, Michel, 1926-1989 - život i djelo - stripovi

UDK: 1 FOUCAULT Pojedini filozofi - Foucault

Primjeri za nekontrolirane, tzv. slobodno formirane predmetne odrednice:

Daleko susjedstvo / [tekst i crtež] Jiro Taniguchi ; grafički adaptirao Frederic Boilet. Zagreb, 2012.

slobodno formirane predmetnice (unešene pod rubrikom Oznake I Tagovi): japan - mjesto radnje

putovanje kroz vrijeme - književna tema

strip

strip (drama)

osobna prošlost - književna tema

crtani roman

Perzepolis : priča o jednom djetinjstvu / Marjane Satrapi. Zagreb, 2012.

slobodno formirane predmetnice (Tagovi): beč - mjesto radnje

iran - mjesto radnje

odrastanje - književna tema

strip

strip (drama)

egzil - književna tema

ekranizirano djelo

teheran - mjesto radnje

islamska revolucija - književna tema

crtani roman

Svaki od ovih romana ima i anotacije - vidjeti, npr. za Perzepolis: <http://bit.ly/2DclEhn>

3. Koja pomagala koristite pri sadržajnoj obradbi općenito, te pri sadržajnoj obradi stripa (kataloge drugih knjižnica, interni popis predmetnica, tezaurus, vodiče o sadržaju stripova, specijalizirane mrežne stranice/portale o stripovima...)? Molimo, navedite i pojasnite.

U predmetnoj obradi služimo se Pravilnikom za predmetni katalog, autorica D. Štrbac i M. Vujić, priručnicima za UNIMARC, te brojnim drugim leksikonima i priručnicima ovisno o području kojem termin kojeg normiramo pripada. Pored toga često pregledavamo i kataloge knjižnica u zemlji i svijetu - npr. NSK, Library of Congress, Bibliotheque nationale de France, World cat itd. Klasifikacijski sustav se temelji na UDK tablicama. Što se konkretno stripova tiče, kao što je navedeno, ne predmetimo kontroliranim predmetnim odrednicama fikcijska djela općenito pa tako niti stripove fikcijskog sadržaja - tako je i propisano spomenutim Pravilnikom. Stripove koji nisu fikcijski, predmetno označujemo kao i svako drugo nefikcijsko djelo, pronalazimo osnovne teme, ali ovdje dodajemo na tu predmetnu odrednicu i dodatnu predmetnu oznaku za oblik "stripovi". Što se tiče slobodno formiranih odrednica, kolega koji se time bavi služi se ponajviše odrednicama koje pronalazi na World cat-u ili New York Public Library.

4. Što bi, po Vašem mišljenju, olakšalo sadržajnu obradu stripa? Smatrate li da postoji pomagalo koje bi Vam bilo od koristi, ali Vam trenutno nije na raspolaganju?

Svakako, ako bi se krenulo sadržajno označivati fikcijska djela (stripova ili bilo koja druga fikcijska djela) kontroliranim predmetnim jezikom prvi bi korak trebao biti definiranje pravila po kojima bi se radilo. Kao model, za stvaranje tih pravila tu bi dobro mogao poslužiti npr. dokument Guidelines on subject Access to individual Works of fiction, drama, etc; pored toga i jasno razrađena pravila Library of Congress vezana uz stripove i fikciju. Osim toga valjalo bi, ako bi se uz to stripovi i žanrovski označivali imati tezaurus žanrova na hrvatskom jeziku, čega za sada nema.

5. Dobivate li povratne informacije od korisnika vezane uz sadržajni/predmetni pristup stripovima? Imate li saznanja koriste li se korisnici online katalogom pri odabiru i pronalasku željenog naslova? Ako da, navedite nam kakva su njihova iskustva s uporabom predmetnica pri pretraživanju.

Nemam takvih saznanja.

6. Smatrate li da je potrebno nešto mijenjati pri trenutnoj sadržajnoj obradbi stripova?

Bilo bi dobro, kada bi se za to osigurali uvjeti (ljudstvo, edukacija, informatička podrška, radno vrijeme) predmetno (kontroliranim sustavom) obrađivati fikcijska djela bilo koje vrste, pa tako i stripove.

7. Dopuštate li da diplomski rad navede ime knjižnice koja je sudjelovala u istraživanju? DA

Odgovor 5 (Gradska knjižnica Rijeka)

1. Imaju li stripovi u knjižnici u kojoj radite posebno mjesto/policu? Koliko jedinica građe broji zbirka stripa? I kojem odjelu pripada: odjelu za odrasle, mlade, djecu?

Gradska knjižnica Rijeka. Stripovi su smješteni u zasebnu signaturnu skupinu (ne zasebnu zbirku). Imamo skupinu stripova u Središnjem odjelu za odrasle, broji 1952 sv., signirano s UDK brojem 769.9 u 1. polju (stara UDK oznaka za stripove). Također imamo stripove u Dječjem odjelu Stribhor, 1213 sv., signirano s d:769.9 u prvom polju te u svim ograncima. Ukupno sv. u fondu za odrasle: 1952; ukupno svezaka u dječjim fondovima: 2916.

2. Na koji se način u knjižnici u kojoj radite pristupa sadržajnoj obradbi stripova? Dodjeljujete li sadržajne oznake stripovima? Stvarate li sami predmetne oznake ili ih preuzimate? Molimo, navedite UDK, predmetnice, i druge sadržajne oznake koje koristite pri sadržajnoj obradi stripa.

Ukoliko je moguće, navedite neki tipičan/konkretan primjer za strip koji imate u knjižničnom fondu.

Sadržajna obrada koja se radi u našoj Knjižnici je samo UDK klasifikacija. Svakom stripu se dodjeljuje UDK klas. oznaka (741.5), a signaturna kako je gore navedeno zbog povijesti fonda.

Koliko je meni poznato stripovi se predmetno ne obrađuju. Selektivno se prate anotacijom. Također, stripovi su sadržajno pokriveni ključnim riječima. Sve to (anotacije i ključne riječi) dodjeljuju se u drugim knjižnicama sustava ZaKi, a mi to preuzimamo.

Na pr. strip: "*Indijansko ljeto*". Klasificiran je UDK oznakom 741.5, popraćen anotacijom te ključnim riječima:

indijanci - književna tema

strip

strip (drama)

strip (erotika)

strip (povijesni)

kolonija plymouth - književna tema

doseljenici u sjevernu ameriku (englezi) - književna tema

3. Koja pomagala koristite pri sadržajnoj obradbi općenito, te pri sadržajnoj obradi stripa (kataloge drugih knjižnica, interni popis predmetnica, tezaurus, vodiče o sadržaju stripova, specijalizirane mrežne stranice/portale o stripovima...)? Molimo, navedite i pojasnite.

UDK tablice

druge knjižnice iz mreže ZaKi

NSK

4. Što bi, po Vašem mišljenju, olakšalo sadržajnu obradu stripa? Smatrate li da postoji pomagalo koje bi Vam bilo od koristi, ali Vam trenutno nije na raspolaganju?

Kadar. Stručni djelatnik za sadržajnu obradu.

5. Dobivate li povratne informacije od korisnika vezane uz sadržajni/predmetni pristup stripovima? Imate li saznanja koriste li se korisnici online katalogom pri odabiru i pronalasku željenog naslova? Ako da, navedite nam kakva su njihova iskustva s uporabom predmetnica pri pretraživanju.

Prema našim iskustvima, korisnici najlješeće pretražuju policu u otvorenom pristupu. S izborom su izuzetno zadovoljni. Kolegice misle da većina ne pretražuje stripove po sadržaju već unutar serijala.

6. Smatrate li da je potrebno nešto mijenjati pri trenutnoj sadržajnoj obradbi stripova?

Nemamo takvih razmišljanja.

7. Dopuštate li da diplomski rad navede ime knjižnice koja je sudjelovala u istraživanju? DA

Prilog 3: Anketni upitnik

Predmetna obrada stripova u knjižnicama

Poštovani, pred Vama se nalazi anketa koja ispituje načine opisivanja i pretraživanja stripova u mrežnim katalozima knjižnica. Molimo Vas da izdvojite 15-tak minuta svog vremena i pomognete mi u istraživanju koje provodim u svrhu izrade diplomskog rada na Odjelu za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru. Sudjelovanje je dobrovoljno i anonimno, a prikupljeni podaci će se koristiti isključivo u znanstvene svrhe. Anketa se sastoji od dva dijela: pitanja i procjene ponuđenih pojmova. Ne postoje točni i netočni odgovori te Vas stoga molimo da odgovorite iskreno.

Vaša eventualna pitanja možete poslati na sljedeću e-mail adresu:
josipa.ljubic13@gmail.com

Hvala Vam na suradnji!

* Required

1. 1. Dob *

2. 2. Spol *

Mark only one oval.

- M
 Ž

3. 3. Najviši stupanj završenog obrazovanja: *

Mark only one oval.

- osnovna škola
 strukovna trogodišnja škola
 gimnazija ili druga četverogodišnja škola
 preddiplomska razina (viša stručna sprema ili prvostupništvo)
 diplomatska razina (visoka stručna sprema ili magistar struke)
 magisterij znanosti
 doktorat znanosti

4. 4. Čitate li stripove?

(Ako je Vaš odgovor 'NE', molimo Vas da svejedno nastavite s rješavanjem ankete. Odaberite odgovor 'NE' kako biste preskočili sljedeća pitanja i došli na drugi dio ankete (Procjena ponuđenih pojmova). Posebno Vam zahvaljujemo što ćete izdvojiti vrijeme i trud na ispunjavanje!)

Mark only one oval.

- DA
 NE *After the last question in this section, skip to question 14.*

5. 5. Procijenite svoje poznavanje stripova.

Mark only one oval per row.

	Loše	Zadovoljavajuće	Dobro	Vrlo dobro	Izvršno
Ocjena	☐	☐	☐	☐	☐

6. 6. Označite koliko često na navedene načine dolazite do stripova.

Mark only one oval per row.

	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Uvijek
Kupnjom u fizičkom obliku	☐	☐	☐	☐	☐
Kupnjom u digitalnom obliku	☐	☐	☐	☐	☐
Posuđujem od prijatelja	☐	☐	☐	☐	☐
Posuđujem u knjižnici	☐	☐	☐	☐	☐

Pretraživanje kataloga

Ako stripove posuđujete u knjižnici, molimo da odgovorite na sljedeća pitanja.

Ako stripove ne posuđujete u knjižnici, označite odgovor 'Ne posuđujem u knjižnici' kako biste preskočili pitanja koja se ne odnose na Vas i pristupili drugom dijelu ankete (Procjena ponuđenih pojmova).

7. 7. Na koji način najčešće tražite stripove u knjižnici? *

Mark only one oval.

- Pitam knjižničara
- Sam/a tražim na policama
- Prvo potražim u mrežnom katalogu knjižnice
- Ne posuđujem u knjižnici *Skip to question 14.*

Pretraživanje kataloga

8. 8. Ako ne koristite mrežni katalog knjižnice da biste došli do stripova, molimo Vas da odgovorite zašto (označite sve što se odnosi na Vas). *

Check all that apply.

- Nisam znao/znala da se stripovi mogu naći u katalogu
- Ne znam koristiti katalog
- Jednostavnije mi je pitati knjižničara
- Više volim sam/a tražiti na policama
- Other: _____

9. 9. Ako pretražujete katalog u potrazi za stripovima, koliko često to činite?

Mark only one oval per row.

	Rijetko	Ponekad	Često	Uvijek
Učestalost	☐	☐	☐	☐

10. **10. Ako pretražujete katalog prema sljedećim kriterijima, molimo, označite koliko često pretražujete po pojedinom kriteriju.**

Mark only one oval per row.

	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Uvijek
Autor	☐	☐	☐	☐	☐
Naslov	☐	☐	☐	☐	☐
Ključne riječi	☐	☐	☐	☐	☐
Predmet	☐	☐	☐	☐	☐

11. **11. Smatrate li da bi Vam u pronalaženju novih materijala za čitanje uz pomoć kataloga pomogli pojmovi/ključne riječi/oznake koji bi ukratko opisivali o čemu pojedini strip govori?**

Mark only one oval.

- DA
 NE

12. **12. Smatrate li važnim da svaki strip u knjižničnom katalogu ima predmetne/sadržajne oznake?**

Mark only one oval.

- DA
 NE

13. **13. Molimo Vas da označite koliko bi Vam bilo važno da svaki strip ima pojedine vrste oznaka:**

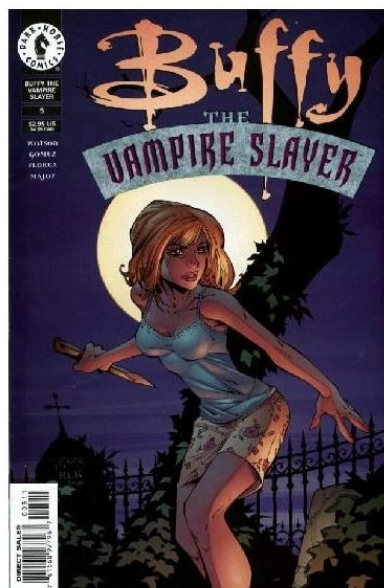
Mark only one oval per row.

	Potpuno nevažno	Djelomično nevažno	Ni važno ni nevažno	Djelomično važno	Izrazito važno
Tematske/sadržajne oznake (npr. osveta, vampiri itd.)	☐	☐	☐	☐	☐
Žanrovske oznake (npr. kriminalistički, vestern)	☐	☐	☐	☐	☐
Oznake likova (npr. Iron Man, Green Arrow itd.)	☐	☐	☐	☐	☐
Geografske oznake (npr. Poljska, New York, Amerika)	☐	☐	☐	☐	☐

Procjena ponuđenih pojmova

Molimo Vas da pogledate sljedeće naslovnice i naslove stripova te odgovorite na pitanja ispod svakog primjera. Kod pitanja o procjeni primjerenosti ponuđenih pojmova, nije važno ako niste čitali određene stripove; procijenite pojmove prema osobnom mišljenju na temelju ponuđene naslovnice ili Vašeg znanja o njima.

1. Buffy the vampire slayer. Milwaukee: Dark Horse Comics, 1998-2003.

14. Koliko Vam je poznat ovaj strip/serijal?

(Odgovor 'Pročitao/la sam ga' se odnosi i na pojedinačne nastavke, ne nužno cijeli serijal!)

Mark only one oval.

- Potpuno nepoznat
- Poznat mi je, ali nisam ga čitao/la
- Pročitao/la sam ga

15. Procijenite primjerenost ponuđenih pojmova.

Mark only one oval per row.

	Neprimjeren	Uglavnom primjeren	Primjeren
Buffy ubojica vampira (fiktivni lik) - strip	☐	☐	☐
Vampiri - strip	☐	☐	☐

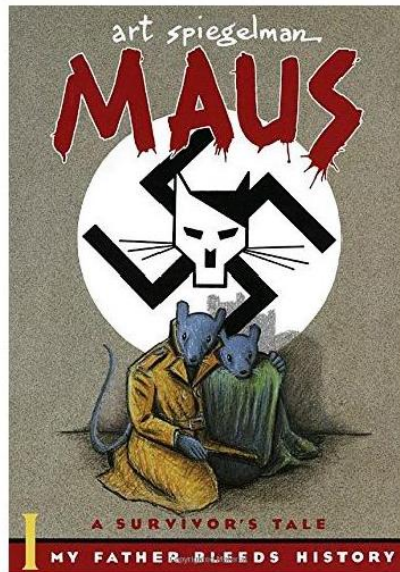
16. Biste li pri pretraživanju kataloga koristili navedene pojmove?

Mark only one oval.

- DA
- NE
- Djelomično

17. Ukoliko smatrate da postoji još neki pojam koji opisuje djelo i koji bi pomogao pri pretraživanju kataloga, a nije naveden, upišite ga.

2. Maus: Preživjeli priča, Iz mog oca krvari povijest / Spiegelman, Art. Zagreb: Fibra, 2009.

18. Koliko Vam je poznat ovaj strip/serijal?

Mark only one oval.

- Potpuno nepoznat
- Poznat mi je, ali nisam ga čitao/la
- Pročitao/la sam ga

19. Procijenite primjerenost ponuđenih pojmova.

Mark only one oval per row.

	Neprimjeren	Uglavnom primjeren	Primjeren
Spiegelman, Art - strip	☐	☐	☐
Holokaust (1939 - 1945) - strip	☐	☐	☐
Holokaust - biografija - strip	☐	☐	☐
Židovi - Poljska - strip	☐	☐	☐

20. Biste li pri pretraživanju kataloga koristili navedene pojmove?

Mark only one oval.

- DA
- NE
- Djelomično

21. Ukoliko smatrate da postoji još neki pojam koji opisuje djelo i koji bi pomogao pri pretraživanju kataloga, a nije naveden, upišite ga.

3. Justice League adventures. New York: DC Comics, 2001-2004.

22. Koliko Vam je poznat ovaj strip/serijal?

(Odgovor 'Pročitao/la sam ga' se odnosi i na pojedinačne nastavke, ne nužno cijeli serijal!)
 Mark only one oval.

- Potpuno nepoznat
- Poznat mi je, ali nisam ga čitao/la
- Pročitao/la sam ga

23. Procijenite primjerenost ponuđenih pojmova.

Mark only one oval per row.

	Neprimjeren	Uglavnom primjeren	Primjeren
Justice League of America (fiktivni lik) - strip	☐	☐	☐
Superheroji - strip	☐	☐	☐
Znanstvena fantastika - strip	☐	☐	☐
SAD - New York	☐	☐	☐

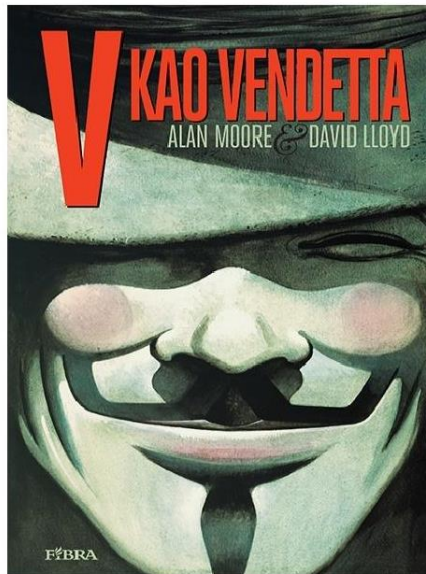
24. Biste li pri pretraživanju kataloga koristili navedene pojmove?

Mark only one oval.

- DA
- NE
- Djelomično

25. Ukoliko smatrate da postoji još neki pojam koji opisuje djelo i koji bi pomogao pri pretraživanju kataloga, a nije naveden, upišite ga.

**4. V kao Vendetta / Lloyd, David & Alan, Moore.
Zagreb: Fibra, 2014.**

26. Koliko Vam je poznat ovaj strip/serijal?

Mark only one oval.

- Potpuno nepoznat
 Poznat mi je, ali nisam ga čitao/la
 Pročitao/la sam ga

27. Procijenite primjerenost ponuđenih pojmova.

Mark only one oval per row.

	Neprijmjeran	Uglavnom primjeren	Primjeren
Totalitarizam - strip	☐	☐	☐
Velika Britanija - Politika i vlada - strip	☐	☐	☐
Distopija - strip	☐	☐	☐

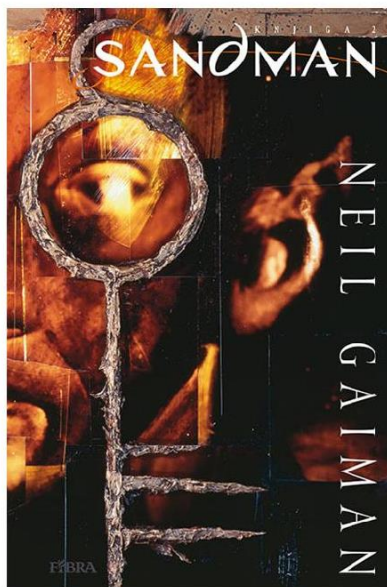
28. Biste li pri pretraživanju kataloga koristili navedene pojmove?

Mark only one oval.

- DA
 NE
 Djelomično

29. Ukoliko smatrate da postoji još neki pojam koji opisuje djelo i koji bi pomogao pri pretraživanju kataloga, a nije naveden, upišite ga.

**5. The Sandman: The Kindly Ones / Gaiman, Neil.
New York: DC Comics, 1996.**

30. Koliko Vam je poznat ovaj strip/serijal?

(Odgovor 'Pročitao/la sam ga' se odnosi i na pojedinačne nastavke, ne nužno cijeli serijal!)

Mark only one oval.

- Potpuno nepoznat
- Poznat mi je, ali nisam ga čitao/la
- Pročitao/la sam ga

31. Procijenite primjerenost ponuđenih pojmova.

Mark only one oval per row.

	Neprijmjeran	Uglavnom primjeren	Primjeren
Majka i dijete - strip	☐	☐	☐
Osveta - strip	☐	☐	☐
Fantastika - strip	☐	☐	☐
Horor - strip	☐	☐	☐

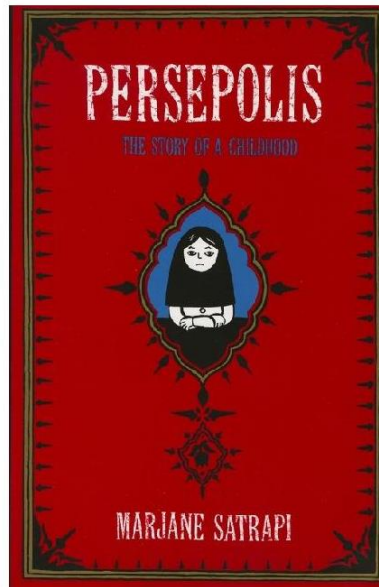
32. Biste li pri pretraživanju kataloga koristili navedene pojmove?

Mark only one oval.

- DA
- NE
- Djelomično

33. Ukoliko smatrate da postoji još neki pojam koji opisuje djelo i koji bi pomogao pri pretraživanju kataloga, a nije naveden, upišite ga.

6. Persepolis: the story of a childhood and the story of a return / Satrapi, Marjane. London: Vintage Books, 2008.

34. Koliko Vam je poznat ovaj strip/serijal?

Mark only one oval.

- Potpuno nepoznat
- Poznat mi je, ali nisam ga čitao/la
- Pročitao/la sam ga

35. Procijenite primjerenost ponuđenih pojmova.

Mark only one oval per row.

	Neprijmjeran	Uglavnom primjeren	Primjeren
Satrapi, Marjane, 1969. - strip	☐	☐	☐
Biografija - strip	☐	☐	☐
Iran - povijest - strip	☐	☐	☐
Iran - društveni život i običaji - 20. st. - strip	☐	☐	☐

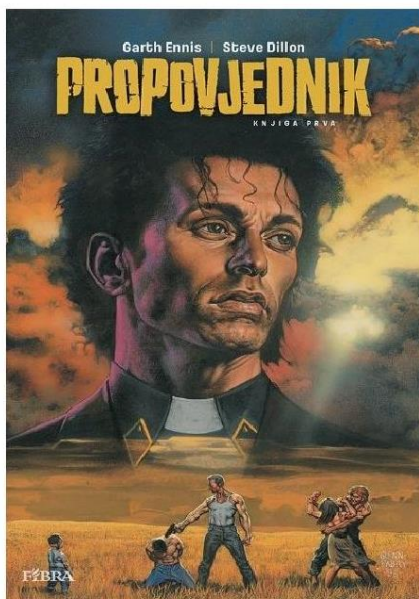
36. Biste li pri pretraživanju kataloga koristili navedene pojmove?

Mark only one oval.

- DA
- NE
- Djelomično

37. Ukoliko smatrate da postoji još neki pojam koji opisuje djelo i koji bi pomogao pri pretraživanju kataloga, a nije naveden, upišite ga.

**7. Propovjednik / Dillon, Steve & Ennis, Garth.
Zagreb: Fibra, 2017. (Ime originala: Preacher)**

38. Koliko Vam je poznat ovaj strip/serijal?

Mark only one oval.

- Potpuno nepoznat
- Poznat mi je, ali nisam ga čitao/la
- Pročitao/la sam ga

39. Procijenite primjerenost ponuđenih pojmova.

Mark only one oval per row.

	Neprijmjeran	Uglavnom primjeren	Primjeren
Custer, Jesse (Fiktivni lik) - strip	☐	☐	☐
Texas — strip	☐	☐	☐
Vampiri - strip	☐	☐	☐
Vjera i Bog - strip	☐	☐	☐
Horor - strip	☐	☐	☐

40. Biste li pri pretraživanju kataloga koristili navedene pojmove?

Mark only one oval.

- DA
- NE
- Djelomično

41. Ukoliko smatrate da postoji još neki pojam koji opisuje djelo i koji bi pomogao pri pretraživanju kataloga, a nije naveden, upišite ga.

8. Oštrica besmrtnika: samuraj dvanaest sječiva / Hiroaki Samura. Zagreb: Algoritam, 2008. (Ime originala: Blade of the Immortal)

42. Koliko Vam je poznat ovaj strip/serijal?

(Odgovor 'Pročitao/la sam ga' se odnosi i na pojedinačne nastavke, ne nužno cijeli serijal!)

Mark only one oval.

- Potpuno nepoznat
- Poznat mi je, ali nisam ga čitao/la
- Pročitao/la sam ga

43. Procijenite primjerenost ponuđenih pojmova.

Mark only one oval per row.

	Neprijeren	Uglavnom primjeren	Primjeren
Japanski grafički roman	☐	☐	☐
Samuraji - strip	☐	☐	☐
Japan - povijest - strip	☐	☐	☐
Japan - feudalizam - strip	☐	☐	☐

44. Biste li pri pretraživanju kataloga koristili navedene pojmove?

Mark only one oval.

- DA
- NE
- Djelomično

45. Ukoliko smatrate da postoji još neki pojam koji opisuje djelo i koji bi pomogao pri pretraživanju kataloga, a nije naveden, upišite ga.

9. Ljubavnica s Marsa / Maurović, Andrija & Kovačić, Krešimir. Zagreb: Vedis, 2010.

46. Koliko Vam je poznat ovaj strip/serijal?

Mark only one oval.

- Potpuno nepoznat
 Poznat mi je, ali nisam ga čitao/la
 Pročitao/la sam ga

47. Procijenite primjerenost ponuđenih pojmova.

Mark only one oval per row.

	Neprijmjeran	Uglavnom primjeren	Primjeren
Maurović, Andrija - strip	☐	☐	☐
1901-1981 - strip	☐	☐	☐

48. Biste li pri pretraživanju kataloga koristili navedene pojmove?

Mark only one oval.

- DA
 NE
 Djelomično

49. Ukoliko smatrate da postoji još neki pojam koji opisuje djelo i koji bi pomogao pri pretraživanju kataloga, a nije naveden, upišite ga.

10. All-new Captain America Vol. 1: Hydra Ascendant / Remender, Rick. New York: Marvel Worldwide, Inc. 2015.

50. Koliko Vam je poznat ovaj strip/serijal?

(Odgovor 'Pročitao/la sam ga' se odnosi i na pojedinačne nastavke, ne nužno cijeli serijal!)
 Mark only one oval.

- Potpuno nepoznat
 Poznat mi je, ali nisam ga čitao/la
 Pročitao/la sam ga

51. Procijenite primjerenost ponuđenih pojmova.

Mark only one oval per row.

	Neprimjeren	Uglavnom primjeren	Primjeren
Kapetan Amerika (fiktivni lik) - strip	☐	☐	☐
Superheroji - strip	☐	☐	☐
Dobro i zlo - strip	☐	☐	☐
Zlikovci - strip	☐	☐	☐

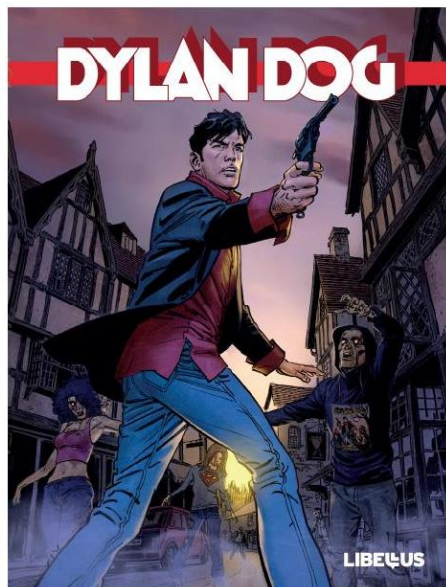
52. Biste li pri pretraživanju kataloga koristili navedene pojmove?

Mark only one oval.

- DA
 NE
 Djelomično

53. Ukoliko smatrate da postoji još neki pojam koji opisuje djelo i koji bi pomogao pri pretraživanju kataloga, a nije naveden, upišite ga.

11. Dylan Dog: Zora živih mrtvaca / Sclavi, Tiziano & Atano, Angelo. Zagreb: Libellus, 2012.

54. Koliko Vam je poznat ovaj strip/serijal?

(Odgovor 'Pročitao/la sam ga' se odnosi i na pojedinačne nastavke, ne nužno cijeli serijal!)

Mark only one oval.

- Potpuno nepoznat
- Poznat mi je, ali nisam ga čitao/la
- Pročitao/la sam ga

55. Procijenite primjerenost ponuđenih pojmova.

Mark only one oval per row.

	Neprijmjen	Uglavnom primjeren	Primjeren
Dylan Dog (fiktivni lik) - strip	☐	☐	☐
Horor - strip	☐	☐	☐
Talijanski grafički roman	☐	☐	☐

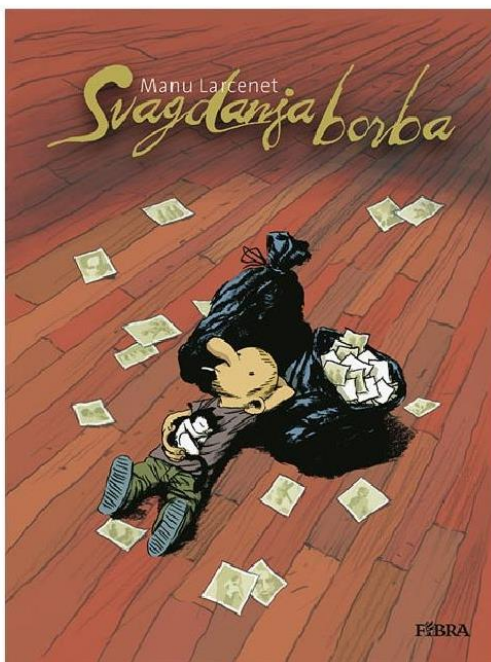
56. Biste li pri pretraživanju kataloga koristili navedene pojmove?

Mark only one oval.

- DA
- NE
- Djelomično

57. Ukoliko smatrate da postoji još neki pojam koji opisuje djelo i koji bi pomogao pri pretraživanju kataloga, a nije naveden, upišite ga.

12. Svagdanja borba / Larcenet, Manu. Zagreb: Fibra, 2007.

58. Koliko Vam je poznat ovaj strip/serijal?

Mark only one oval.

- Potpuno nepoznat
- Poznat mi je, ali nisam ga čitao/la
- Pročitao/la sam ga

59. Procijenite primjerenost ponuđenih pojmova.

Mark only one oval per row.

	Neprimjeren	Uglavnom primjeren	Primjeren
Grafički roman	☐	☐	☐
Fotografi - strip	☐	☐	☐

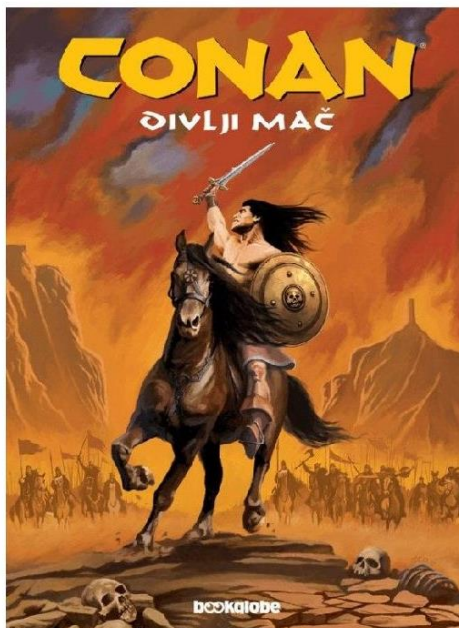
60. Biste li pri pretraživanju kataloga koristili navedene pojmove?

Mark only one oval.

- DA
- NE
- Djelomično

61. Ukoliko smatrate da postoji još neki pojam koji opisuje djelo i koji bi pomogao pri pretraživanju kataloga, a nije naveden, upišite ga.

13. Conan: divlji mač / Thomas, Roy & Buscema, John. Zagreb: Bookglobe, 2011.

62. Koliko Vam je poznat ovaj strip/serijal?

(Odgovor 'Pročitao/la sam ga' se odnosi i na pojedinačne nastavke, ne nužno cijeli serijal!)
Mark only one oval.

- Potpuno nepoznat
 Poznat mi je, ali nisam ga čitao/la
 Pročitao/la sam ga

63. Procijenite primjerenost ponuđenih pojmova.

Mark only one oval per row.

	Neprijmjeran	Uglavnom primjeren	Primjeren
Conan (fiktivni lik) - strip	☐	☐	☐
Heroji - strip	☐	☐	☐
Fantastika - strip	☐	☐	☐

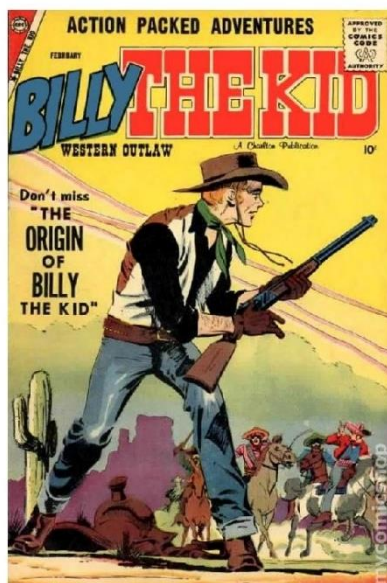
64. Biste li pri pretraživanju kataloga koristili navedene pojmove?

Mark only one oval.

- DA
 NE
 Djelomično

65. Ukoliko smatrate da postoji još neki pojam koji opisuje djelo i koji bi pomogao pri pretraživanju kataloga, a nije naveden, upišite ga.

14. Billy the Kid: Western outlaw. Derby, Conn.: Charlton Comics Group, 1957-1983.

66. Koliko Vam je poznat ovaj strip/serijal?

(Odgovor 'Pročitao/la sam ga' se odnosi i na pojedinačne nastavke, ne nužno cijeli serijal!)
 Mark only one oval.

- Potpuno nepoznat
- Poznat mi je, ali nisam ga čitao/la
- Pročitao/la sam ga

67. Procijenite primjerenost ponuđenih pojmova.

Mark only one oval per row.

	Neprimjeren	Uglavnom primjeren	Primjeren
Billy the Kid - strip	☐	☐	☐
Vestern - strip	☐	☐	☐
Vestern - priče	☐	☐	☐

68. Biste li pri pretraživanju kataloga koristili navedene pojmove?

Mark only one oval.

- DA
- NE
- Djelomično

69. Ukoliko smatrate da postoji još neki pojam koji opisuje djelo i koji bi pomogao pri pretraživanju kataloga, a nije naveden, upišite ga.
